

LIETUVOS MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS INFORMATIKOS FAKULTETAS
ELEKTRONINIO VERSLO KATEDRA

JŪRATĖ PUODŽIUKAITĖ-DILDIENĖ

Magistratūros Teisės ir Valdymo studijų programos (valstybinis kodas 621M90022)

TVmn-06 Igr. studentė

**ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ REGULIAVIMO IR
DEREGULIAVIMO TENDENCIJOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-

dr. doc. Darius Štītis

Vilnius, 2012

Turinys

ĮVADAS.....	3
I. JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ TELEKOMUNIKACIJŲ RINKOS REGULIAVIMO IR DEREGULIAVIMO TENDENCIJOS	9
1.1. Situacija iki 1996 metų telekomunikacijų akto įsigaliojimo Jungtinėse Amerikos Valstijose.....	11
1.2 1996 Telekomunikacijų aktas ir pagrindiniai pakeitimai.....	14
1.3 Pagrindinės sektoriaus reguliavimą užtikrinančios institucijos	16
II. TELEKOMUNIKACIJŲ SEKTORIAUS TEISINIS REGULIAVIMAS EUROPOS SAJUNGOJE	19
2.1 Telekomunikacijų rinkos reguliavimas Europoje iki 1998 metų.....	20
2.1.1 Didžioji Britanija - pirmoji Europos šalis pradėjusi telekomunikacijų rinkos liberalizavimą.....	24
2.2 Telekomunikacijų rinka Europos Sąjungoje nuo 1998 metų iki dabar	26
2.3 Europos Sąjungos telekomunikacijų sektorių reguliuojančios institucijos	29
III. TELEKOMUNIKACIJŲ SEKTORIAUS TEISINIO REGULIAVIMO EUROPOS SAJUNGOJE IR JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE PALYGINIMAS	32
3.1 Įėjimo į rinką barjerai, operatorių skaičius rinkoje, bei liberalizavimo indeksas	35
3.2 Reguliavimo įtaka sektoriaus vystymuisi: klientų/paslaugų skverbtis ir kainų lygis.....	44
3.4 Reguliavimo įtaka sektoriaus vystymui: tarp konkurencijos ir investicijų	49
IŠVADOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
Santrauka.....	64
Summary	65

IVADAS

Elektroniniai ryšiai – tai signalų perdavimas laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis¹. Elektroninių ryšių sektorius yra priskiriamas prie strategiškai svarbių sektorių, tokių kaip transportas, energetika, vandens tiekimo pramonės šakomis². Internetas, mobilusis ryšys ir kitos informacijos perdavimo priemonės šiuolaikiniame pasaulyje užima strateginę vietą, nes informacija šiuo metu yra svarbiausias ekonomikos variklis. Pagal OECD 2011 metų ataskaitą, elektroninių ryšių dalis nuo BVP nuo 2.67% 1985 metais pakilo iki 2.71% 2009 metais (+160%).³ Tai yra rezultatas rinkos liberalizavimo, augančios konkurencijos, efektyvumo ir inovacijų plėtros. Inovacijos ir telekomunikacijų sektoriaus plėtra yra tiesiogiai susijusi su šalių išsivystymu ir konkurencine šalies situacija.

Telekomunikacijų rinka⁴ Europos Sąjungos šalyse, Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo liberalizuota palaipsniui. Šiuo metu elektroninių ryšių rinkos teisinis reguliavimas nėra vienodai taikomas visoms šio sektoriaus rinkoms, teisiškai reguliuoti siekiama tik nuolat ydų turinčias sritis. Dėl didelių pokyčių kai kuriose elektroninių ryšių srityje (keičiantis technologijoms, vartojimo įpročiams) reguliavimas Europos sąjungoje daugiau apsiriboja didmeninių rinkų reguliavimu, tuo tarpu labiau konkurencingose mažmeninėse rinkose reguliavimas yra mažinamas. Bet kokio ex ante reguliavimo tikslas – suteikti naudos galutiniams naudotojams, padarant mažmenines rinkas tvariai konkurencingas.⁵

Darbo tema teisinio „reguliavimo ir dereguliavimo“ tendencijos labiau atspindi rinkos reguliavimo liberalizavimą ir pagrindinis darbo tikslas išanalizuoti kaip dabartinis rinkos teisinis reguliavimas bei rinkos liberalizavimas iš tikrųjų pasitarnavo telekomunikacijų sektoriaus plėtrai ir kokie teisinio reguliavimo pakeitimai turi didžiausią įtaką dabar. Kas yra reguliavimas? Ekonominiu požiūriu, kaip apibrėžia OECD „reguliavimas- tai valstybės išleistos taisyklės, paremtos baudomis, kurių tikslas pakeisti ekonominių elgesį individų ir įmonių privačiame sektoriuje“⁶. Bandant surasti „dereguliavimo“ teisinį apibrėžimą visose paieškose pirmiausia iškyla

¹ Elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382. 3.9 p.

² Jarukaitis I., Lamanuskas T., Civilka M., ir kt. Elektroninių ryšių teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P12.

³ OECD 2011 Communications Outlook, P113,

http://www.oecd.org/document/44/0,3746,en_2649_34225_43435308_1_1_1_1,00.html , prisijungimo laikas 2012-03-31.

⁴ Europos Sąjungoje po 2002 metų naujų direktyvų įgyvendinimo [OJ L 202/21/EC], vietoje telekomunikacijų termino buvo įvestas „elektroninių ryšių“ terminas su tikslu apibūdinti šią rinką plačiau. Kadangi šiame magistriniame darbe bus analizuojamos Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos Sąjungos teisinio reguliavimo sistemos, būtų neteisinga naudoti Europos Sąjungoje apibrėžtus terminus, todėl darbe bus plačiau naudojamas terminas „telekomunikacijos“.

⁵ Europos Komisijos rekomendacija//Dėl elektroninių ryšių sektoriaus atitinkamų produktų ir paslaugų rinkų, kurioms gali būti taikomas ex ante reguliavimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos

⁶ OECD Glossary of statistical terms, <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3295>; prisijungimo laikas 2012-03-31.

ekonominiai teisinio termino paaiškinimai: „dereguliavimas, kaip būdas padidinti konkurenciją rinkoje“⁷, „valstybės sprendimas leisti atsirasti didesnei konkurencijai.“⁸ Tuomet galima teigti, kad dereguliavimas yra rinkos tikslas, tačiau teisiniu požiūriu tas reikštų tiesiog rinkos teisinio reguliavimo panaikinimą ir rinkos palikimą savireguliacijai. 18 amžiuje Adam Smith sukūrė pagrindus aiškinančius santykius tarp teisės ir ekonomikos. Galima teigti, kad ši disciplina atsirado kritikuojant Jungtinių Amerikos Valstijų antimonopolinę teisę⁹. Didžiausią įtaką šiai mokslo šakai sudarė R. Posner¹⁰ ir O. Williamson¹¹, taip pat M. Friedman¹², laikomi dereguliavimo ir privatizavimo šalininkai, kurie priešinosi, kad valstybės reguliavimas (arba kaip jie vadino „ribojimas“) yra priešiška laisvai rinkai¹³. Išskiriamos dvi mokyklos dereguliavimo supratimo: Anglo-Amerikos, kurios teigė, kad dereguliavimas yra konkurencijos didinimas ir valstybės įsikišimo mažinimas, tuo tarp Japonijos ir Europos šalių pagristas tuo, kad dereguliavimas tikslas yra daugiau rinkos teisinis per-reguliavimas, keičiantis ekonominėms rinkos sąlygoms¹⁴.

Rinkos liberalizavima turi būti siekiamas su rinkos per-reguliavimu ne su dereguliavimu ir siekį palikti rinkos reguliavimą bendroms konkurencijos taisyklėms. Telekomunikacijų rinkoje istoriškai tikslas buvo ne visiškai dereguliuoti, nes tokiu atveju perėjus iš monopolinės rinkos ir konkurencinga ir panaikinus visa reguliavimą monopolininkas turėdamas didžiausius resursus finansiniais instrumentais užkirs kelia naujiems rinkos žaidėjams. Todėl telekomunikacijų rinkos liberalizavimo tikslas buvo ir yra sudaryti sąlygas įeiti naujiems žaidėjams ir užtikrinti klientų teises gauti geriausia vertę¹⁵. Pats telekomunikacijų teisės tikslas istoriškai buvo taisyklių rinkinys, kuris reikalingas pereinant nuo monopolijos sektoriuje iki rinkos ekonomikos, todėl galima teigti, kad pats reguliavimo pasikeitimo tikslas buvo labiau ekonominis, todėl šiame darbe analizuojant bus remiamasi ekonominiais rodikliais.

⁷ Deregulation Definition | Investopedia // <http://www.investopedia.com/terms/d/deregulate.asp>; prisijungimo laikas 2012-03-31.

⁸ K. Klark, About US economy // <http://useconomy.about.com/>; prisijungimo laikas 2012-03-10

⁹ Wikipedia The Free Encyclopedia // www.wikipedia.com; prisijungimo laikas 2012-04-10

¹⁰ Richard Allen Posner (gimęs 1939) yra Amerikos teisininkas, teorinės teisės ir ekonomikos mokslininkas, vienas iš didžiausių įtaką turėjusių mokslininkų teisės ir ekonomikos mokyklai. Autorius daugiau negu 40 knygų, įskaitant „Ekonominė teisės analizė (1981m.)“, „Teisingumo ekonomika (2007 m.)“ ir t.t. „The Journal of Legal Studies“ išskyrė jį kaip vieną labiausiai minėtinų 20a. mokslininkų. Wikipedia The Free Encyclopedia // http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Posner; prisijungimo laikas 2012-04-10

¹¹ Oliver Eaton Williamson (gimęs 1932), Amerikos ekonomistas, Kalifornijos Berklio universiteto profesorius ir Nobelio ekonomikos mokslų premijos gavėjas.

¹² Milton Friedman (1912–2006), Amerikos ekonomistas, dirbęs patarėju Ronald Reagan prezidentavimo laikotarpiu ir laikomas dereguliavimo šalininku, ypač 1980 metais. Jo politinė filosofija buvo paremta laisvos rinkos principu, su kuo mažesniu valstybės įsikišimu. Wikipedia The Free Encyclopedia // http://en.wikipedia.org/wiki/Milton_Friedman; prisijungimo laikas 2012-04-10

¹³ M. Jacoby. Economic Ideas and the Labor Market: Origins of the Anglo-American Model and Prospects for Global Diffusion. Sanford UCLA, November 2004.

¹⁴ S. Vogel. Freer Markets, More Rules: Regulatory Reform in Advanced Industrial Countries. Cornell University Press, 1996.

¹⁵ Remiantis 2002 metų Europos Sąjungos direktyva

Kaip nurodyta Europos Sąjungos 2007 veiklos ataskaitoje “ Europos Sąjungos reguliavimo sistemos tikslas – suteikti naudos naudotojams ir vartotojams, užtikrinant, kad dėl konkurencijos ir vis glaudesnės integracijos Europos rinkoje būtų investuojama į naujoviškas, patrauklias ir įperkamas paslaugas. Galutinis sistemos tikslas yra palaipsniui atsisakyti *ex ante* ekonominio reguliavimo, kai susiformuos pakankama konkurencija¹⁶. Todėl dereguliavimo tendencijos bei įtaka sektoriaus augimui yra viena iš labiausiai diskutuotinių temų kalbant apie elektroninių ryšių reguliavimą. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti elektroninių ryšių reguliavimo ir dereguliavimo tendencijas ir remiantis ekonominiais skaičiavimais įvertintų jų įtaką sektoriaus vystymuisi.

Šiame darbe bus analizuojamos dviejų regionų rinkos- Europos Sąjunga ir Jungtinės Amerikos Valstijos. Analizuojant dvi skirtingas rinkas įmanoma palyginti reguliavimo principus ir įtaką sektoriaus vystymuisi. Jungtinių Amerikos Valstijų rinka pasirinkta todėl, kad dereguliavimo pokyčiai prasidėjo anksčiausiai ir turėjo įtaką kitoms pasaulio rinkoms, taip pat nors Jungtinės Amerikos Valstijos ir nebėra technologiškai labiausiai pažengusi rinka, tačiau pirmieji pasikeitimai prasidėjo būtent joje. Europos Sąjungos rinka pasirinkta kaip viena aktualiausių, nes Europos Sąjungos teisės aktai galioja Lietuvoje.

Išanalizavus daugelio mokslininkų, tiriančių ir analizuojančių telekomunikacijų sektoriaus reguliavimo įtaką, galima daugiau rasti neigiamų pasekmių, tačiau labai sunku įvertinti ir priėti prie vienareikšmiško sprendimo ar rinkos liberalizavimas davė teigiamų ar neigiamų aspektų, tačiau visuose literatūros šaltiniuose pripažįstama, kad rinkos liberalizavimas buvo neišvengiamas. Telekomunikacijų sektoriaus dereguliavimas yra plačiai išnagrinėtas kaip vienas iš didžiausių privatizavimo objektų. Kadangi daugelyje šalių privatizavimas elektros, telekomunikacijų bei transporto sektoriuje prasidėjo panašiu metu, būtent dėl šios priežasties daugelis autorių analizuoja reguliavimą iš privažiavimo įtakos pusės. Magistro baigiamojo darbo *tikslas* yra - išanalizuoti elektroninių ryšių reguliavimo ir dereguliavimo tendencijas ir jų įtaką sektoriaus ekonominiam vystymuisi.

Tam, kad būtų tinkamai bei visapusiškai pasiektas tyrimo tikslas iškelti žemiau nurodyti **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų sektoriaus reguliavimo ir dereguliavimo tendencijas remiantis jos reguliavimo politika.
2. Išanalizuoti Europos Sąjungos elektroninių ryšių reguliavimo ir dereguliavimo tendencijas bei dabartinės reguliavimo direktyvas

¹⁶ Europos Bendrijų Komisija. 2007 M. Bendrojoje Europos elektroninių ryšių rinkoje pasiektos pažangos ataskaita (13-oji ataskaita). Briuselis, 19.3.2008, KOM(2008) P. 153

3. Palyginti situaciją Europos Sąjungos erdvėje su Jungtinių Amerikos Valstijomis ir įvertinti kaip šio sektoriaus reguliavimas įtakojo jo plėtrą bei įvertinti ekonominiu požiūriu dereguliavimo aspektus.

Hipotezė. Elektroninių ryšių sektoriaus reguliavimas Europos Sąjungoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose perėjo nuo absoliučiai kontroliuojamos monopolijos iki vienos iš labiausiai konkurencingų ir išsivysčiusių technologiškai industrijų, todėl rinkos liberalizavimo/dereguliavimo pasikeitimai turėjo didelę įtaką sektoriaus ekonominiam vystymuisi. Pagrindinei dalykai turėję įtaką Europos Sąjungos rinkos liberalizavimui buvo technologinė r(evoliucija), telekomunikacijų rinkos globalizacija, tarptautiniai dereguliavimo pasikeitimai pasaulinėse rinkose (šiuo atveju JAV telekomunikacijų rinkos dereguliavimas) bei Europos integracija.

Elektroninių ryšių rinkos reguliavimo pasikeitimų įtaką sektoriaus vystymuisi galima pagrįsti išanalizavus kokią įtaką daro šie veiksniai:

- a. Įėjimo į rinką barjerai, remiantis rinkos liberalizavimo indeksu
- b. Teisinio reguliavimo įtaka telekomunikacijos paslaugų prieinamumui vartotojams
- c. Reguliavimo įtaka investicijoms į telekomunikacijų sektorių

Magistro baigiamojo darbo tyrimo **objektas** - Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų rinkos teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas- Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių ryšių reguliavimo ir dereguliavimo tendencijos.

Magistriniame darbe bus naudojami pirminiai ir antriniai teisės šaltiniai, remiamasi užsienio ir nacionaline teisės mokslo doktrina, OECD¹⁷, Eurobarometer¹⁸, ETNO¹⁹ surinktais duomenimis, konsultacinių įmonių, dariusių tyrimus Telekomunikacijų institucijomis tyrimų duomenimis. Nacionalinės teisės doktrinos straipsnių analizuojančių elektroninių ryšių klausimą Lietuvoje praktiškai nėra, todėl daugiausia buvo remtasi užsienio mokslininkų literatūra. Iš užsienio šalių tyrinėtojų paminėtini Ian Walden ir John Angel²⁰, kurie analizavo komunikacijų teisę, bei Charles H. Kennedy²¹, James Shaw²², kurie analizavo ekonominę telekomunikacijų teisės pusę bei įtaką sektoriaus raidai. Analizuojant mokslininkų darbus, galiam būtų įvardinti, kad yra daug

¹⁷ OECD- Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development) - 34 valstybes vienijanti tarptautinė organizacija, besivadovaujanti atstovaujamosios demokratijos ir laisvosios rinkos ekonomiais principais, kurios tikslas skatinti pasaulio ekonomiką bei pasaulinę prekybą.

¹⁸ Euromonitor- Europos Komisijos organizacija, atliekanti tyrimus visose Europos sąjungos šalyse

¹⁹ ETNO- Europos Telekomunikacijos tinklų operatorių asociacija

²⁰ Ian Walden ir John Angel- Queen Mary universiteto profesoriai, specializuojantys informacijos teisės ir informacijos srityse, knygos „Telecommunication law and regulation“ bendraautorai.

²¹ Charles H. Kennedy- profesorius, baigęs Čikagos Universiteto teisės mokyklą, advokatas Morrison & Foerster, LLP. Ir autorius keturių knygų telekomunikacijų teisės tema, tokių kaip „JAV Telekomunikacijų teisė“(2001)

²² James Shaw (JAV)- taikytinos ekonomikos profesorius, baigęs Standfords Universitetą, šiuo metu San Francisko Universiteto ekonomikos programos direktorius. Jo pagrindinis tyrimų objektas, kaip vystosi nauji produktai telekomunikacijų rinkoje, ir prognozuoja, kokią įtaką dabartiniai įstatymai turės tolimesnei sektoriaus veiklai.

daugiau literatūros analizuojančios Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų reguliavimą, negu Europos Sąjungos. Taip susiklostė gal todėl, kad Jungtinių Amerikos Valstijų reguliavimas yra nusistovėjęs nuo 1996 metų ir didesni pakeitimai ten nevyksta, be to praėjo 16 metų nuo paskutinio didelio pakeitimo, tuo tarpu Europos Sąjungoje reguliavimas visa dar yra pokyčių stadijoje. Kaip vienas iš ryškesnių darbų paminėtinas žymių Lietuvos teisininkų ir šios srities specialistų 2005 metais išleista knyga „Elektroninių ryšių teisė“. Lyginamuoju būdu bus analizuojama elektroninių ryšių reguliavimo politika bei pasiekti rezultatai atskirose ES šalyse narėse, o remiantis darbe gautais rezultatais ir taikant loginį tyrimo metodą bus suformuluotos tam tikros prognozės bei sprendimai, kurie gali turėti įtakos ir ES elektroninių ryšių rinkai.

Vienas pagrindinių taikytų metodų šiame darbe yra *lyginimo metodas*. Šis metodas leidžia palyginti, įvertinti skirtingų teisinius elektroninių ryšių sektoriaus įstatymus skirtingose pasaulio šalyse- šiuo atveju Europos Sąjungoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Lyginimo metodas naudojamas bus naudojamas analizuojant šalių tarptautinius teisinio reglamentavimo aktus, reglamentuojančius telekomunikacijų sektorių.

Rengiant magistro baigiamąjį darbą, taip pat naudotasi ir *lyginamuoju istoriniu metodu*, kuris bus naudojamas analizuojant istorinius elektroninių ryšių sektoriaus reguliavimo teisinius aktus, pavyzdžiui lyginant Jungtinių Amerikos Valstijų „1996 m. Telekomunikacijų aktą“ ir „1934 Telekomunikacijų aktą“²³. Kadangi darbo tema yra elektroninių ryšių reguliavimo ir dereguliavimo tendencijos, todėl norint sužinoti tendencijas būtina išanalizuoti ilgesnį negu dabarties laikotarpį. Išanalizavus praeityje priimtus teisinius aktus ir priežastis kodėl jie buvo vėliau pakeisti bus galima pagrįsti arba paneigti hipotezę, kokią įtaką teisinis dereguliavimas turėjo sektoriaus dabartiniai situacijai. Taip pat lyginamasis istorinis metodas padės prognozuoti dabarties ir net ateities kitimo tendencijas mums rūpimu klausimu.

Sisteminės analizės metodo pagalba bus analizuojama kokią įtaką elektroninių ryšių sektoriui turėjo teisės reglamentai ir kiti kokybiniai faktoriai, kurių neįmanoma apibrėžti teoriniais modeliais ar kiekybiniai tyrimo metodai. Kadangi elektroninių ryšių sektoriui įtaką daro ne tik teisiniai aktai, tačiau ir technologijų pažanga, kuri turi grįžtamąjį ryšį- t.y. skatina naujų reglamentų kūrimą.

Vienas pagrindinių taikytų empirinių metodų yra *teisinių dokumentų analizės metodas*. Visi analizuojami dokumentai pagal dokumento šaltinio pobūdį yra išskiriami į oficialius dokumentus (įstatymai, teisinės normos ir tarptautiniai susitarimai) ir mokslinių straipsnių apžvalgos, analizuojančios elektroninių ryšių sektoriaus reguliavimą. Taip bus atskleista teisinių elektroninių ryšių reguliavimo esmė, išanalizuoti Europos Sąjungos ir atskirų šalių bei Jungtinių Amerikos Valstijų bei tarptautiniai teisės aktai ir jų kitimo tendencijos, tiesiogiai susiję su

²³ Angl. „Telecommunication Act of 1934“, ir „Telecommunication Act of 1996“

nagrinėjamu klausimu bei tema. Šio metodo pagalba magistro baigiamajame darbe išlaikyta objektyvi pozicija tiriamos temos atžvilgiu.

Taip pat magistriniame darbe bus naudojamas *matematinės statistikos metodas*, kurio pagalba bus įvertintas rinkos konkurencingumas, investicijos su operatorių gaunamomis pajamomis, kainų kritimo tempai kaip konkurencijos lygio nustatymo rodiklis. Panaudojus matematinės statistikos metodą bus pagrįsta arba paneigta hipotezė, kad rinkos liberalizavimas turi įtakos rinkos plėtrai ir investicijoms.

Magistrinis darbas susideda iš trijų pagrindinių dalių, kurios padės atskleisti ir padaryti išvadas, kokią įtaką teisinis reguliavimas turėjo ir turi telekomunikacijų sektoriaus vystymuisi ir dabartiniam sektoriaus konkurencingumui. Pirmoje dalyje bus plačiau išanalizuota Jungtinių Amerikos Valstijų, kaip vienos iš pirmųjų pasaulio regionų, išgyvenusių teisinius pasikeitimus įtakojančius telekomunikacijų sektorių, teisinis reguliavimas. Taip pat bus apžvelgta teisinio reguliavimo vystymasis ir įtaka sektoriaus situacijai. Bus palyginti pagrindiniai teisės aktai „1934 metų Telekomunikacijų Aktas“, „1996 Telekomunikacijų Aktas“ bei atskirų mokslininkų vertinimas, praėjus 16 metų nuo paskutinio esminio teisinio akto išleidimo.

Antroje magistrinio darbo dalyje bus apžvelgta Europos Sąjungos elektroninių ryšių²⁴ sektoriaus teisinis reguliavimas, istoriniai pasikeitimai bei dabartinė situacija. Europos Sąjunga perėjo per daugelį pasikeitimų per paskutinius 10 metų ir dabartinis reguliavimas daugiausia apsiriboja tik didmeninių rinkų reguliavimu. Šioje darbo dalyje bus detaliau paanalizuota Didžiosios Britanijos teisinio reguliavimo pasikeitimai, nes būtent šios valstybės reguliavimo pakeitimai sudarė stimulą Europos Komisijai įvesti pakeitimus teisinio reguliavimo srityje visose Europos Sąjungos šalyse.

Trečioje darbo dalyje bus palyginta Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos Sąjungos pagrindiniai reguliavimo skirtumai bei remiantis statistiniais matavimas įvertinta, kuris regionas turi labiau liberalizuotą ir technologiškai pažengusį telekomunikacijų sektorių bei kuriai rinkai teisinio reguliavimo pakeitimai turėjo teigiamas pasekmes. Palyginimas bus daromas remiantis įėjimo į rinką barjerų vertinimu, klientų gaunamos vertės vertinimu, remiantis rinkos paslaugų penetracija, kuri rodo paslaugų prieinamumą galutiniam vartotojui. Taip pat bus įvertinta, kokią įtaką teisinis reguliavimas daro paslaugas teikiančių įmonių norui investuoti į naujausias technologijas.

²⁴ Po 2002 metų telekomunikacijų terminas Europos Sąjungoje buvo praplėstas, įtraukiant visas susijusias sritis, todėl analizuojant Europos Sąjungos direktyvas bus naudojamas elektroninių ryšių terminas.

I. JUNGTTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ TELEKOMUNIKACIJŲ RINKOS REGULIAVIMO IR DEREGULIAVIMO TENDENCIJOS

Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų rinka yra viena didžiausių pasaulyje. Jungtinių Amerikos Valstijų judriojo ryšio rinkų pajamos sudaro apie 32.7% visų mobiliojo ryšio pajamų tarp OECD šalių ir 30% didesnės per 1 žmogų palyginus su OECD vidurkiu²⁵.

Šioje magistrinio darbo dalyje bus išanalizuota kaip keitėsi Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų rinkos teisinis reguliavimas ir kokią įtaką tai turėjo sektoriaus plėtrai. Nors ekonominis reguliavimo poveikis bus detaliau atskleidžiamas III magistrinio darbo dalyje, šioje dalyje bus detaliau išanalizuota teisinio reguliavimo istorija, institucijos, atsakingos telekomunikacijų sektoriaus reguliavimą, bei esami teisės aktai remiantis kuriais reguliuojamas sektorius, bei kokią įtaką paskutiniai pakeitimai turėjo pasaulio telekomunikacijų sektoriaus teisiniams pasikeitimams.

Kadangi Jungtinės Amerikos Valstijos yra viena iš didžiausių pasaulio rinkų, todėl teisinio reguliavimo pasikeitimai sulaukia labai didelio mokslininkų ir analitikų dėmesio. Telekomunikacijų reguliavimas Jungtinėse Amerikos Valstijose yra plačiai analizuojamas mokslininkų, tarp kurių darbai reformos šalininių tokių kaip S.Posciask²⁶ bei organizacijų, tokių kaip Vartotojų federacija (*ang.Consumer Federation organization*)²⁷, J.Carlini²⁸, kritikuojančių jos reikalingumą bei teigiančių, kad išleidus šį teisinį aktą kainos vartotojams tik padidėjo ir nebuvo pasiekta norimo tikslo. Tačiau labiau diskutuojama tema tarp mokslininkų²⁹ yra kokios buvo ekonominės pasekmės įvykdžius reformas telekomunikacijų teisiniame reguliavime ir ar tai suteikė naudą rinkai bei galutiniam vartotojui. Tačiau daugelis autorių pripažįsta, kad nors jau ir parėjus daugiau negu 16 metų nuo paskutinio reguliavimo akto, vis dar sunku įvertinti įtaką. JAV reguliavimas buvo plačiai aprašyta ekonomistų, tokių kaip J.Shaw³⁰, Charles H. Kennedy³¹, kurie remiantis ekonominiais dėsniais bandė įvertinti reguliavimo poveikį. Daugiausia straipsnių buvo išleista ta tema iškart po 1996 metų Telekomunikacijų Akto, nes tiek teisės, tiek ekonomikos mokslininkai suskirstė į dvi

²⁵ OECD 2011 Communications Outlook, P. 113

²⁶ S. Pociask. We've Come A Long Way ...; But Regulatory Barriers Have Placed The Future On Hold. St. Louis Post-Dispatch, December 27, 2000.

²⁷ Daugiau <http://www.consumersunion.org/telecom/lessondc201.htm>

²⁸ James Carlini profesorius Jungtinių Amerikos Valstijų Northwestern Universitete, prezidentas Carlini & Associates. Parašęs straipsnių "Was the Telecom Act of 1996 a boon or bomb for U.S", 08.02.2006, JAV <http://wtnews.com/articles/2676/>.

²⁹ Analizuota remiantis pasaulinės paieškos sistemos duomenimis, suvedus paiešką „Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų dereguliacija“ (angl. telecommunication sector deregulation).

³⁰ Shaw, James- Kolumbijos Universiteto teisės mokyklos narys bei partneris teisės firmos Wilkinson, Barker, Kauer, LLP, autorius ir bendraautorius 4 knygų nagrinėjančių telekomunikacijų reguliavimo klausimą JAV: „An Introduction to U.S. Telecommunications Law“ (1994, 2nd ed. 2001); „An Introduction to International Telecommunications Law“ (1996); „Modern Communications Law“ (1999); ir „The Business Privacy Law Handbook (2008)“

³¹ Zr 21

grupės: palaikantys pasikeitimus ir tie, kurie skeptiškai žiūrėjo į telekomunikacijų akto pakeitimus. Charles H. Kennedy, autorius 4 knygų, kurios nagrinėjo telekomunikacijų teisę, bei patarinėjo tarptautinėms organizacijoms dėl telekomunikacijų reguliavimo, vienoje iš savo knygų iškėlė klausimą, „kodėl telekomunikacijų teisė ir reguliavimas yra tiek įdomi objektas, kad net 52 reguliavimo institucijos JAV vienu ar kitu būdu įtakoja telekomunikacijų sektoriaus veiklą“³².

Galbūt iškyla klausimas, kodėl Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų rinkos teisinis reguliavimas šiame magistriniame darbe buvo pasirinktas analizuoti pirmiausiai, norint įvertinti telekomunikacijų teisinio reguliavimo tendencijas? Išanalizavus daugelio autorių Europos Sąjungos telekomunikacijų reguliavimo darbus, visuose darbuose pirmiausiai yra analizuojama Jungtinių Amerikos Valstijų reguliavimo raida ir tik vėliau kaip pagrindas tam yra aprašoma Europos Sąjungos. Tam įtaką turi keli veiksniai:

1. Istoriskai Jungtinėse Amerikos Valstijose reguliavimas ir dereguliacija prasidėjo anksčiau, todėl buvo galima perimti patirtį remiantis pirminiais rezultatais
2. Technologiniai išradimai tuo metu pirmiausiai atsiradavo Jungtinėse Amerikos Valstijose, kas įtakojo, kad buvo reikalingas per-reguliacija.

Dar viena priežastis, kodėl šiame magistriniame darbe pirmiausia buvo pasirinkta analizuoti Jungtinių Amerikos Valstijų rinką yra tai, kad Europos tikslas, įvardintas Lisabonos strategijoje (2000-2010 metais) „tapti konkurencingiausia rinka iki 2010 metų su tikslu aplenkti Ameriką“³³ ir būtent tuo metu vyko didžiausi pasikeitimai elektroninių ryšių reguliavimo srityje.

Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų rinkos reguliavimą galima būtų suskirstyti į du etapus- situacija iki 1996 metų, kuomet kaip ir visame pasaulyje telekomunikacijų sektorius buvo valdomas monopolinės įmonės, tačiau JAV, kitaip negu Europoje, sektorius buvo valdomas privataus monopolininko, todėl teisės aktai daugiau buvo skirti užtikrinti šios įmonės veiklos stabilumą, negu tiesioginį jos reguliavimą. Antras etapas, kuris turėjo įtakos viso pasaulio telekomunikacijų sektoriaus dereguliacijai buvo 1996 metų Aktas, kuris suteikė rinkai konkurencingumą bei įleido naujus žaidėjus į rinką. Dereguliacijos poreikis JAV atsirado dėl technologijų plėtros, nes besivystant technologijoms atsirado naujų įrenginių, taip pat tapo technologiškai įmanoma keliems skirtingoms įmonėms teikti tas pačias ar panašias paslaugas.

³² Kennedy, Charles, „US Telecommunication law“ Artech House, 2001, p.xvii

³³ 2000 m. kovo 23 ir 24 d. Lisabonoje vykusiame Europos Vadovų Tarybos susitikime valstybių ir vyriausybių vadovai nusprendė siekti, kad Europos ekonomika taptų konkurencingiausia žinių ekonomika pasaulyje, siekiant žiniomis grindžiamoje ekonomikoje padidinti užimtumą, stiprinti ekonomines reformas ir socialinę sanglaudą. Daugiau http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_It.htm

1.1. Situacija iki 1996 metų telekomunikacijų akto įsigaliojimo Jungtinėse Amerikos Valstijose

Jungtinėse Amerikos Valstijose iki 1969 metų telekomunikacijų rinka buvo monopolinė, valdoma AT&T³⁴ ir septynių regioninių įmonių³⁵. AT&T kontroliavo praktiškai kiekvienos valstijos rinką ir reguliavimas daugiau buvo skirtas užtikrinti įmonės teises. Vartotojai turėjo tik vieną pasirinkimą ir vienintelį kainų pasitrinkimą. Klientai neturėdavo teisės turėti savo telefono, tačiau galėdavo išsinuomoti iš telefonų įmonės.

Valstybės telekomunikacijų sektoriaus teisinis reguliavimas buvo pagrįstas tuo, kad kaip ir elektros įmonės, telekomunikacijų turėdavo būti natūralios monopolijos. Kaip pažymi Christopher Conte³⁶, analizuodamas Jungtinių Amerikos Valstijų ekonomiką, konkurencija tiesiant tinklus tuo metu atrodė daugiau kaip lėšų švaistymas³⁷. Parodaksalu, tačiau iki 1926 metų radijo ryšys buvo reguliuojamas JAV konkurencijos komisijos iki 1934 metų, kuomet JAV prezidentas F.D.Roosevelt iškėlė tikslą sukurti vieną instituciją, kuri reguliuotų JAV komunikacijų sektorių. Tačiau tuo metu telekomunikacijų apibrėžimas buvo daugiau apimantis tik radijo ryšį, nes tokių telekomunikacijos kaip sektorius neegzistavo.

1934 metais buvo priimtas Komunikacijų Aktas³⁸, kuris nors ir turėjo tikslą skatinti konkurenciją, tačiau buvo daugiau skirtas seniausiam operatoriui, privačiam monopolininkui AT&T reguliuoti. 1934 metų Telekomunikacijos akto pagrindu ir buvo sukurta Federalinė Komunikacijų Komisija³⁹. Kaip pažymi Charles H.Kennedy analizuodamas naujos komisijos funkcijas, pagrindinis tikslas buvo užtikrinti „viešąjį interesą, patogumą, ir tik būtina įsikišimą“⁴⁰. Teisinis reguliavimas buvo vykdomas tiek federaliniu, tiek valstijų lygiu. Federalinė komunikacijos komisija⁴¹ reguliavo tolimųjų sujungimų skambučius tarp valstijų, tuo tarpu 50 valstijų reguliavimo institucijos tvirtindavo tarifus skambučiams valstijose ir tarp valstijų.

Kelis dešimtmečius Federalinė Komunikacijos Komisija po įsteigimo leido išlaikyti AT&T monopoliją, siekiant „greitas, efektyvias, paplitusią valstybės mastu komunikacijos paslaugas su

³⁴ American Telephone & Telegraph

³⁵ Žinomos kaip “Baby bell”

³⁶ Christopher Conte, buvęs Wall Street Journal redaktorius, kuris parašė JAV ekonomikos istorijos apžvalgą U.S. Department of State

³⁷ US Department of State, Deregulating Telecommunication//

<http://economics.about.com/od/governmenttheeconomy/a/telecom.htm>; prisijungimo laikas: 2012-04-05.

³⁸ The Communications Act of 1934 is a United States federal law, enacted as Public Law Number 416, Act of June 19, 1934, ch. 652, 48 Stat. 1064, by the 73rd Congress, signed by President Franklin D. Roosevelt, codified as Chapter 5 of Title 47 of the United States Code, 47 U.S.C. § 151

³⁹ Angl. Federal Communication Commission, sukurta remiantis Kongreso sprendimu 47 USC § 151, 1934 metų Telekomunikacijos Aktu.

⁴⁰ K. H. Charles. US Telecommunication law. Artech House, Boston, JAV, p.15

⁴¹ Angl. Federal Radio Commission

atitinkamomis paslaugomis už priimtina kainą⁴². Kaip pažymi analitikai, mainais už tai AT&T subsidijavo linijų nuomos kaštus bei nemokamus vietinius skambučius, tačiau turėjo labai didelę maržą valstybiniais bei tarptautiniams skambučiams.

JAV kitaip nei Europoje telekomunikacijų rinka priklausė privačiam monopolininkui, todėl valstybei nereikėjo privatizuoti įmonės. Pagal šio akto 214str.⁴³ naujiems rinkos žaidėjams buvo reikalavimas gauti Federalinės Komunikacijų Komisijos patvirtinimą dėl visų planų, paslaugų teikimo ir dėl tinklų sujungimo sutarčių, kas žinoma neskatinė naujų rinkos dalyvių atsiradimo. Vėliau Federalinė Komunikacijos komisija šį reikalavimą pakeitė į bendresnį, kad paslaugų kainos turėtų būti paremtos skaidrumo principu. Bėgant laikui FKK atskyrė dominuojančius operatorius (*ang. dominant carrier*) ir nedominuojančius operatorius (*angl.non-dominant carriers*). Dominuojantiems operatoriams galiojo visos reguliavimo taisyklės pagal 1934 Telekomunikacijų Akto II dalį⁴⁴, tuo tarpu nedominuojantiems operatoriams reikalavimai laikytis šios dalies nuostatų buvo panaikinti, tačiau galiojo kitos šio akto nuostatos. Vienas iš svarbiausių Akto II dalies nuostatų buvo pateikti Federalinė Komunikacijos Komisija prieš 90 dienų informaciją apie naujų kainų planus ir apie tinklo plėtrą. Dominuojančiais operatoriais Federalinė Komunikacijos Komisija pripažino AT&T bei nacionaliniai operatoriai (*angl. Local exchange carrier*⁴⁵), remiantis tradicine „antitrust“ analize.

Situacija pradėjo keistis 1968 metais, kuomet smarkiai keičiantis technologijoms mažesnės įmonės pradėjo įrodinėti, kad galėtų konkuruoti rinkoje, tačiau dėl AT&T monopolijos tinkle sujungimas su didžiausiu operatoriumi buvo neįmanomas. Tačiau mažesnės įmonės nuolat vystė technologijas, kuriuos galėjo lengvai būti integruojamos per AT&T.

Evoliucija iki visiškos konkurencijos telekomunikacijų sektoriaus Jungtinėse Amerikos Valstijose galima suskirstyti į tris etapus⁴⁶:

1. Konkurencijos atsiradimas tarp tolimųjų pokalbių rinkos
2. Atskyrimas Bell įmonių nuo AT&T
3. Konkurencijos įvedimas į atskiras valstijas

Pirmasis etapas įvyko 1968 metais, kai Federalinė Komunikacijos tarnyba nusprendė, kad viena iš inovacijų – Carterpone- gali įeiti į rinką, netrukdydama didžiausiam monopolininkui AT&T

⁴² I. Walden, J. Angel. Telecommunication Law and regulation. Oxford University press, 2005 p.504

⁴³ The Communications Act of 1934 is a United States federal law, enacted as Public Law Number 416, Act of June 19, 1934, ch. 652, 48 Stat. 1064, by the 73rd Congress, signed by President Franklin D. Roosevelt, codified as Chapter 5 of Title 47 of the United States Code, 47 U.S.C. § 151

⁴⁴ Ten pat, II dalis

⁴⁵ JAV operatoriai yra suskirstyti į dvi kategorijas: tolimų atstumų (*angl. Long distance carrier*) ir nacionalinius (*angl. Local carrier*). Vietiniai paslaugų teikėjai vėliau dar buvo vadinami istoriniais (*angl.incumbent carriers*), tie, kurie vykdė veiklą atsiskiriant AT&T ir Bell Corporation (1984m.).

⁴⁶ I. Walden, J. Angel. Telecommunication Law and regulation. Oxford University press, 2005 p.510

kompanijai su sąlyga, kad nepadarys žalos tinklui⁴⁷. Nors sprendimas tuo metų neatrodė labai reikšmingas rinkai, tačiau sukūrė precedentą dviem dalykams: vartotojams atsirado pasirinkimo teisė ir tuo pačiu atsirado precedentas telekomunikacijų rinkoje, atlaisvinantis griežtas Federalinės Komunikacijų tarybos reguliavimo taisykles. Panaši situacija pasikartojo 1974, 1977 ir 1980 metais, kuomet remiantis naujomis technologijomis nauji rinkos dalyviai įžengdavo į rinką.

Antrasis etapas prasidėjo 1983 metais, kai teismo sprendimu Harold Green Vašintono teisėjas įpareigojo, kad AT&T turi išskaidyti savo 22 Bell regionines įmones⁴⁸. Buvo leista išlaikyti inovacijų padalinį, ryšio sujungimą tarp valstijų, AT&T po šio pasikeitimo vis dar valdė didžiąją dalį akcijų regionuose, tačiau nauji rinkos paslaugų tiekėjai įžengė į rinką, tokie kaip MCI ir Sprint. Vartotojų atžvilgiu šis sprendimas turėjo didelę įtaką kainų kritimui ir netgi kokybės gerėjimui, nes per trumpą laiką rinkoje atsirado daugiau negu 500 naujų įmonių konkuruojančių dėl klientų.

Kiek laisvės turėjo esami paslaugų teikėjai? Nors AT&T nebeturėjo teisės reguliuoti įėjimo į naujas rinkas, tačiau vis dar išliko reguliuojami tarifai ir pelnas. Valstijų telekomunikacijų teikėjai, kurie anksčiau buvo susieti su AT&T neturėjo teisės įeiti į tam tikras rinkas tačiau Bell įmonės ir nepriklausomi vietiniai teikėjai turėjo dirbti remiantis reguliavimo sistema, kuri draudė kainodaros laisvę ir privertė juos išlaikyti aukštas kainas dirbtinai. Tuo buvo nepatenkinti paslaugų teikėjai, nes kainodaros laisvės (remiantis kaštais) neturėjimas neleido jiems laisvai konkuruoti rinkoje. Teismai ir reguliavimo institucijos situaciją aiškino dviem teisiniais nurodymais: pirma, siekiu apsaugoti konkurencijos procesus nuo seniausiai esančių rinkoje operatorių įtakos (ypač nuo vietinių įmonių, kurios istoriškai kontroliavo šias rinkas), antra, tikslas apsaugoti nuo besitęsiančio vietinių reguliatorių noro išsaugoti tradicines subsidijas. Pirmoji priežastis buvo pagrįsta ekonominiais principais, kad seniausieji rinkos paslaugų teikėjai užima didžiausias rinkos dalis, kas nesant kainų reguliavimo suteiktų jiems laisvę sumažinti kainas žemiau kaštų lygio, kas nebūtų įmanoma naujiems rinkos žaidėjams.

Valstijų komisija sprendė šį klausimą suteikdama kainodaros laisvę remiantis atskirais leidimais, t.y. suteikdama kainodaros laisvę reguliuodama operatorių norimas kainas.

Tačiau telekomunikacijų teisės kompleksškumas, kuomet persidengdavo teismo ir reguliavimo institucijų sprendimai kūrė precedentą, kuomet atskiri paslaugų teikėjai ir atskiros rinkos turėdavo skirtingą reguliavimą.

Apibendrinat situaciją iki 1996 metų akto priėmimo, galima matyti, kad pats dereguliacija keitėsi labai lėtai ir pasikeitimų didelių nebuvo iki 2000 metų. Pagrindinis stimulus Jungtinėms Amerikos Valstijoms buvo liberalizuoti rinką buvo technologijų skatinimas ir tikslas

⁴⁷ Federal Communication Commission. In the Matter of use of the Carterfone device in message toll telephone service. June 26, 1968 Adopted, 13 F.C.C.2d 420 (1968); 13 Rad. Reg. 2d (P & F) 597// <http://www.uiowa.edu/~cyberlaw/FCCOps/1968/13F2-420.html>; prisijungimo laikas: 2012-04-05.

⁴⁸ US vs. AT&T Corp., 552 F Supp.131 (DC Cir 1982), aff'd sub nom Maryland v US, 460 US 1001 (1983)

išlikti technologiniu lyderiu pasaulyje, kai tuo metu stiprėjo Japonijos ir Europos Sąjungos ekonomikos. Taip pat nors ir buvo leidžiami nauji paslaugų teikėjai į rinką, tačiau nebuvo jokio įstatymo kuris nurodytų, kad senieji paslaugų teikėjai, kurie turėjo didžiąsą dalį klientų užtikrintų sujungimą tarp jų valdomų tinklų bei naujų žaidėjų tinklų. Ši problema buvo sureguliuota tik 1996 metų telekomunikacijų akte. Todėl nors ir nauji paslaugų teikėjai galėjo įeiti į rinką, tačiau turėjo ribotas galimybes joje konkuruoti.

Reguliavimo institucijos bei teismai sprendavo šią situaciją remiantis kiekvienu atveju atskirai. Pagrindiniai du iššūkiai su kuriais jie susidurdavo buvo: kiek laisvės suteikti esamiems rinkos žaidėjams (ypač vietiniams telekomams) ir antra, kaip reguliuoti naujas telekomunikacijų įmones ir jų veiklos sritis.

1.2 1996 Telekomunikacijų aktas ir pagrindiniai pakeitimai

1996 metais priimtas naujas Telekomunikacijų Aktas⁴⁹, kuris buvo pirmasis teisinis aktas reguliuojantis šią rinką per 62 metus. Kaip pagrindinis šio akto tikslas- leisti bet kuriam subjektui užsiimti telekomunikacijų verslu ir konkuruoti su bet kuriuo kitu operatoriumi⁵⁰. Telekomunikacijos aktas labai aiškiai atskiria telekomunikacijų teikėjus (*ang. 'telecommunications carriers'*) ir informacijos teikėjus (*angl. 'information carriers'*)⁵¹.

Kaip pažymi J.Shaw savo darbe⁵² 1996 metų Telekomunikacijų aktas yra daugiau skirtas teisiniam reguliavimui telekomunikacijų teikėjų, o ne informacijos teikėjų. Kaip pažymima šio akto preambulėje, pagrindiniai šio akto teisiniai tikslai buvo išskirti:

1. skatinti konkurenciją
2. sumažinti reguliavimą
3. užtikrinti mažesnės kainą aukštesnės kokybės paslaugas bei naujų technologijų plėtrą.

Federalinė Komunikacijų Komisija išliko pagrindinė institucija, atsakinga už telekomunikacijos aktų įgyvendinimą. Komisijos darbo tikslas- mažinti reguliavimo apribojimus, nereguliuojant telekomunikacijos subjektų, nebent jie užima dominuojančia padėtį rinkoje. Kaip vienas iš pagrindinių dalykų galima išskirti Akto II dalies, 251-252 ((4) (A-B)) sekcijos, kuri sustiprina Federalinės Komunikacijos funkcijas, tuo pačiu sumažindama valstijų institucijų įtaką. Tuo pačiu šio akto 257 sekcijos (a)-(c) sumažino Federalinės Komunikacijos Komisijos įtaką, eliminuodama barjerus įėjimui į rinką.

⁴⁹ Telecommunication Act of 1996// USA: No. 104-104, 110 Stat. 56 (1996). // <http://www.fcc.gov/Reports/tcom1996.pdf> ; prisijungimo laikas: 2012-04-05

⁵⁰ Ten pat p.2

⁵¹ Telekomunikacijų teikėjas – teikiantis paslaugas tiesiogiai vartotojams už tam tikrą mokestį. Informacijos teikėjas- subjektas teikiantis, saugantis, perduodantis informaciją per telekomunikacines priemones. Pavyzdžiui tiekėjas parduodantis interneto paslaugas nėra telekomunikacijų teikėjas.

⁵² J. Shaw. Telecommunication Derregulation. Artech House telecommunication library, 1998.

1996 Telekomunikacijų Aktas galima sakyti sulygino visų operatorių teises tuo pačiu ir pareigas. Pagrindinės dalys, kurios turėjo įtaką konkurencijos skatinimui buvo Akto II dalis, 251 sekcija, kuri apibrėžė ką tiek istoriniai, tiek naujieji rinkos dalyviai turėjo laikytis pagrindinių pareigų⁵³:

1. Nedrausti, leisti perpirkti paslaugų teikėjams realiomis ir nediskriminuojančiomis sąlygomis
2. Pasirašyti sutartis dėl tinklų sujungimo (*angl. interconnect*)
3. Teikti numerio perkėlimo paslaugas
4. Sukurti tarpusavio kompensacijas už transportavimą ir paslaugų užbaigimą.

Tačiau remiantis šio akto III dalimi, istoriniams (*ang. incumbent*) operatoriams (šiuo atveju Bell įmonėms) buvos sukurtos papildomi įpareigojimai⁵⁴:

1. Leisti tinklų sujungimą. Sujungimo mokestis turi būti teisingas ir nediskriminuojantis ir paslauga turi būti suteikta visiems vienoda.
2. Pareiga teikti kiekvienam prašančiam operatoriui užtikrinančiam telekomunikacijų paslaugas nediskriminuojantį priėjimą prie tinklo elementų (on unbundled basis) už logišką ir nediskriminuojančią kainą. Istorinis operatorius turi šias paslaugas pateikti taip, kad prašantis operatorius sujungęs šiuos elementus galėtų teikti telekomunikacijų paslaugas.
3. Pasiūlyti perparduoti didmeninėmis kainomis mažmenines paslaugas. Kainos turi būti teisingas ir nediskriminuojančios.

Taip pat Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas priimdamas šį aktą įpareigojo operatorius dalintis savais tinklais už iš anksto sureguliuotą kainą. Šiuo sprendimu buvos siekiama padidinti konkurenciją rinkoje, nes naujiems žaidėjams įeiti į naują rinką visų pirma sunku dėl per didelių

Apibendrinat 1996 metų Telekomunikacijų akto trumpalaikis tikslas buvo ne daugiau dereguluoti rinką, tačiau padidinti reguliavimą, su tikslu sumažinti rinkos ir įstatymų kompleksiskumą. Nors aktas ir buvo priimtas praėjus 12 metų nuo AT&T privatizavimo, liberalizavimo absoliučiai visas telekomunikacijų rinkas ir buvo sudarytas taip, kad nereikėtų didelių pakeitimų keičiantis rinkos situacijai, technologijoms bei užtikrintų sektoriaus tolesnį vystymąsi.

Iškyla klausimas, kokią įtaką padarė 1996 metų Telekomunikacijų Aktas ir kaip pakeitė telekomunikacijų istoriją ir sudarė sąlygas atsirasti konkurencijai. Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo detalčiai analizuota įvairių mokslininkų, kokią įtaką tai turėjo sektoriaus plėtrai. Kaip pažymi

⁵³ The Telecommunication Act of 1996 (1996 Act), Title II of the Act. SEC 251

⁵⁴ The Telecommunication Act of 1996 (1996 Act), Title III of the Act. SEC 271

C.Robert savo darbe ⁵⁵, aktas buvo daugiau skirtas skatinti konkurenciją ir vartotojų pasirinkimą galiausiai baigėsi tuo, kad mažieji operatoriai, neturėdami pakankamai investicijų bei negalėdami išsilaikyti rinkoje buvo priversti parduoti savo akcijas didiesiems operatoriams, tarpo kurių buvo AT&T. Tai yra, laikui bėgant naujieji operatoriai patyrė finansinių problemų ir buvo nupirkti didžiųjų operatorių. Du didžiausi naujieji operatoriai Teleport Communications Group (TCG) ir Metropolitan Fiber Systems (MFS) buvo nupirkti AT&T bei MCI/World Com (dabartinė Verizon). Taip atsitiko dėl to, kad patvirtinus naująjį aktą rinkos žaidėjų skaičius išaugo, kas sukėlė labai didelį kainų kritimą ir žinom naujesiems operatoriams tai nebuvo finansiškai pelninga išlikti rinkoje.

Tačiau negalima paneigti, kad praėjus daugiau negu 16 metų po Telekomunikacijų akto įgyvendinimo, ekonominiai rodikliai rodo spartu rinkos augimą, kurį sunku įvertinti analizuojant vien tik Jungtinių Amerikos Valstijų rinką, todėl akto ir prieš tai buvusių reguliavimo aktų įtaką bus detaliau analizuojama lyginant Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos Sąjungos telekomunikacijų sektoriaus progresą ir konkurenciją.

1.3 Pagrindinės sektoriaus reguliavimą užtikrinančios institucijos

Jungtinėse Amerikos Valstijose reguliavimas vykdomas tiek Federaliniu, tiek valstijų lygiu. Kaip teigia C.H.Kennedy, telekomunikacijos teisės vienas iš pagrindinių kompleksinių buvo tai, kad funkcijos teisinio reguliavimo persidengdavo tarp įvairių institucijų: teismų, valstijų teisinio reguliavimo institucijų bei įvairių komisijų⁵⁶. Kiekvienas teismas ar komisija, kurios turėjo įtaką telekomunikacijų įmonėms tuo pačiu turėjo ir tam tikrus ribojimus, pavyzdžiui pagrindinė reguliavimo komisija turėjo teisę reguliuoti ryšį tarp valstijų, tačiau neturėjo teisės reguliuoti santykių valstijų viduje. Pagrindinis skirtumas paslaugų tiekėjams palyginus su situacija Europos Sąjungos šalyse, kad naujas paslaugų tiekėjas turėjo investuoti pakankamai daug jėgų siekiant suprasti, kas turi priimti sprendimą vienu ar kitu atveju: teismas, komisija ar valstybinė reguliavimo institucija. Taigi visų pirma paslaugų tiekėjui tekdavo suprasti, ar jis priskiriamas dominuojančiam, ar pirmos grupės (*angl. Tier 1*), nes nuo to priklausydavo ir teisinis reguliavimas.

Federalinė Komunikacijos Komisija⁵⁷, kaip pagrindinė institucija vaidina didžiausią įtaką ir užtikrina valstijų ir užsienio telekomunikacijų klausimų sprendimą, taip pat remiantis 1996 metų Telekomunikacijos Aktu sprendžia ir tam tikrus vidinius valstijų klausimus. Federalinės Komunikacijų Komisija atsakinga už kelėta sektorių, įskaitant mobilių, fiksuotą ryšį, internetą, bei licenzijavimą, įgyvendinimą teisės aktų. Federalinė Komunikacijų komisija visais laikais buvo

⁵⁵ C. Robert. *Competition and Chaos; U.S. Communications Since 1996*. Brookings Institute, 2005.

⁵⁶ K. H. Charles. *US Telecommunication law*. Artech House, Boston, JAV.

⁵⁷ *Angl. Federal Communication Commission*, sukurta remiantis Kongreso sprendimu 47 USC § 151, 1934 metų Telekomunikacijos Aktu

nepriklausoma institucija. Taip atsitiko todėl, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose telekomunikacijos niekada nepriklauso valstybiniam monopolininkui (priklausė privačiam) ir komisijos tikslas buvo reguliuoti monopolininko veiksmus, tačiau šios institucijos nebuvo politiškai susijusios.

Federalinė Komunikacijos Komisija sudaryta iš penkių komisijos nariu (*angl. Commissioners*), kurių kiekvienas yra skiriamas prezidento penkerių metų kadencijai ir tvirtinami Jungtinių Amerikos Valstijų senato. Politiniu požiūriu tik trys iš penkių gali priklausyti tai pačiai partijai, siekiant užtikrinti įvairių partijų atstovavimą. Praktiniu lygiu komisijų atstovai atsakingi už pagrindinių aktų sudarymą, įgyvendinimą naujų įstatymų ir taisyklių. Tačiau kasdieninė priežiūra telekomunikacijos institucijų priklauso Federalinei Komunikacijų Komisijai bei jos biurams. Vienas iš komisijos narių vykdo vadovo funkciją bei užtikrina, kad pristatytų visų komisijos narių bendrą nuomonę. Taip pat Federalinė Komunikacijos Komisija valdoma šešių vykdomųjų biurų (*angl. bureaux*), kurie iš esmės veikia, kaip vykdančioji institucija, atsakingos už licenzijavimą ir pan. Be vykdančiųjų biurų dar yra devyni ofisai (*angl. offices*), kurie atsakingi už teisinį atstovavimą, technologinių patarimų išdavimą bei konsultavimą. Šie ofisai vaidina taip pat vaidina didelę rolę įstatymų priėmimo, pavyzdžiui priežiūros ofisas (*angl. Office of General Counsel*) yra įtrauktas į Federalinės Komunikacijos Komisijos reguliuojamų įmonių susijungimo ir perėmimo informacijos peržiūroje ir tvirtinime.

Remiantis 1934 metų Telekomunikacijos Aktu Federalinė Komunikacijos Komisija turi tiesioginę įtaką įgyvendinant visus priimtus aktus valstijose tiesiogiai, o prireikus perduoti Jungtinių Amerikos Valstijų regioniniams teismams inicijuoti procedūras reikalingas nutarimų įgyvendinimui. Federalinis teismas iš esmės užima didelę reikšmę telekomunikacijų reguliavime, nes įmonės, nepatenkintos išleidžiamais nutarimais gali juos skųsti Federaliniams teismams. Tačiau jie, kitaip negu kitose pasaulio šalyse daugiau remiasi konkurencijos skatinimu, kitaip negu kartais valstybinės reguliavimo institucijos. Kaip pavyzdys galima įvardinti teisėjo Greene priimtą sprendimą, kuris sukūrė precedentą išskaidyti AT&T⁵⁸.

Be Federalinės Komunikacijos Komisijos veikia Nacionalinė Telekomunikacijos ir informacijos Administracija⁵⁹ (*angl. National Telecommunication and Information administration*), sukurta prie Komercijos Departamento, kuri atsakinga už valstybei priskirto spektro priežiūrą, ypatingai karinio, bei konsultuoja prezidentą telekomunikacijų klausimais. Šios dvi institucijos daugiausia susijusios skirstant spektrą, tarp privačių ir valstybinių objektų.

⁵⁸ United States v. AT&T Co., 552 F. Supp. 131 (D.D.C. 1982), aff'd mem. sub nom. Maryland v. United States, 460 U.S. 1001 (1983)

⁵⁹ Sukurta remiantis Prezidento nutarimu 1978 (įsakymas 12046) metais bei apibrėžta statute 1993 metais (47 USC, 901)

Valstijų lygiu už telekomunikacijos akto įgyvendinimą atsakingos Viešųjų Paslaugų Komisijos (ang. Public Utility Commission), kurios sukurtos remiantis 1934 metų Telekomunikacijos Aktu, tačiau jų funkcijos buvo apribotos remiantis 1996 metų aktu, suteikiant Federalinei Komunikacijos Komisijai daugiau valdymo galių. Taigi funkcijos, kurios paliktos valstijų lygiu yra tarifų bei sujungimo mokesčio tvirtinimas valstijų lygiu, klientų skundų analizavimas bei valstijų licenzijų problemų sprendimas. Apibendrinant galima teigti, kad šios institucijos turi daugiau įgyvendinimo galią valstijų lygiu, tačiau mažai galios priimant sprendimus telekomunikacijų sektoriuje iš esmės.

Apibendrinant galima teigti, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose telekomunikacijos sektorių reguliuojančios institucijos daugiau yra organizuotos Federaliniu lygiu, tačiau su pakankamai didele ir komplikauta struktūra, kuri apsunkina sprendimų priėmimą.

II. TELEKOMUNIKACIJŲ SEKTORIAUS TEISINIS REGULIAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOJE

Per paskutinius dvidešimt metų Europos Sąjungos telekomunikacijų sektorius išgyveno išskirtinį periodą: daugiau negu 100 skirtingų direktyvų, sprendimų, rekomendacijų ir rezoliucijų. Remiantis Europos Sąjungos direktyva dėl elektroninių ryšių reguliavimo⁶⁰ „reguliavimo sistema pagrįsta glaudžiu bei aiškiu bendradarbiavimu tarp šalių narių nacionalinių reguliavimo institucijų ir Europos Komisijos, kuri užtikrina koordinaciją tarp šalių narių bei priima reikiamus reglamentus remiantis šalių narių reguliavimo institucijų padarytais tyrimais“. Reguliavimo sistema grindžiama konkurencinės teisės ir ekonomikos normomis bei atspindi visapusį, technologiškai neutralų reguliavimo požiūrį. Kadangi pokyčiai daugelyje sričių yra visa dar labai nauji todėl galima teigti, kad reguliavimas dar nėra nusistovėjęs, nors paskutinėje 2007 metų Europos Komisijos rekomendacijoje⁶¹ praktiškai nebėra išlikę mažmeninės rinkos reguliavimo ir apsiribojama tik didmeninės rinkas reguliavimu.

Šioje magistrinio darbo dalyje bus plačiau apžvelgtas istorinė teisės aktų raida bei Europos Sąjungos telekomunikacijų sektorių teisinė reguliavimo sistema, plačiau neanalizuojant atskirų šalių teisės aktų, nes tam reikėtų atskiro mokslinio darbo. Taip pat bus apžvelgta kokią įtaką Europos Sąjungos reguliavimo pasikeitimams darė Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijų rinkos dereguliacija. Kaip pažymi I. Jarukaitis bei T. Lamanuskas knygoje „Elektroninių ryšių teisė“⁶² analizuodamas Europos Sąjungos telekomunikacijų sektoriaus dereguliacijos poreikį „Pagrindinis metodas, kuriuo buvo grindžiamas šio sektoriaus restruktūrizavimas – pusiausvyra tarp liberalizavimo ir reguliavimo (valstybinio ar kvazivalstybinio); konkurencijos įvedimo ir kartu, universaliųjų paslaugų išlaikymo“⁶³.

Europos Sąjungoje Europos Komisijos įsitraukimas į telekomunikacijų sektoriaus teisinį reguliavimą remiasi Europos Bendrijos steigimo sutartimi⁶⁴, kurioje apibrėžta konkurencijos teisė (81-89 straipsniai) ir vidinių rinkų teisė (95 straipsnis). Abiejų šių aktų tikslas, atverti vidines rinkas konkurencijai. Pagrindinės konkurencijos teisės normos, kurios Europos lygiu apima straipsnį

⁶⁰ Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (“Framework Directive”). OJ L 108 of 24.4.2002

⁶¹ 2007 m. gruodžio 17 d. Komisijos rekomendacija dėl elektroninių ryšių sektoriaus atitinkamų produktų ir paslaugų rinkų, kurioms gali būti taikomas ex ante reguliavimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pranešta dokumentu Nr. C(2007) 5406)

⁶² I. Jarukaitis, T. Lamanuskas, M. Civilka ir kt. Elektroninių ryšių teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005

⁶³ I. Jarukaitis. Telekomunikacijų sektoriaus liberalizavimas Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje, Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros, 2002 Vilnius. P.3

⁶⁴ Treaty on European Union. Official Journal C 191, 29 July 1992

“nekonkuravimo susitarimą”, vyraujančios padėties užėmimą, straipsnį dėl su nacionalinėmis institucijomis ir valstybės pagalba⁶⁵.

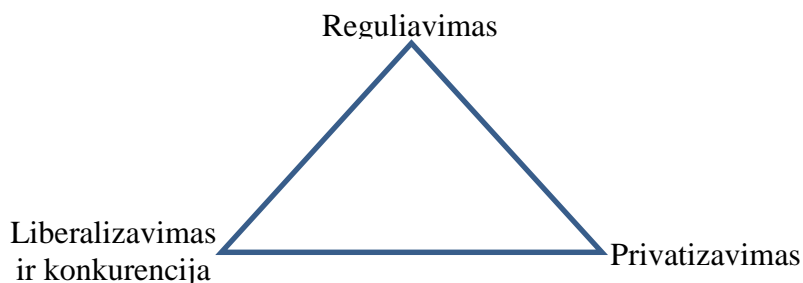
Europos Sąjungos telekomunikacijų sektoriaus teisinio reguliavimo istorija vystėsi skirtingai jos šalyse. Galima teigti, kad istoriškai Europoje telekomunikacijų sektoriaus teisinis liberalizavimas buvo inicijuotas nuo Didžiosios Britanijos sektoriaus reguliavimo pokyčių⁶⁶, todėl šiame skyriuje Didžiosios Britanijos teisinio reguliavimo raida bus išanalizuota detaliau atskiroje dalyje, nes tai tapo stimulu/priežastimi įvesti pagrindinius pasikeitimus šiame sektoriuje. Tačiau nors Didžiojoje Britanijoje procesas prasidėjo anksčiausiai, tačiau jeigu ne Europos Komisijos vėlesnis įsikišimas, tikriausiai rinka ir būtų likusi oligopolinė, kuri teoriškai yra liberalizuota, su atskira ir nepriklausoma reguliavimo institucija, su vartotojams galimybe pasirinkti (nors ir ribota) bei visiškai dereguluota technologijų įrangos rinka, tačiau be galimybės įeiti naujiems rinkos žaidėjams dėl licenzijų išdavimo tvarkos, kurios išskirtinai buvo suteiktos tik dviem įmonėms. Todėl iki 1998-2002 metų verta analizuoti atskirų Europos šalių situacija, tačiau įsigaliojus bendrai telekomunikacijų direktyvai 2002 metais skirtumai tarp valstybių šalių išnyko ir bendras dereguliacijos tendencijas galima analizuoti remiantis tik Europos Komisijos išleista aktais.

2.1 Telekomunikacijų rinkos reguliavimas Europoje iki 1998 metų

Europos Sąjungoje telekomunikacijų rinka buvo labai uždara, egzistuojant monopolijoms ir didelę galia turinčioms reguliavimo institucijomis.

Telekomunikacijų liberalizavimas pirmiausia siejamas su telekomunikacijų įmonių privatizavimu Europoje, būtent nuo to ir prasidėjo pagrindiniai pasikeitimai. Todėl galima teigti, kad Europos Sąjungos telekomunikacijų rinkos dereguliacija ir raida 20 amžiuje susideda iš trijų pagrindinių etapų: reguliavimas → privatizavimas → dereguliacija (1 pav).

1 pav. 20 a. Europos telekomunikacijų sektoriaus raida

⁶⁵ Article 101 TFEU, Article 102 TFEU, Article 106 TFEU, Article 107 TFEU. Commission Directive 9EC) 2002/77 on competition in the markets for electronic communications networks and services [2002] OJ L 249/21

⁶⁶ Taip galima remiantis tuo, kad istoriškai pokyčiai pirmiausiai įvyko Didžiojoje Britanijoje (Didžioji Britanija 1980 metais privatizavo bendrovę British Telecom ir išdavė licenciją antram operatoriui – Mercury)

Kaip savo darbe išskyrė W.Hulsink⁶⁷ pasaulyje tuo metu vyravo trys reguliavimo būdai telekomunikacijų sektoriuje, per kuriuos valstybės kontroliavo situaciją telekomunikacijų sektoriuje: per valstybės institucijas, per valstybinę sukurtas įmonės (valstybinės įmonės) bei reguliuojamos privačios monopolijos. Vakarų Europoje (dabartinėje Europos Sąjungoje) vyravo pirmas ir antras telekomunikacijų reguliavimo modeliai, kurie buvo būdingi ir kitiems sektoriais tokiems kaip paštas, telegrafas. Šios įmonės buvo labai priklausomos nuo vykdančiosios valdžios, nes visos gaunamos pajamos plaukdavo į šalies biudžetą ir tokie dalykai kaip kainodara, investicijos, žmonių atlygiai turėjo būti tvirtinami įstatymu. Šiek tiek kitoks istoriškai susiklostęs reguliavimo būdas buvo tik Švedijoje ir Belgijoje, kur telekomunikacijų sektorių valdė specialiai sukurtos viešos monopolijos. Valstybinės įmonės buvo pagrindas Didžiojoje Britanijoje ir Japonijoje, tuo tarp Jungtinėse Amerikos Valstijose telekomunikacijų sektorių valdė privatus monopolininkas, kuris turėjo išskirtines teises užsiimti veikla. Istoriškai telekomunikacijų sektorius buvo priskiriamas prie didelio valstybės įsikišimo reikalaujantis sektorius, remiantis tuo, kad yra esminis šalies saugumui užtikrinti, bei dėl plataus šalies padengimo turi didelę įtaką šalies socialinei-ekonominei situacijai.

Nors Europos Komisija galėjo pradėti įtakoti šalių situacija jau 1962 metais, kuomet atsirado laisvas prekių judėjimas, tačiau buvo nerašytas susitarimas tarp šalių palikti telekomunikacijų sektorių šalių vidiniai kontrolei, valdant per šalių sukurtas nacionalines monopolijas. Pagrindiniai pasikeitimai iki 1980 metų pradėjo vykti dėl kelių priežasčių:

1. Technologinė r(evoliucijos)
2. Ekonominių kriterijų: pasiūlos ir paklausos
3. Tarptautinės rinkos dereguliacijos: JAV ir Japonija
4. Europos Sąjungos bendros erdvės atsiradimo⁶⁸

Technologiniai faktoriai buvo tokie kaip nauji ryšio perdavimo pajėgumai, kurie daugiau nebebuvo priežastis išlaikyti natūralias monopolijas rinkoje. Ekonominis faktorius buvo tas, kad buvo pakankamai neefektyvu išlaikyti esamą rinkos situaciją, tuo pačiu užtikrinant naujausias technologijas ir paslaugų kokybę bei klientų poreikius tenkinančias paslaugas⁶⁹. Tarptautinis faktorius buvo susijęs su politikos ir įmonių globalizacija bei pasikeitimais tarptautinėse rinkose, tokie kaip Jungtinių Amerikos Valstijų bei Japonijos telekomunikacijų palaipsninis liberalizavimas. Tarptautinis rinkose liberalizavimas galima būtų priskirti prie vieno iš pagrindinių poveikių Europos Sąjungoje, prasidėjusiais 1960 metais.

Pokyčiai 1980 metais, kuomet valstybių reguliavimo institucijos suprato, kad neturi pajėgumų konkuruoti pasaulinės technologijų rinkose ir smarkiai atsilieka nuo tokių valstybių kaip

⁶⁷ Huslink, W. Privatisation and liberalization in European Telecommunications, Boston, 1999 P.320

⁶⁸ Ten pat P.320

⁶⁹ Davies, A. Telecommunication and Politics, The Decentralised Alternative. London: Pinter, 1994

Jungtinės Amerikos Valstijos ar Japonija. Taip pat diskusijos prasidėjusios Pasaulio prekybos organizacijoje (tuomet GATT) dėl laisvesnės telekomunikacijų įrangos ir paslaugų prekybos rodė, kad esanti situacija nėra pati palankiausia Europoje.

Europos integracija taip pat buvo vienas iš faktorių, su vis stiprėjančia Europos komisijos institucijų įtaka. Prekybos technologijomis neigiamas deficitas augo ženkliai Europos Sąjungoje, sukuriant priklausomybę nuo ne-Europos Sąjungos šalių technologijų importo ir augančios konkurencijos su JAV ir Japonija.

Tuo metu telekomunikacijų dereguliavimas nebuvo vienas iš veikliu, kurios buvo būtinos Europos Sąjungoje dėl neaiškumo Europos Sąjungos sutartyje ir laisvas prekių ir paslaugų judėjimas Europoje buvo netaikomas telekomunikacijų sektoriui⁷⁰. 1980 metų pradžioje įvyko pasikeitimas, kuomet telekomunikacijų dereguliavimas Didžiojoje Britanijoje priverė Europos Komisiją įsikišti dėl *British Telecom* piktnaudžiavimo monopoline situacija rinkoje.

Europos lygiu, reguliavimo pokyčiams didžiausią įtaką padarė 1986 metų išleista Žalioji knyga⁷¹ (angl. *Green Paper*), kuri pradėjo diskusijas dėl sektoriaus reguliavimo pakeitimų. Vėliau sekė 1988 ir 1992 metų Europos Komisijos išleisti aktai, kurie jau formaliai apibrėžė sektoriaus reguliavimą bei nustatė bendrus principus, kuriais remiantis turėjo būti pertvarkyti įstatymai Europos Sąjungos šalyse. 1986 metų publikacija Europos Žaliojoje knygoje, dėl Europos Telekomunikacijų ir sekantys įstatymai sumažino pernelyg didelę laisvę kurti specifinius vidinius šalies įstatymus, suteikiančius galimybę kurti specialias įmonių teises. Kaip to rezultatas valstybės narės buvo priverstos panaikinti privilegijas (specialias ir išimtinės teises) skirtas nacionaliniams operatoriams pagal konkurencijos teisės normas⁷². Šalių monopolinių telekomunikacijų rinkų liberalizavimas buvo vykdomas remiantis šiais rodikliais:

- Liberalizuojant įrangos ir tinklų pasiūlą ir nuostatas
- Atveriant paslaugų rinką (išskyrus laikinas išimtis dėl viešųjų balso paslaugų bei tiklo operacijų)
- Atskiriant operacines ir reguliavimo funkcijas, siekiant sudaryti skaidresnę rinkos struktūrą
- Užtikrinti atvirą priėjimą prie tinklų sujungimo bei pačių tinklų
- Visiškai pritaikant konkurencijos normų įsigaliojimą telekomunikacijų sektoriuje (sumažinant protekcionistines pirkimo „polices“

⁷⁰ EC treaty (established for regulated areas)

⁷¹ 1987 m. Towards a dynamic European Economy, Green Paper on the development of the common market for telecommunications services and equipment COM (87) 290.

⁷² P. Nihoul, P. Rodford. EU electronic communications law. Competition and regulation in the European Telecommunications market. - Oxford, 2004. P.15.

Tačiau, kaip pabrėžė autoriai P.Nihoul ir P.Radford, analizuodami šio akto įtaką teisiniam reguliavimui⁷³, „Green paper“ nepasiūlė jokių pakeitimų kurie turėtų įtaką rinkos reguliavimo situacijai: reguliavimo struktūros, kuri prižiūrėtų sektorių, telekomunikacijų priežiūros atsakomybės (pavaldumo) funkcijų ir pan. Vienintelis nurodymas akte buvo dėl priežiūros ir operacinės funkcijų atskyrimo, todėl neatsirado aiškumo dėl pačios reguliavimo institucijos. Šis aktas daugiau buvo su tikslu sukurti diskusiją šalių rinkose ir kaip priemonė sulaukti daugiau rekomendacijų, pasiūlymų iš reikiamų šalių (Tarybos, Parlamento, šalių vyriausybių, įrangos gamintojų). Taip pat suardyti labai atsiribojusias šalių nacionalines telekomunikacijų rinkas į labiau kontroliuojamą dereguliuotą šalių telekomunikacijų rinkas.

1988 metais šis aktas buvo priimtas Europos Tarybos ministrų su aiškiais veiksmais, prioritetais bei aiškiais terminais:

- Bendras sutarimas (iki 1988 metų)
- Įrangos rinkos liberalizavimas (iki 1990 metų)
- Paslaugų rinkos liberalizavimas, išskyrus balso paslaugas (iki 1992)
- Bei pakeitimų matavimų rodiklių įgyvendinimas

Tuo metu balso paslaugų rinka liko nepaliesta iki 1992 metų, kuomet Komisija pasiūlė keturias direktyvas dėl ateities telekomunikacijų liberalizavimo⁷⁴.

1. Užšaldyti liberalizavimo procesą paliekant *status quo*;
2. Įvedimas išsamių administravimo reguliavimo taisyklių tiek dėl tarifų tiek dėl investicijų
3. Liberalizavimas balso paslaugų rinkos: nacionalinių, Europos Sąjungos lygiu bei tarptautinių
4. Tarpinis variantas atidaryti balso paslaugų rinką konkurencijai

Taigi iki 1998 metų Europos Sąjungoje vyko didžiuliai valstybinių įmonių privatizavimo procesai, kurie skatino atsirasti naujoms reguliavimo direktyvoms, nes pasikeitus rinkos modeliui senosios direktyvos nebetenka prasmės. Tačiau pats procesas nors ir buvo konkrečiau apibrėžtas 1992 metais pasiūlius naują direktyvą, apibrėžiančią bendrą Europos Sąjungos šalių telekomunikacijų sektoriaus teisinio reguliavimo modelį, tačiau dėl skirtingų šalių narių interpretacijos, nebuvo pilnai įgyvendintas.

⁷³ Žr.73

⁷⁴ Review of the Situation in the Telecommunication Service sector. Sec (92) 1048. Brussels: Commission of the European Communities

2.1.1 Didžioji Britanija - pirmoji Europos šalis pradėjusi telekomunikacijų rinkos liberalizavimą

Pagrindiniai pokyčiai prasidėjo Didžiojoje Britanijoje. Pirmieji pasikeitimai prasidėjo valdanti M.Thacher⁷⁵ ir konservatoriams, 1980 ir 1990 metais, kuriems pradėjus vadovauti buvo įgyvendinta didžioji programa (*angl. "Big Bang"*), kuriu tikslas greitas rinkos barjerų panaikinimas įeiti nepriklausomoms įmonėms. Didžiosios Britanijos programa, apibūdinama kaip radikalus sektorių privatizavimas, tapo pavyzdžiu kitoms Europos valstybėms. Taip pat tuo metu Didžiosios Britanijos vienas iš ekonominių tikslų buvo tapti viena konkurencingiausių šalių tarptautinėje rinkoje, siekiant pasivyti ir konkuruoti su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, kurios jau buvo pradėjusios dereguliavimo procesą ir tuo metu buvo labiau technologiškai pažengusi šalis, bei siekis pritraukti kuo daugiau tarptautinių investicijų į rinką.

1981 metų spalio mėnesį buvo priimtas Britų telekomunikacijų aktas⁷⁶, kuris įformino telekomunikacijų ir pašto paslaugų sektorių atskirimą ir sukūrė *British Telecom*⁷⁷, kaip atskirą valstybinę įmonę. Valdantieji tikėjo, kad palaiptinis rinkos dereguliavimas sukurs palankią aplinką verslui, užtikrinant sektoriaus efektyvumą, pasirinkimą, technologijų išsivystymą, ko pasekoje klientai gautų didesnę vertę.⁷⁸ Privatus sektoriaus valdymas, su kuo mažiau valstybės įsikišimo buvo tikėta, kad yra daug efektyvesnis negu valstybės valdomas sektorius. Tačiau negalima paneigti, kad sektoriaus privatizavimas buvo pagrįstas ir ekonomiais valstybės tikslais gauti daugiau pinigų į valstybės biudžetą pardavus valstybės turimas akcijas. 1981 metų aktas⁷⁹ suteikė teisę vyriausybei suteikti licenzijas ir kitiems rinkos žaidėjams, tačiau išliko sąlyga, kad prieš suteikiant naujas licenzijas turi būti pasikonsultuota su *British Telecom*. Tuo metu valstybė paskelbė, kad bus išduotos trys licenzijos telekomunikacijų veikalai: dvi nacionalinės ir vietinė frančizės.

1984 metų rugpjūčio mėnesį nepriklausoma reguliavimo institucija Oftel⁸⁰ buvo sukurta, kurios tikslas ir atsakomybė buvos stebėti ir reguliuoti liberalizuotą telekomunikacijų sektorių bei užtikrinti konkurenciją rinkoje. Tačiau ši institucija neturėjo jokių teisių išduoti licenzijų bei įtakoti bendrų konkurencijos normų. Konkurencija buvo įvesta į praktiškai visuose telekomunikacijos segmentuose, įskaitant įrangos, paslaugų, mobiliojo ryšio, balso paslaugų ir

⁷⁵ Margaret Thatcher, Didžiosios Britanijos ministrė primininkė, valdžiusi 1979–1990// http://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_Thatcher; prisijungimo laikas: 2012-03-24.

⁷⁶ British Telecommunications Act 1981// http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/38/pdfs/ukpga_19810038_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-03-24.

⁷⁷ *Angl. British Telecom*

⁷⁸ W. Hulsink. Privatisation and Liberalisation in European Telecommunication. Comparing Britain, the Netherlands and France. Routledge.- London, New York. P.112

⁷⁹ Žr.78

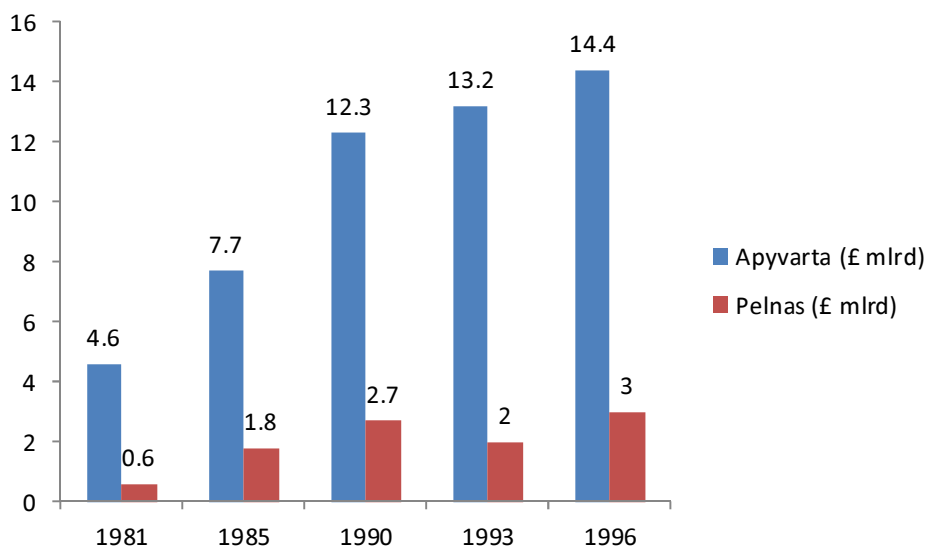
⁸⁰ *Angl. Office of Telecommunication*, įkurta 1984 metais

Daugiau apie Oftel raidą: <http://www.ofcom.org.uk/static/archive/oftel/about/index.htm>

tinklo Didžiosios Britanijos radikali liberalizavimo strategija buvo iššūkis tuo pačiu ir postūmis Europos Komisijai imtis palaiptinio sektoriaus liberalizavimo visoje Europos Sąjungoje ir kaip to pasekmė buvo 1987 metų Europos Komisijos išleista Žalioji knyga⁸¹.

Nors *Bristih Telecom* buvo atskirtas nuo pašto ir pradėtas privatizuotas 1980 metų viduryje⁸², visas procesas pabaigtas tik 1993 metais, pardavus paskutines valstybės akcijas. 1982 metų vasario mėnesį Mercury susivienijimas gavo licenziją statyti tinklui ir veikti kaip nepriklausomam operatoriui visose telekomunikacijų paslaugose bei 1983 metų vasario mėnesį pradėjo komercinę veiklą ir rinkoje susikūrė oligopolija, kuri buvo išlaikyta iki 1990 metų. Tuo atveju kaštai paremta teorija teigia, kad jeigu rinkoje yra keli dominuojantys subjektai (oligopolijos atveju), kurie užtikrina paslaugų kainą, žemesnę negu esant daugiau negu keliems subjektams-tuomet oligopolijos rinkoje nebėra⁸³. Todėl vienareikšmiškai nuspręsti dėl šio sprendimo yra pakankamai sunku, galima išvada daryti tik remiantis *Bristih Telecom* finansiniais rodikliais (2 pav.). Kaip matyti iš finansinių duomenų, atsiradus naujam žaidėjui rinkoje, tas neturėjo įtakos pelno sumažėjimui, kuris nuo 1983 metų iki 1996 metų išaugo 125%. Tuo pačiu po rinkos dereguliacijos per tą patį laikotarpį net ir esant keliems žaidėjams rinkoje pelnas išaugo 1.7 karto.

2 pav. *Bristih Telecom* finansiniai duomenys 1981-1996 metais

Šaltinis: British Telecom metinė ataskaita⁸⁴

⁸¹ 1987 m. Towards a dynamic European Economy, Green Paper on the development of the common market for telecommunications services and equipment COM (87) 290

⁸² 1981 metų spalio mėnesį *British Telecom* pradėjo veikti pagal licenziją ir buvo leista atsirasti nepriklausomiems žaidėjams rinkoje

⁸³ Monti M. Competition Law and Regulation in the new Framework. Kalba pasakyta seminario „The Electronic Communications Consultation Mechanism“ metu. Briuselis, 2003 m. liepos 15 d., P. 27 //

http://ec.europa.eu/comm/competition/speeches/text/sp2003_015_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-03-25.

⁸⁴ BT Annual report (1981-96)//

<http://www.btplc.com/Thegroup/Ourcompany/Theboard/Boardcommittees/EqualityofAccessBoard/Publications/Publications.htm>; prisijungimo laikas: 2012-03-25.

Po privatizavimo, kuomet nacionalinės kompanijos tapo privačiomis, valstybė reguliavo išduodamu licenzijų skaičių ir tik 2003 metais, praėjus dvidešimt metų po privatizavimo prievolė įsigyti licenziją buvo panaikinta⁸⁵. Didžiojoje Britanijoje valstybė manė, kad konkurencija bus skatinama tik jeigu rinkoje bus keletas operatorių, kurie kiekvienas turės savo tinklus ir teiks paslaugas. Pirmosios mobiliojo ryšio licenzijos buvo suteiktos 1985- BT ir Vodafone. Kai skaitmeninės technologijos pažengė toliau, dar dvi licenzijos 1993m. buvo suteiktos- Orange ir One-2-One (T-mobile). Aukcionas licencija naujos kartos 3G technologijoms buvo sukurtas taip, kad į rinką įeitų naujas penktas operatorius 1999m. – operatorius „3“ gavo šią licenziją. Politika, kad kiekvienas naujas operatorius konkuruotų turėdamas savo nuosavą tinklą buvo daugiau ribojimas negu konkurencijos skatinimas, siekiant ekonominės naudos, nes manyta, kad investicijos turi atsipirkti o panaikinus barjerą esant daugeliui žaidėjų bus sunkiau konkuruoti.

2.2 Telekomunikacijų rinka Europos Sąjungoje nuo 1998 metų iki dabar

Kaip išskirta knygoje „Elektroninių ryšių teisė“⁸⁶ „ekonomikos teorija ir politinė praktika pripažįsta poreikį reguliuoti monopolijas per specifines sektorines *ex ante* reguliavimo institucijas“. Pagal Europos Sąjungos steigimo sutartį konkurencijos įstatymas galioja visoms veiklos sritims. Kaip nurodė tuo metu buvusi Europos Komisijos elektroninių ryšių komisarė Viviane Reding „Konkurencija yra vienas iš pagrindinių rodiklių, kurie įtakoja investicijas ir inovacijas elektroninių ryšių sektoriuje“⁸⁷.

Pagal 1998 metų reguliavimo aktą rinkos, kurios buvo *ex ante* reguliavimo subjektais, buvo iš anksto apibrėžtos direktyvose ir nebuvo apibrėžiamos pagal bendrosios konkurencijos principus⁸⁸. Lygiagrečiai buvo išleistas bendrų konkurencijos normų pritaikymo Europos šalyse narėse principai⁸⁹. Šis aktas buvo daugiau kaip gairės šalims pereinant nuo monopolinių įmonių prie konkurencinių rinkų.

2002 metais buvo priimtas Europos Komisijos direktyva [OJ L 108], dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos apibrėžimo⁹⁰. Ši direktyva buvo dalis

⁸⁵ W. Angel, J. Angel. Telecommunications law and regulation.- Oxford : Oxford University Press, 2005. P.294

⁸⁶ I. Jarukaitis, T. Lamanuskas, M. Civilka ir kt. Elektroninių ryšių teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005.P.35

⁸⁷ Telecommunications Markets in Europe: Growth and Investment need competition. 10th General Assembly of the Belgian Platform Telecom Operators and Service Providers. 21 March 2007, Brussels// http://ec.europa.eu/commission_barroso/reding/docs/speeches/brussels_20070321.pdf ; prisijungimo laikas: 2012-03-25.

⁸⁸ Commission guidelines on market analysis and assessment of SMP under the community regulatory framework for electronic communications networks and services (*aut.* toliau – SMP nustatymo gairės) // Regulatory framework for electronic communications in the European Union. Situation in September 2003. - Luxembourg: Office for Official publications of the European Communities, 2004. P. 93.

⁸⁹ Commission Notice 98/C265/02 on the application of the competition rules to access agreements in telecommunication sector [1998] OJ C265/2

⁹⁰ Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (“Framework Directive”). OJ L 108 of 24.4.2002

telekomunikacijų paketo, skirta performuoti buvusią reguliavimo sistemą su tikslu padaryti telekomunikacijų sektorių labiau konkurencingą⁹¹. Šioje direktyvoje buvo sudaryta iš pagrindinės „Bendra reguliavimo sistema tinklams ir paslaugoms (OJ L 108/33, 2002.04.24)⁹²“ ir keturios specifinės direktyvos:

- Dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo (OJ L 108/21, 2002.04.24)⁹³
- Dėl elektroninių ryšių tinklų ir susijusių priemonių sujungimo ir prieigos prie jų (OJ L 108/7, 2002.04.24)⁹⁴
- Dėl universaliųjų paslaugų ir paslaugų gavėjų teisių, susijusių su elektroninių ryšių tinklais ir paslaugomis (OJ L 108/7, 2002.04.24)⁹⁵
- Dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos telekomunikacijų sektoriuje (OJ L 201/37, 2002.07.31)⁹⁶

Pagrindiniai tikslai buvo sukurti bendrą teisinio reguliavimo sistemą. Tačiau galima pastebėti, kad nors ir tikslas buvo sukurti bendrą sistemą, tačiau nebuvo konkrečiai įvardintas būtent vienos sistemos sukūrimo tikslas ir ko tikimasi iš šio pakeitimo. Prie pagrindinių pakeitimų buvo galima išskirti sekančius:

- Reguliavimo institucijų nepriklausomumas bei veiklos ribos, tikslai bei užduotys
- Apibrėžtos rekomenduojamos rinkos, kuriose gali būti taikomas *ex ante* reguliavimas, t.y. kur nacionalinės ar Bendrijos konkurencijos priemonių nepakanka šiai problemai išspręsti.⁹⁷

Ši direktyva buvo pirmasis oficialus Europos Komisijos dokumentas, kuris aiškiai apibrėžė pagrindinius šalių reguliavimo institucijų principus ir ribas, taip pat apibrėžė kaip reguliavimo institucijos turi įvertinti ar rinkoje nėra dominuojančią padėtį turinčių įmonių. Nors iki direktyvos apibrėžė pagrindinius teisinio reguliavimo principus, tačiau buvęs direktyvų skirtingas interpretavimas sudarė situaciją atsirasti skirtingiems įgyvendinimams šalyse narėse, kuris buvo įvardintas atlikus rinkos tyrimus⁹⁸. Skirtingų technologijų atsiradimas paskatino, kad telekomunikacijų terminas buvo praplėstas, ir įvardintas naujas „elektroninių ryšių“ terminas. Be to

⁹¹ Žr. 50. p.

⁹² Directive 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communication networks and services (OJ L 108/33, 25th of April) „Framework Directives“

⁹³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/20/EB 2002 m. kovo 7 d. dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo (Leidimų Direktyva)

⁹⁴ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/19/EB 2002 m. kovo 7 d. dėl elektroninių ryšių tinklų ir susijusių priemonių sujungimo ir prieigos prie jų (Prieigos Direktyva)

⁹⁵ 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/22/EB dėl universaliųjų paslaugų ir paslaugų gavėjų teisių, susijusių su elektroninių ryšių tinklais ir paslaugomis (Universaliųjų paslaugų direktyva)

⁹⁶ 1997 m. gruodžio 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/66/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos telekomunikacijų sektoriuje

⁹⁷ Žr 50, p.27str

⁹⁸ Implementation of the Regulatory Framework in the Member states 1998-2003

direktyva siekta apibrėžti taip, kad ateityje *ex ante* taisyklių mažėtų augant konkurencijai ir jas pakeistų *ex poste* reguliavimas.

2009 metais Europos Parlamento ir Tarybos sprendimu buvo išleista nauja direktyva, dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos su tikslu apibrėžti Europos elektroninių ryšių reguliuotojų institucijos (EERRI) ir Biuro įsteigimo⁹⁹.

Šiuo metu likę tik kelios rinkos, kurioms Europos Komisija rekomenduoja *ex ante* reguliavimą¹⁰⁰, visos kitos rinkos po 2007 metų rekomendacijos reguliuojamos bendrosiomis konkurencijos teisės normomis.

Tačiau 2009 metais Europos Komisija persvarstė 2002 metais priimtas direktyvas, pasiūlydamas naujus pakeitimus, su tikslu padidinti konkurenciją rinkoje bei užtikrinti vartotojų teises. 2009 metų pabaigoje persvarstytas Europos Sąjungos telekomunikacijų tinklų ir paslaugų taisyklės oficialiai priėmė Europos Parlamentas ir Taryba¹⁰¹. Taip pat sutarta, kad 27 valstybių narių nacionaliniais teisės aktais šios taisyklės turi būti įgyvendintos iki 2011 m. gegužės 25 d. Kaip pažymi išleistas nutarimas, buvo įvesta 12 pakeitimų, kurie buvo skirti gerokai pastiprinti konkurenciją ir vartotojų teises telekomunikacijų rinkoje, užtikrinti interneto prieinamumą Europoje bei sukūrė naują reguliavimo institucija- Europos elektroninių ryšių reguliuotojų institucija (plačiau 2.3 dalyje). Analizuojant pagrindinius pakeitimus, galima išskirti, kad buvo gerokai sustiprinta Europos Komisijos rolė per naujai įsteigtą instituciją kontroliuoti šalis nares ir su tikslu, kad direktyvos būtų įgyvendintos vienodai visose šalyse.

2011 metais Didžiosios Britanijoje buvo atliktas vertinimas, kiek kainuos šaliai naujas Elektroninių Direktyvų pakeitimų įgyvendinimas¹⁰². Kadangi pakeitimai sumažino šalių galimybę interpretuoti išleistas direktyvas, pagrindiniai pakeitimai nebuvo sutikti pozityviai. Kaip vienas iš pagrindinių išskiriamų trūkumų Direktyvos įvardijama įgyvendinimo nelankstumas, t.y Didžiosios Britanijos reguliuojas Ofcom pagal naują direktyvą turės atlikti rinkos tyrimus kas 3 metai, kai prieš tai atlikdavo tyrimus kas 4-5 metai bei informuoti Duomenų apsaugos ir laisvės komisiją (toliau ICO)¹⁰³. Tai atrodytų nėra labai esminis pakeitimas, tačiau finansiškai valstybei kainuojantis didžiulius pinigus. Reikalavimas Ofcom atlikti rinkos tyrimus kas 3 metai išaugins Ofcom išlaidas £177k-£1.3mln svarų per metus ir industrijai kainuos £1.5mln-£10.6mln svarų per metus.

⁹⁹ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva, dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos, 2009m. lapkričio 25 d, 2009/140/EB, Europos Sąjungos oficialus leidinys, 73/733L

¹⁰⁰ 2007 m. gruodžio 17 d. Komisijos rekomendacija dėl elektroninių ryšių sektoriaus atitinkamų produktų ir paslaugų rinkų, kurioms gali būti taikomas *ex ante* reguliavimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pranešta dokumentu Nr. C(2007) 5406) //

¹⁰¹ MEMO/09/491Brussels, 5 November 2009 Agreement on EU Telecoms Reform paves way for stronger consumer rights, an open internet, a single European telecoms market and high-speed internet connections for all citizens

¹⁰² Implementing the revised EU Electronic Communications Framework. Department for Culture, Media and Sport www.dcms.gov.uk First published April 2011 © Crown Copyright

¹⁰³ The Information Commissioner's Office (ICO) – independent advice and guidance about data protection and freedom of information. www.ico.gov.uk

Reikalavimas įspėti ICO dėl duomenų pažeidimo kainuos £240k-£2mln svarų per metus¹⁰⁴. Tačiau tuo pačiu galima teigti, kad sustiprinus direktyvų įgyvendinimą ir užtikrinus dažnesnius rinkos tyrimus įtaka sektoriui gali būti daug didesnis negu patiriami kaštai.

Taigi apžvelgus telekomunikacijų sektoriaus reguliavimą iškyla klausimas, kad nors ir mažėja *ex ante* reguliuojamų rinkų Europos Sąjungoje, tačiau gerokai didėja Europos lygiu sukurtos institucijos kontrolė ir vaidmuo įgyvendinant direktyvas. Iškyla klausimas, kam ir kodėl vis dar reikalingos specialiosios normos reguliuoti šį sektorių, nors ir didmeniniu lygiu. Galima išskirti pagrindines priežastis:

- Praktiškai visose šalyse buvo dominuojanti įmonė, valdžiusi visą telekomunikacijų sektorių, dažniausiai busi monopolinė įmonė. Nors ir monopolijų rinkose nebėra, tačiau vis dar reikalauja nuolatinės priežiūros ir proaktyvaus reguliavimo institucijos įsikišimo ir stebėjimo, nes pereinant iš monopolinės rinkos į konkurencinę, neužtikrinant teisingo reguliavimo įmonės istoriškai turėjusios didžiąsą rinkos dalį turi ir daugiausiai resursų išlaikyti kainą žemesnę negu kaštai
- Turi būti suformuotos normos, kurios suteiktų galimybę atsirasti konkurencijai šiame sektoriuje „reguliavimas dėl konkurencijos“. Industrija technologiškai yra labai sudėtinga, todėl reikalauja sektoriaus specifinių žinių

2.3 Europos Sąjungos telekomunikacijų sektorių reguliuojančios institucijos

Europos Sąjungos lygiu Telekomunikacijų sektoriaus reguliavimą yra sudarytas iš keleto valdymo vienetų, įskaitant du skirtingus Europos Komisijos Direktoratus, kurie atsakingi už telekomunikacijų teisės aktų kūrimą: Konkurencijos Direktoratas (*ang. Directorate General, Competition, DG IV*) ir Informacinių paslaugų Direktoratas (*angl. Directorate General, Information societies, DGXIII*), Europos Sąjungos Tarybos, kuris atsakingas už sprendimų priėmimą, atsižvelgiant į Europos Parlamento nuomonę bei Nacionalinių Reguliavimo institucijų. Konkurencijos Direktoratas turi teisę reguliuoti telekomunikacijų sektorių remiantis Europos sutartimi (*skyrius 90*), su tikslu, kad nekonkurencingumo praktika gali užkirsti kelią prekybai tarp Europos šalių narių. Europos Teisingumo Teismas 1991 metais patvirtino Konkurencijos Direktorato teises liberalizuoti telekomunikacijų sektorių, remiantis Europos Sutarties 90 skyriumi¹⁰⁵. Informacinių paslaugų Direktoratas atsakingas už įgyvendinimą Europos sąjungos tyrimų ir programų telekomunikacijų srityje, taip pat už bendrą Europos Sąjungos sistemos kūrimą ir įgyvendinimą.

¹⁰⁴ Ten pat P.10

¹⁰⁵ Europos Teisingumo Teismas, sprendimas 19 Kovo, 1991- Prancūzija prieš Europos Komisiją, byla C 202/88 (19.3.1991).

Iki 2003 metų Europos Komisija daugiau užėmė stebėjimo rolę, remiantis šalių vykdomais tyrimų rezultatais, tačiau turėjo dvi patariamuosius komitetus: atviro tinklo priežiūros (Open Network provision) ir licenzijavimo¹⁰⁶ bei šalių narių sudaryta komisija. 2002 m. liepos 29 dienos nutarimu buvo sukurtos naujos patariamąsios institucijos: komunikacijos komitetas, sudarytas iš valstybių narių reguliavimo institucijų atstovų, Europos Reguluotojų grupės, radijo spektro komisija, bei komisija, atsakinga už telekomunikacijų įrangos priežiūrą. Europos Komisija įsteigė Europos reguliuotojų grupę (ERG), kad ji konsultuotų Komisiją ir jai teiktų pagalbą plėtojant vidaus rinką bei palaikytų ryšį tarp Nacionalinių reguliavimo institucijų ir Komisijos. 2009 metų lapkričio 25 dieną ši institucija buvo pakeista ir sukurta Europos elektroninių ryšių reguliuotojų institucija¹⁰⁷, bei aktu apibrėžta, kad tikslas „veikti kaip išskirtinis Nacionalinių Reguliavimo Institucijų tarpusavio ir bei Komisijos bendradarbiavimo forumas vykdant įvairius įsipareigojimus pagal ES reguliavimo sistemą“¹⁰⁸. Pagrindiniai tikslai¹⁰⁹ įvardinti:

- propaguotų nuoseklų ES taisyklių įgyvendinimą, taigi gerintų bendrosios rinkos veikimą,
- pakeistų Europos reguliuotojų grupę, per kurią nacionalinės reguliavimo institucijos dalijosi patirtimi ir išsakydavo nuomones dėl ES telekomunikacijų rinkos veikimo,
- padėtų Europos Komisijai ir nacionalinėms reguliavimo institucijoms įgyvendinti elektroninių ryšių ES taisykles,
- patartų Europos Parlamentui ir ES Tarybai,
- europiniu lygmeniu papildytų nacionalinių reguliavimo institucijų atliekamas reguliavimo užduotis.

Šalių lygiu veikia Nacionalinės reguliavimo institucijos. Jų tikslas buvo apibrėžtas 2002 metais išleistoje direktyvoje. Joje buvo apibrėžti šių institucijų įsipareigojimai (III dalis: Užduotys Nacionalinių reguliavimo institucijų) tuo pačiu ir būdai, kaip tos užduotys turi būti įgyvendinamos. Taip pat užtikrinta, kad visus šios institucijos sprendimus, taip pat kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose galima skųsti nepriklausomai institucijai (*straipsnis 4*), tačiau Nacionalinės reguliavimo institucijos sprendimas galioja iki tol, kad apeliacinė institucija nepriima kitaip, siekiant, kad paslaugų tiekėjai nesinaudotų apeliacine institucija kaip priežastimi neįgyvendinti nutarimų.

¹⁰⁶ Sukurta remiantis Direktyva 90/387 (3 dalis) ir Direktyva 97/13/EC, Directive 97/13/EC of the European Parliament and of the Council of 10 April 1997 on a common framework for general authorizations and individual licences in the field of telecommunications services, OJ L117, 7.5.97

¹⁰⁷ Reglamentas (EB) Nr. 1211/2009 dėl Europos elektroninių ryšių reguliuotojų institucijos įsteigimo. BEREC sudaro Reguluotojų valdyba, į kurią įeina 27 nacionalinių elektroninių ryšių reguliavimo institucijų vadovai, ir biuras, teikiantis BEREC veiklai būtiną ekspertinę ir administravimo pagalbą.

¹⁰⁸ Ten pat P.4

¹⁰⁹ Ten pat P.5

Taigi apibendrinant galima teigti, kad paskutinės Europos Sąjungos išleistos direktyvos detaliau apibrėžia nacionalinių reguliuotojų užduotis ir būdus joms pasiekti, tuo pačiu sustiprindama Europos Komisijos didesnę galimybę užtikrinti, kad sutarimai Europos lygiu būtų įgyvendinami šalių lygiu be jokių išimčių.

Kuo ypatinga Europos Sąjungos reguliavimo sistema palyginus su Jungtinių Amerikos Valstijų? Visų pirma istoriškai nacionaliniai reguliuotojai bei paslaugas teikiančios monopolinės institucijos buvo labai priklausomos, nes tiek vienos tiek kitos priklausė valstybei, todėl jų nepriklausomumas buvo labiau teorinis negu praktinis, kitaip negu Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur vyravo privačios monopolijos. Antra, skirtingai nuo Jungtinių Amerikos Valstijų direktyvos įgyvendinamos labiau decentralizuotu būdu per nacionalines reguliavimo institucijas. Tai, žinoma, susiję su pačia Europos Sąjungos struktūra. Labiau decentralizuota reguliavimo sistema, paremta šalių narių nacionalinėmis reguliavimo institucijomis turi savų plusų ir minusų. Kaip išskiria profesorius D.Geradin savo darbe¹¹⁰ pagrindinis decentralizuoto valdymo minusas-tarptautinėms įmonėms, norinčioms pradėti veiklą skirtingose Europos šalyse reikia atsižvelgti į kiekvienos šalies reguliavimo aspektus, nors bendrosios direktyvos galioja vienodai visose šalyse ir direktyvų tikslas, užtikrinti vienodą jų pritaikymą visose šalyse narėse. Tačiau žvelgiant iš operatorių skaičiaus kiekvienoje šalyje (detaliau 3.1 magistrinio darbo dalyje) matosi, kad įėjimas į rinką vis dar nėra vienodas visose šalyse.

¹¹⁰ D. Geradin. Institutional Aspects of EU regulatory Reforms in the Telecommunication sector: An Analysis of the Role of National Regulatory Authorities, Published in 1 Journal of network Industries, p 5-32, 2000. <https://www.ulg.ac.be/ieje>; prisijungimo laikas: 2012-03-25.

III. TELEKOMUNIKACIJŲ SEKTORIAUS TEISINIO REGULIAVIMO EUROPOS SAJUNGOJE IR JUNG TINĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE PALYGINIMAS

Telekomunikacijų rinkos liberalizavimas Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Europos Sąjungoje prasidėjo labai skirtingu metu (JAV- 1948 metais, ES- 1987 metais). Pagrindinis skirtumas, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose jis prasidėjo ir truko labai ilgai, tuo tarpu Europos Sąjungoje užtruko kol pokyčiai buvo pradėti, tačiau buvo įgyvendinti per pakankamai trumpa laika.

Pagrindinis lūžis įvyko Jungtinėse Amerikos Valstijose priėmus „1996 metų Telekomunikacijų aktą“ ir Europos Sąjungoje priėmus „Visiškos konkurencijos direktyvą“¹¹¹ 1996 metais, kuri oficialiai įsigaliojo nuo 1998 metų sausio 1d. Vienareikšmiškai pasakyti, kuri rinka pasiekė geresnių rezultatų siekiant liberalizuoti telekomunikacijų rinkas yra pakankamai sunku ir nuspręsti ar Vašingtonas ar Briuselis pasiekė didesnę pažangą. Abiejų rinkų tiek teisinių aktų tikslai, tiek teisinio reguliavimo institucijos vienareikšmiškai sutaria, kad telekomunikacijų rinkos turi būti atviros ir turi išvengti bet kokių įmanomų barjeru konkurencijai. Taip pat kaip nurodyta 2011 metų OECD ataskaitoje, „telekomunikacijų reguliavimas yra pagrindas technologijų vystymuisi ir sektoriaus paslaugų penetracijai“¹¹².

Palyginus konkurencijos lygį Europos Sąjungoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose infrastruktūrinė konkurencija ES dengia tik 20% kai tuo tarpu JAV- 60%¹¹³. Efektyvus sektoriaus reguliavimas turi įtaką konkurencijos skatinimui. ES elektroninių ryšių sektorius reguliuojamas remiantis ex ante principu, t.y. šis sektorius reguliuojamas konkrečių tarnybų. JAV šis sektorius taip pat reguliuojamas remiantis specifinėmis teisės normomis. Todėl šiuo metu iškyla klausimas ar tolesnis šio sektoriaus reguliavimas turės įtaką jo plėtrai ir kaip reguliavimas praeityje skirtinguose regionuose rinkose įtakojo šio sektoriaus dabartinę situaciją. Europos Sąjungos ir Jungtinėse Amerikos Valstijose tarp judriojo ryšio operatorių beveik nebepasitaiko dominuojančių operatorių, todėl iškyla klausimas, ar ši elektroninių ryšių dalis, galėtų būti reguliuojama *ex poste* kaip tai yra daroma kituose ekonominiuose sektoriuose, remiantis bendrosiomis konkurencijos įstatymo normomis.

Rinkos reguliavimo lygį išmatuoti yra labai sunku, nes nėra jokių duomenų ar statistikos, kuri parodytų telekomunikacijų reguliavimą. Dažniausiai reguliavimo įtaka atsispindi sektoriaus

¹¹¹ 1996 m. kovo 13 d. Komisijos direktyva 96/19/EB, iš dalies pakeičianti ir papildanti Direktyvą 90/388/EEB dėl visiškios konkurencijos įgyvendinimo telekomunikacijų rinkose (OL L 74, 1996 3 22, p. 13)

¹¹² OECD Communications Outlook 2011, p. 40//

http://www.oecd.org/document/44/0,3746,en_2649_34225_43435308_1_1_1_1,00.html; prisijungimo laikas: 2012-04-10.

¹¹³ Ten pat p.112

ekonominiuose rodikliuose, tačiau galima būtų ginčytis, ar esant monopoliniai rinkai į biudžetą surenkamų mokesčių/pelno dalis nėra didesnė negu esant laivai konkurencijai, kuomet sumažėjusių kainų nebekompensuoja ir vartojimo padidėjimas. Taigi norint įvertinti reguliavimo įtaką sektoriaus pažangai bus žiūrima iš trijų aspektų: klientų pusės, kaip galutinio paslaugų vartotojo, sektoriaus investicijų lygio bei konkurencijos sektoriuje, kuris nustatomas remiantis įėjimo į rinką barjeriais. Klientų skaičius ir kainos atspindi kiek galutinis vartotojas turi pasirinkimo bei pasitenkinimo paslaugomis teisės, nes niekas neužtikrina labiau klientų pasitenkinimo kaip įmonių pastangos juos išlaikyti, siūlant kuo palankesnes sąlygas, atitinkančias jų lūkesčius. Investicijų požiūris analizuojant reguliavimo įtaką atspindi, kiek įmonės yra linkusios investuoti savo gaunamo uždarbio į naujas technologijas. Bus išanalizuota ar buvęs/esamas reguliavimas sektoriuje, siekiant užtikrinti klientų pasirinkimą bei konkurenciją nesumažino sektoriaus investicijų bei įmonių noro/galimybių investuoti. Ypatingai mažmeninių kainų reguliavimas turi didelę įtaką įmonių investicijų lygiui. Ir paskutinis aspektas, kuris bus vertinimas siekiant suprasti specialių reguliavimo normų įtaką – tai liberalizavimo indeksas, kuris bus skaičiuojamas remiantis įėjimo į rinką požiūriu ir lyginant žaidėjų skaičių joje.

Tiek Europos Sąjunga, tiek Jungtinės Amerikos Valstijos perėjo palaipsniui nuo visiško sektoriaus priklausomybės valstybei iki minimalaus, rinkoje esant pilnavertei konkurencijos, nors vis dar reguliuojamos specialiomis teisės normomis. Tačiau iškyla klausimas ar įmanomas buvo drastiškas perėjimas nuo monopolijos iki konkurencijos teisės normų reguliuojamos rinkos? Teoriškai tai atrodo vienas iš geriausių būdų, tačiau iškyla kelios grėsmės:

1. Kas užtikrintų, kad monopolininkas, turėdamas pačius didžiausius išteklius negalėtų kainų sumažinti iki tokio lygio, kad kitiems žaidėjams tiesiog neapsimokėtų įeiti į rinką
2. Kas užtikrintų, kad didžiausią rinkos dalį turėjęs žaidėjas, turintis daugiausiai klientų užtikrins tinklų sujungimą už prieinamą kainą

Vien šios dvi sąlygos sukelia abejonių ar toks modelis būtų veikęs norma linkme. Pasaulyje yra pavyzdžių kuomet šalys nusprendė pereiti iš monopolinės telekomunikacijos rinkos tiesiai į *ex poste* reguliavimą, t.y. reguliuoti remiantis bendrosiomis konkurencijos normomis. Toks pavyzdys buvo Naujoji Zelandija, primoji šalis tarp OECD narių¹¹⁴, kuri ryžtingai deregulavo ne siaurą sritį, bet visą telekomunikacijų sektorių: pradedant tarptautiniais skambučiais, baigiant vietiniais tinklais. Buvo sukurtos visiškai laisvos konkurencijos sąlygos, leidusios bet kam iš bet kurios pasaulio šalies investuoti į Naujosios Zelandijos telekomunikacijų rinką. 1987 m. ši valstybė nusprendė savo telekomunikacijų sektorių su neesminėmis išimtimis reguliuoti vadovaudamasi tik

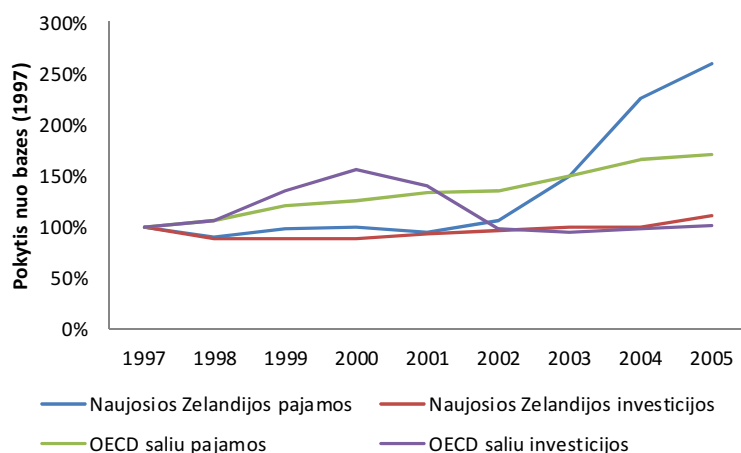
¹¹⁴ B.E. Howell. From Competition to Regulation: New Zealand Telecommunications Sector Performance 1987-2007, Victoria University of Wellington - NZ Institute for the Study of Competition and Regulation Inc. and Victoria Management School, August 14, 2008

bendrają konkurencijos teisę, 1986 m. priimtu Komerciniu aktu¹¹⁵. Kaip išskiria B.Howell savo darbe¹¹⁶, reforma panaikino bet kokius reguliavimo suvaržymus telekomunikacijų įrangoje nuo 1988 metų ir panaikino visas monopolinės įmonės turėtas teises, palikdami galioti tik bendrąsias konkurencijos normas. Nors toks pakeitimas atrodė sveikintinas, tačiau kaip nurodo M.Kerf ir D.Geradin savo darbe¹¹⁷ specialių teisės normų nebuvimas sukėlė konfliktą tarp didžiausio paslaugų teikėjo, kuris buvo sprendžiamas penkis metus ir nepatenkino nei vienos iš šalių.

Tačiau 2000 metais Naujosios Zelandijos vyriausybė gražino specialias reguliavimo normas telekomunikacijų sektoriui, remdamasi tuo, kad vartotojų kainos išliko didesnės negu pasaugų tiekėjų kaštai¹¹⁸ ir kaip įvardino Bronwyn E. Howell „telekomunikacijų industrija turi būti reguliuojama, nes remiantis tarptautiniais palyginimais dėl teorinės konkurencijos sektorius daug geriau gali veikti esant specialiomis normomis“. Visi pakeitimai buvo įvardinti 2001 metų Telekomunikacijų Akte¹¹⁹.

Kaip matosi iš sektoriaus ekonominių rodiklių, įvedus specialiąsias reguliavimo normas pajamos gaunamos iš telekomunikacijos paslaugų išaugo ženkliai (3 pav), tuo pačiu nesumažėjo ir investicijos į sektorių.

3 pav. Pajamos ir investicijos: Naujoji Zelandija ir OECD šalys (pokyti lyginant su 1997 metais)

Šaltinis: OECD duomenys¹²⁰

¹¹⁵ Telecommunications (Residual Provisions) Act 1987 Public Act 1987 No 116 Date of assent 1 July 1987// <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1987/0116/latest/DLM119012.html>; prisijungimo laikas: 2012-04-14.

¹¹⁶ B. Howell. (2007). A pendulous progression: New Zealand's telecommunications regulation 1987-2007. Wellington, New Zealand: New Zealand Institute for the Study of Competition and Regulation// http://www.iscr.org.nz/f378,10548/10548_Pendulous_Progress_v_4_12_Nov.pdf; prisijungimo laikas: 2012-04-14.

¹¹⁷ M. Kerf, D. Geradin. Post-Liberalisation Challenges in Telecommunications: Balancing Antitrust and Sector Specific Regulation – Tentative Lessons from the Experiences of the United States, New Zealand, Chile and Australia/ Journal of World Competition. Law and Economic Review. Vol 23, No. 2, June 2000, p.27-79

¹¹⁸ Remiantis TSLRIC kainų analize, kuomet paslaugų kainos nustatomos remiantis bendrais kaštais per vieneta// <http://ebooks.cambridge.org/chapter.jsf?bid=CBO9780511572227&cid=CBO9780511572227A088>; prisijungimo laikas: 2012-04-14.

¹¹⁹ Telecommunications Act 2001, Public Act 2001 No 103, Date of assent 19 December 2001

¹²⁰ Žr.118

Taigi kaip rodo Naujosios Zelandijos pavyzdys, pereinant iš monopolinės rinkos į konkurencinę rinką svarbu užtikrinti sąlygas atsirasti naujiems žaidėjams ir sukurti vartotojams prieinamas paslaugas. Todėl sekančioje darbo dalyje bus išanalizuota, kokią įtaką specialiosios teisės normos turi sektoriaus vystymuisi ir dabartinei sektoriaus situacijai.

3.1. Įėjimo į rinką barjerai, operatorių skaičius rinkoje, bei liberalizavimo indeksas

Vienas iš pagrindinių būdų įvertinti sektoriaus konkurencingumą yra remiantis rinkos žaidėjų skaičiumi sektoriuje, kuris įtakojamas įėjimo į rinką barjerų. Šioje magistrinio darbo dalyje bus išanalizuota kaip reguliavimas ar esamos telekomunikacijų reguliavimo institucijos įtakoja naujų žaidėjų įėjimą į rinką. Detaliau bus paanalizuota kaip keitėsi paslaugų teikėjų skaičius rinkose keičiantis reguliavimui.

Visų pirma kyla klausimas, kas yra įėjimo į rinką barjeras. Įvairiuose šaltiniuose diskutuojama, kaip būtų galima apibrėžti įėjimo į rinką barjerus. Pirmasis tai aprašė J.Bain savo knygoje 1956 metais „Barjerai naujai konkurencijai“¹²¹, kur apibrėžė barjerus kaip seniausio paslaugų tiekėjo užimama padėtimi. Šis pirmasis apibrėžimas buvo pakankamai ribotas ir gali būti siejama su tuo metu vyravusiu monopoliniu rinkos modeliu. Vėliau šis apibrėžimas buvo tobulinamas daugelio mokslininkų tokių kaip G.Stigler¹²², R.Schmalensee¹²³ ir kitų. Kaip išskiria mokslininkai A. Sullivan ir S.M.Sheffrin savo darbe¹²⁴ apibrėžė kaip „priežastys, kurios riboja arba apsunkina naujų žaidėjų atsiradimą rinkoje“. Vienos iš pagrindinių priežasčių minimų mokslininkų darbuose yra pavyzdžiui Vyriausybės nutarimai, licenzijavimas, didelių įmonių sudaryti ekonominiai barjerai ir pan. Kiti mokslininkai, tokie kaip P.McAfee, H.Mialon ir M.Williams, savo darbe „Kas yra įėjimo į rinką barjerai“¹²⁵ praplėtė buvusius apibrėžimus ir pirmą kartą apibūtinu ribojimą, kaip būdą sulėtinantį naujų žaidėjų įėjimą¹²⁶. 2005 OECD konkurencijos taryba taip pat išsakė savo nuomonę, kas yra įėjimo į rinką barjerai skirtingose industrijose¹²⁷, nes tai yra svarbu daugeliu aspektu konkurencijos teisėje bei politikoje, bet niekada nebuvo apibrėžta, kas sudaro įėjimo į rinką barjerus. Tačiau net ir po ilgų diskusijų buvo pripažinta, kad įėjimo į rinką apibrėžimas yra nesvarbus konkurencijos teisėje tačiau pabrėžė, kad „svarbu kiekvienu atskiru

¹²¹ J. Bain, *Barriers to New Competition* 3. Cambridge, MA:Harvard University Press, 1956

¹²² G. Stigler, *The Organization of Industry*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968

¹²³ R. Schmalensee. Sunk Costs and Antitrust Barriers to Entry, | 94 *American Economic Review*, Papers and Proceedings 471, 2004. P.473.

¹²⁴ A. Sullivan, S.M. Sheffrin. *Economics: Principles in action*. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall, 2003. P. 153.

¹²⁵ R.P. McAfee, H. Mialon, M. Williams. What Is a Barrier to Entry?, | 94 *American Economic Review*, Papers and Proceedings 461, 463, 2004// <http://userwww.service.emory.edu/~hmialon/B2E.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-04-14.

¹²⁶ Ten pat p.12

¹²⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development, Directorate for Financial and Enterprise Affairs, Competition Committee. 06-Mar-2006, DAF/COMP(2005)42

atveju įvertinti kada ir kaip ir koku lygiu barjerai gali atsirasti leidžiant kiekvieną reglamentą¹²⁸„. Yra išskiriami struktūriniai ir strateginiai įėjimo į rinką barjerai. Struktūriniai yra tokie, kurie susidaro dėl rinkos potencialo, tinklo galimybių ir pan., kurie teoriškai gali būti išmatuojami kiekybiškai. Strateginiai barjerai yra tokie kaip išskirtinės teisės, paslaugų įmonės istorinė įtaka, kuriuos labai sunku kiekybiškai įvertinti, tačiau tai sudaro sunkumus naujoms įmonėms įeiti į tam tikrą rinką.

Antras klausimas, kuris iškyla, kodėl tam tikrai atvejais įėjimas į rinką yra reguliuojamas ir kodėl tai negali būti palikta reguliuoti rinkos konkurencijai ir bendrosiomis konkurencijos normomis? Telekomunikacijų sektoriaus įėjimo į rinką barjerai remiantis OECD apibrėžimu galima būti įvardinti kaip struktūrinės. Pagrindinis dalykų turintis įtaką telekomunikacijų rinkoje, kad įėjimas į rinką yra reguliuojamas yra riboti ištekliai. Kuomet riboti ištekliai yra dalis paslaugų teikimo, tuomet jie turi būti paskirstyti teisingu būdu¹²⁹. Pavyzdžiui, mobiliojo ryšio rinkoje riboti ištekliai yra spektras, kuris reikalingas teikti paslaugas.

Istoriškai spektras tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek Europos Sąjungos šalyse buvo išdalinamas tarp valstybinio operatoriaus, karinių pajėgų, bei viešųjų paslaugų, tokių kaip medicinos pagalba, policija ir pan. Liberalizavus telekomunikacijų rinką prieigą prie spektro įgavo ir privatūs subjektai, dėl šios priežasties jų reguliavimas tapo pagrindine reguliatorių veikla. Kaip pabrėžia Europos Komisijos reglamentas „Radijo spektras yra ribotas išteklius – jo naudojimo galimybes riboja fizikos dėsniai ir technologija”¹³⁰ ir kaip ribotas išteklius, jis priskiriamas prie valstybės nuosavybės kuris turi būti išnaudojamas ir valdomas siekiant geriausios naudos visai valstybei¹³¹. Todėl lyginant Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisinį reguliavimą, abiejose rinkose valstybinės institucijos yra atsakingos už spektro licenzijavimą. Pats procesas susideda abiejose rinkose iš dviejų dalių: pirmiausia alokuoti tam tikrą spektrą tam tikros rūšies paslaugų teikimui, antra priskirtą spektrą paskirstyti teisingai tarp paslaugų tiekėjų. Tačiau tam, kad spektro paskyrimas neprieštarautų tarptautiniam sujungimui, pasauliniu lygiu Tarpatutinė Telekomunikacijų unija (*angl. International Telecommunication Union (ITU)*)“ dirba priskirdama spektrą tam tikroms paslaugoms pasauliniu bei regioniniu lygiu¹³². Tą padarius, regioninės institucijos paskirsto spektrą vietiniu lygiu.

Įėjimą į rinką tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek Europos Sąjungoje reguliuoja specialiai sukurtos institucijos, kurios užtikrina sektoriaus veiklą. Jungtinėse Amerikos Valstijose tai daro Federalinė Komunikacijų komisija, kurios reguliavimo teisė apima visas telekomunikacijų

¹²⁸ Ten pat P.10

¹²⁹ Telecommunication law and regulation P.14

¹³⁰ Europos Komisijos pasiūlymo Parlamentui ir Tarybos dėl Radijo Spektro politikos programos, KOM(2010) 471, SEK(2010) 1034, Briuselis

¹³¹ Telecommunication law and regulation P.14

¹³² G.A. Rutkowdiki. The International Telecommunication Union in a changing word. Norwood: Artech house, 1982

rinkas. Federalinė Komunikacijos komisija tiek priskiria, tiek paskirsto ribotą spektrą paslaugų tiekėjams remiantis Komunikacijos Akto II dalimi, 301 dalimi¹³³, „suteikiant teisę naudotis kanalais, bet ne tapti savininkais, ribotą laiko tarpą¹³⁴“. Nuo 2004 metų Federalinės Komunikacijos biurui (daugiau 1.3 darbo dalyje), kurie ir užtikrina reguliavimo akto teisingumą komisijos vardu bei atsakinga už spektro licenzijų išdavimą. Licenzijų išdavimu rūpinasi Bevielio ryšio konkurencijos biuras, kuris ne tik išduoda licenzijas, bet ir vertina įmonių susijungimus. Tačiau naujam paslaugų teikėjui norint įeiti į rinką reikia užpildyti paraiškas 50 valstijų atskirai, nes skiriasi specifiniai reikalavimai kiekviename valstijoje. Tačiau įėjimo į rinką reguliavimas skiriasi nuo paslaugų tipo, vietinio tipo paslaugų teikimas nuo 1999 metų nebereikalauja atskiro Federalinės Komisijos sutikimo, tačiau turi prašyti prašymą jeigu nori paslaugas nutraukti, sumažinti ar kitaip pakeisti. Taip pat paslaugas teikiančios įmonės turi mokėti mokestį, kuris skiriamas reguliavimo institucijai išlaikyti. Tiekėjai norintys pradėti teikti tarptautinio sujungimo paslaugas, turi gauti reguliavimo institucijos sutikimą kiekvienu atveju atskirai¹³⁵. Tačiau yra išskirti aiškūs kriterijai: pirma, neturi būti sąsajų su tarptautiniu tiekėju, kuris turi didžiausią rinkos dalį toje šalyje; antra, nėra sąsajų su didžiausiu Jungtinių Amerikos Valstijų paslaugų tiekėju. Mobiliojo ryšio tiekėjai gali įeiti į rinką įsigydami tinklo spektrą, kuris parduodamas aukciono metu¹³⁶.

Taigi Jungtinėse Amerikos Valstijose nors ir esant vienai reguliavimo tarnybai, pats procesas norint įeiti į rinką yra pakankamai komplikotas ir reikalaujantis didelių investicijų, kurios ne visada yra prieinamos mažesniems paslaugų tiekėjams.

Europos Sąjungoje remiantis 2009 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva¹³⁷ telekomunikacijų reguliavimas pagrįstas bendradarbiavimu tarp Europos Komisijos ir šalių narių reguliavimo institucijų. Europos Sąjungoje licenzijavimas yra apibrėžtas ES Licenzijavimo Direktyvoje OJ L 117¹³⁸. Pagrindiniai principai, įvardijami direktyvoje:

1. valstybės gali licencijuoti tik tas telekomunikacijų paslaugas, kurioms teikti yra būtini riboti ištekliai (numeriai arba radijo dažniai), taip pat galima licencijuoti bendrųjų telekomunikacijų tinklų steigimą;
2. išduodant licencijas turi būti naudojamos atviros, „skaidrios“ ir nediskriminacinės procedūros, leidžiančios jose dalyvauti visiems kvalifikacinius reikalavimus atitinkantiems operatoriams; licencijos suteikimo konkrečiam operatoriui kriterijai taip pat turi būti objektyvūs, nediskriminaciniai, „skaidrūs“ ir iš anksto viešai paskelbti;

¹³³ Title III, Section 301, Communication Act of 1996

¹³⁴ Ten pat P.114

¹³⁵ Remiantis 1996 Telekomunikacijų Akto ir 214 dalimi

¹³⁶ Daugiau 3.1.3 dalyje

¹³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva, dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos, 2009 m. lapkričio 25 d, 2009/140/EB, Europos Sąjungos oficialus leidinys, 73/733L

¹³⁸ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl bendros sistemos dėl tvirtinimo ir individualių licenzijų išdavimo telekomunikacijos paslaugoms. 97/13/EC, 7.04.1997, OJ L117

3. valstybės narės licencijų skaičių gali riboti tik atsižvelgdamos į būtinybę užtikrinti efektyvų radijo dažnių naudojimą arba laiko tarpą, būtiną užtikrinti pakankamą numerių skaičių;

4. licencijavimo procedūrų metu iš bendrovių imamos rinkliavos turi būti orientuotos ir proporcingos licencijos išdavimo kaštams.

Todėl šiuo metu, tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose licencijų išdavimas vykdomas aukcionio principu, kuris detaliau analizuojas 3.4 skyriuje.

Dėl telekomunikacijos resursų ribotumo, atsiranda barjeras naujiems ryšio operatoriams įeiti į rinką statant savo tinklą. Todėl galima teigti, kad ši rinka ekonominiu požiūriu tampa labiau oligopoline. Telekomunikacijų sektoriuje dėl riboto licencijų skaičius atsiradus keliems dominuojantiems operatoriams reguliatoriui iškart kyla problemų kaip padidinti konkurenciją ir iš to seka dar daugiau reguliavimo taisyklių.

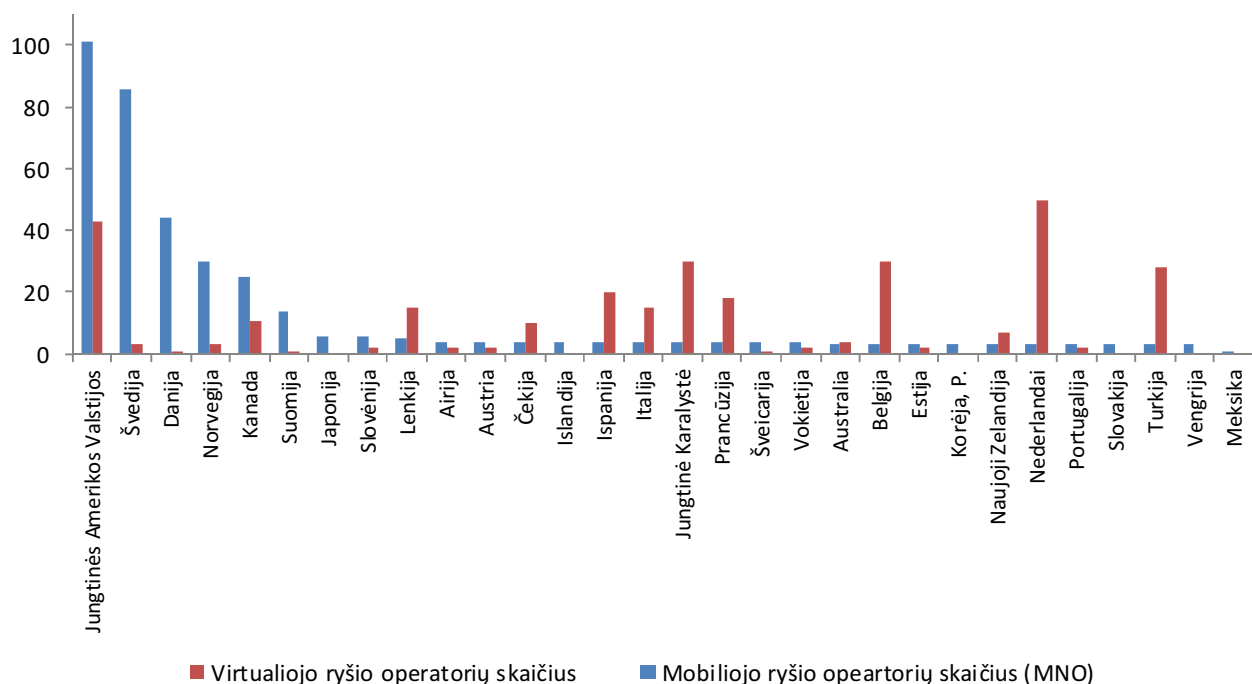
Remiantis Didžiosios Britanijos pavyzdžiu pirmieji mobiliojo ryšio operatoriai turėjo įsipareigoti parduoti minutes alternatyviems mobiliojo ryšio tiekėjams didmeninėmis kainomis. Kadangi alternatyviesiems operatoriams kaina turėjo būti tokia, kad pardavus minutes mažmeninėje rinkoje jiems liktu atitinkama pelno norma, operatoriai buvo priversti parduoti minutes mažesnėmis kainomis. Tas jau rodo, kad atsirado kainų kontroliavimas, kas apsilenkia su konkurencijos normomis. Normaliomis konkurencijos sąlygomis toks reguliavimas nėra pagrįstas verslo principais ir esant *ex poste* reguliavimui negalėtų būti priverstinis. Šis reguliavimas daugiau yra naudingas alternatyviems operatoriams negu labiau pagrįstas konkurencijos skatinimu. Kiekvienas operatorius savo klientui galima teigti yra „dominuojantis“, nes operatorius sprendžia su kuriais operatoriais pasirašyti sutartį dėl skambučių priėmimo ar skambučių gavimo. Todėl pati mobiliojo ryšio rinka galima teigti neatitinka konkurencijos principų, nes kiekvienas operatorius užima dominuojančią poziciją savo kliento atžvilgiu.

1996 metų sausio 16 dieną Europos Komisija priėmė Direktyvą 96/2/EB¹³⁹ dėl mobiliųjų (judriųjų) ir asmeninių komunikacijų, kuria konkurencijai buvo siekiama atverti mobiliojo ryšio rinką, kad ES valstybės narės radijo dažnius mobiliosioms ir asmeninėms komunikacijų paslaugoms privalo skirti objektyvių kriterijų pagrindu, o pačios skyrimo procedūros privalo būti skaidrios ir viešai paskelbtos.

Remiantis OECD 2007 metų ataskaita (4 pav) pagal žaidėjų skaičius rinkoje Europos Sąjungoje lyderės išlieka Skandinavijos šalys, tačiau vidutinis skaičius visose šalyse yra 3-4 operatoriai.

¹³⁹ OJ, 1996, L 020, 3d

4 pav. Telekomunikacijos paslaugų teikėjų skaičius rinkoje, 2009 metai

Šaltinis: OECD 2009¹⁴⁰

Jeigu rinkoje yra daugiau negu du paslaugų teikėjai tai yra pakankamos sąlygos konkuruoti ir vartotojai turi pasirinkimą. Visose Europos Sąjungose šalyse yra mažiausiai 3 operatoriai, turintys savo tinklą, tačiau iškyla klausimas ar tai jau iš tikrųjų parodo, kad rinka yra konkurencinga? Pagrindinė sąlyga norint atsirasti naujam operatoriui yra nacionalinio reguliatoriaus suteikta licenzija, investicijos reikalingos pastatyti naujam tinklui, rinkos potencialas bei ilgalaikės perspektyvos gauti pelną iš potencialios veiklos. Iš šių keturių kriterijų tik vienintelis (suteikta licenzija) gali būti įtakotas teisinio reguliavimo tiesiogiai, netiesiogiai sujungimo mokesčio reguliavimas balso paslaugoms gali turėti įtaką operatorių skaičiui šalyje. Išduodamų licenzijų skaičius šiuo metu priklauso nuo spektro negu nuo nacionalinio reguliuotojo, taigi esant daugiau negu dviem operatoriams rinkoje operatorių skaičius ir rinkos konkurencingumas nebeturi priklausomybės.

Tačiau dėl išduodamų licenzijų skaičiaus ir reikiamų didelių investicijų norint pastatyti nuosavą tinklą rinkoje, po 2005 metų labiau paplito virtualių operatorių atsiradimas rinkoje. Jeigu vertintume rinkos konkurencingumą pagal virtualių operatorių skaičių rinkoje, žinant, kad jų skaičių įtakoja 2 pagrindiniai reguliavimo įtakoti kriterijai:

1. Tinklų sujungimo mokestis ir jo reguliavimas. Europos Sąjungoje tai yra vienintelė rinka, kuri vis dar reguliuojame specialiomis teisės normomis¹⁴¹. Kadangi verslo principas pagrįstas minučių pirkimu mažmeninėje rinkoje ir vėliau jų perpardavimu

¹⁴⁰ OECD ataskaita, 2011m.

¹⁴¹ Zr.100

mažmeninėje rinkoje, specialiųjų normų pagrįstas reguliavimas turi įtaką ar yra galimybė atsirasti virtualiems mobiliojo ryšio operatoriams. Pavyzdžiui jeigu sujungimo mokestis didmeninėje rinkoje yra pakankamai aukštas ir yra didelė konkurencija (kuri gali būti įvertinta remiantis mobiliojo ryšio klientų padengimu), tuomet tikimybė atsirasti naujiems žaidėjams yra labai ribota dėl nepakankamų maržų reikalingų išsilaikyti rinkoje.

2. Rinkoje esančių operatorių oligopoliją ir norą konkuruoti. Kadangi virtualiojo ryšio operatoriai gali atsirasti ir veikia/naudojasi pagrindinių operatorių tinklais, todėl būtinas jų sutikimas. Esant baimei prarasti rinkos dalį kai kuriuose rinkose toks virtualių operatorių atsiradimas nėra pageidautinas.

Būtent dėl 1 punkto susidariusi situacija įtakojo, kad šiuo metu Lietuvoje yra tik keli virtualiojo ryšio operatoriai, veikiantys viename tinkle tačiau ir jų egzistavimas yra laiko klausimas, dėl istoriškai didelio didmeninio tinklų sujungimo įkainio bei agresyvios konkurencijos rinkoje ir mažesnių negu sujungimo mokestis mažmeninės rinkos kainų.

Siekiant išmatuoti statistiškai, ką reiškia reguliavimas sektoriaus vystymuisi, kaip vienas iš būdų, kuris plėtojamas kelėtuose mokslinių darbų ir plačiai paplitęs Jungtinėse Amerikos Valstijose yra liberalizavimo indeksas. Skirtingi autoriai remiasi skirtingais duomenimis išvesdami šį rodiklį, todėl šioje magistrinio darbo dalyje bus plačiau aptarta kelėtos mokslininkų atlikti statistiniai vertinimai, leidžiantys palyginti liberalizavimo lygį skirtingose šalyse, taip pat šioje darbo dalyje bus siekiama įvertinti kaip telekomunikacijų sektoriaus konkurencijos lygis atrodo palyginus su kitomis industrijomis.

A.Mattoo (*World Bank*), R.Rathindran (*University of Maryland*), ir A.Subramanian (*IMF*) savo darbe¹⁴² kaip pagrindinius rodiklius kuriais remiantis jie skaičiavo liberalizavimo indeksą buvo konkurencija rinkoje, užsienio investicijos sektoriuje bei reguliavimas. Remiantis šiais rodikliais visos šalys gavo įvertinimą nuo 1-9 (5 – 6 pav).

5 pav. Rodikliai darantys įtaką liberalizavimo indeksui

<i>Įvertinimas</i>	<i>Užsienio investicijos</i>	<i>Nepriklausoma reguliavimo institucija</i>
9	Ledžiamos	Yra
8	Leidžiamos	Nėra
7	Draudžiamos	Yra
6	Draudžiamos	Nėra
5	Ledžiamos	Yra
4	Leidžiamos	Nėra

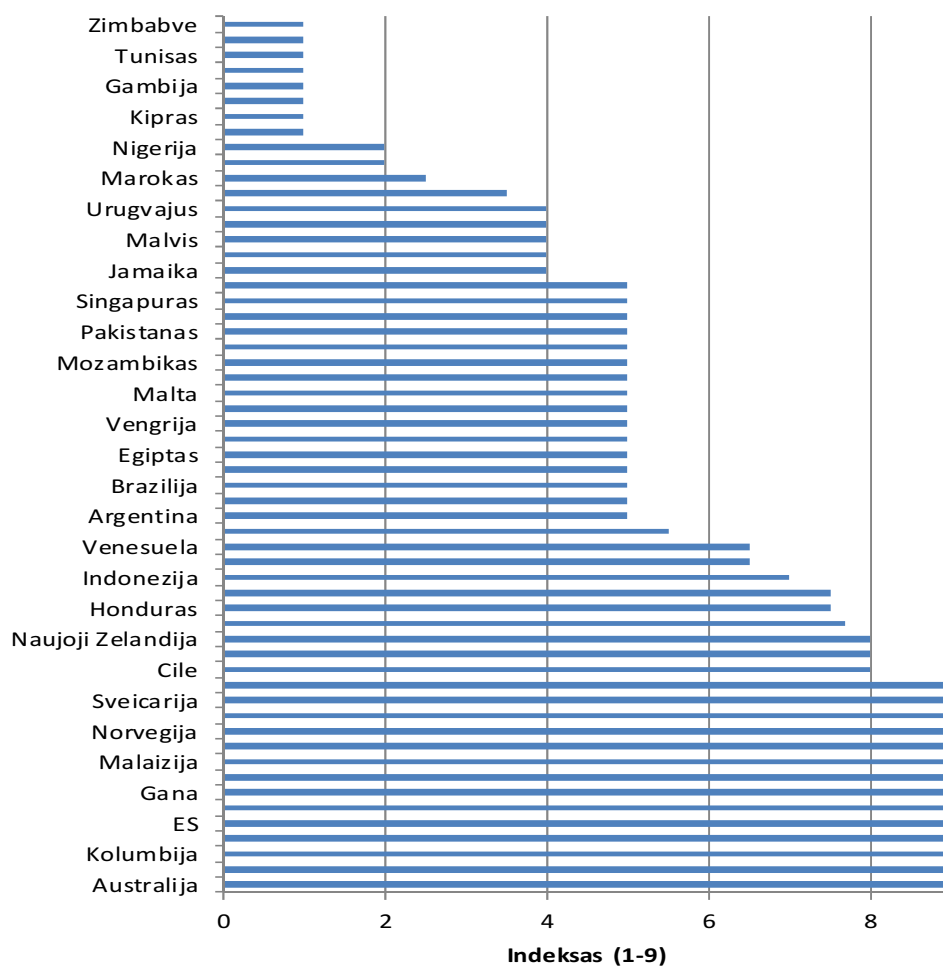
¹⁴² A. Mattoo (*World Bank*), R.Rathindran (*University of Maryland*), ir A.Subramanian (*IMF*). Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration., August 2001.

3	Draudžiamos (privataus kapitalo)	Yra
2	Draudžiamos (valstybinio kapitalo)	Yra
1	Draudžiamos	Nėra

Šaltinis: A. Mattoo (World Bank), R.Rathindran (University of Maryland), ir A.Subramanian (IMF). Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration., August 2001¹⁴³

Tačiau remiantis šiuo vertinimu labai sunku įvertinti skirtumą tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų, nes abu regionai gavo po 9 balus. Todėl galima teigti, kad ši metodika labiau padeda įvertinti besivystančių šalių situaciją (Afrikos šalys, Indija), palyginus su labiau išsivysčiusiomis tokiomis kaip Europos Sąjunga, tačiau nepadeda įvertinti šiame darbe analizuojamų teisinio dereguliavimo įtakos skirtingiems analizuojamiems regionams, nes šios rinkos jau įveikė minimalius kriterijus, kurie, mokslininkų vertinimu, jau sudaro prielaidas skirti patį aukščiausią liberalizavimo indeksą.

6 pav. Telekomunikacijų liberalizavimo indeksas

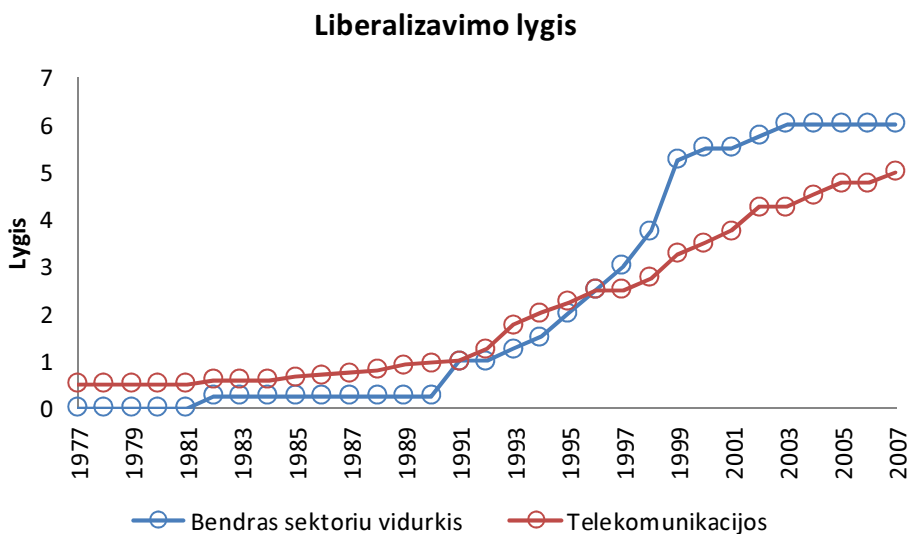

Šaltinis: A. Mattoo (World Bank), R.Rathindran (University of Maryland), ir A.Subramanian (IMF). Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration., August 2001¹⁴⁴

¹⁴³ A. Mattoo (World Bank), R.Rathindran (University of Maryland), ir A.Subramanian (IMF). Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration., August 2001 p.24

Antras būdas, kuriuo remiantis gali būti įvertinta dabartinė teisinio reguliavimo įtaka dabartiniai sektoriaus konkurencinei situacijai, yra palyginimas su kitomis industrijomis. F.Belloc, A.Nicita, P.L.Parcu savo darbe¹⁴⁵, analizuodami dereguliacijos tendencijas Europos Sąjungoje išskiria, kad vienas iš svarbiausių dalykų, atspindinčių rinkos liberalizavimą yra žaidėjų skaičius rinkoje. Liberalizavimo indeksas, terminas atsiradęs remiantis OECD skaičiavimo metodika¹⁴⁶. Įėjimo į rinką barjerai matuojami OECD indikatoriumi, kuris skaičiuojamas remiantis OECD reguliatorių sindikavimo klausimynu¹⁴⁷, kuriame surenkama informacija apie reguliavimo lygį šalyse, remiantis sudėtingumo įeiti į rinką barjerais. Todėl liberalizavimo indeksas šiuo atveju skaičiuojamas remiantis įėjimo į rinką barjerais ir palyginimas su kitų, istoriškai taip pat monopolinių rinkų liberalizavimo indeksu ir situacija tose rinkose, pasikeitus teisiniam reguliavimui. Rinkų vidurkis skaičiuojamas remiantis šešių sektorių vidurkiu: pervežimo (oro), telekomunikacijų, elektros perdavimo, dujų, pašto ir geležinkelio. Liberalizavimo intensyvumas parodo kaip keičiasi liberalizavimo indeksas kiekvieni metai (7-8 pav).

7 pav. Liberalizavimo lygis telekomunikacijų sektoriuje palyginus su kitomis industrijomis

Šaltinis OECD, 2007¹⁴⁸.

¹⁴⁴ A. Mattoo (World Bank), R.Rathindran (University of Maryland), ir A.Subramanian (IMF). Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration., August 2001 p.24

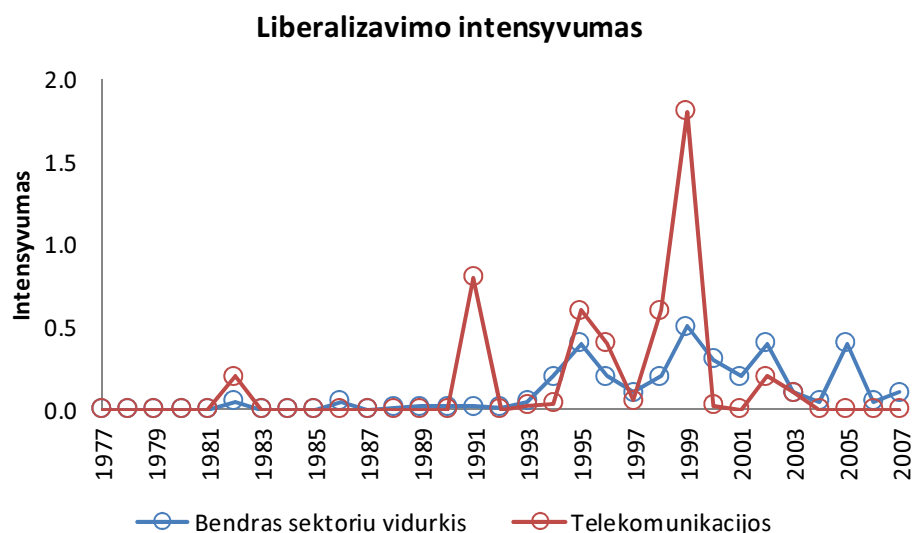
¹⁴⁵ F.Belloc, A.Nicita, P.L.Parcu. Deregulating Telecommunications in Europe: timing, path-dependency and institutional complementarities. R.Schuman centre for advanced studies, Florence School of Regulation, RSCAS 2011/47, Italy

¹⁴⁶ OECD Communications Outlook 2007. OECD: July 2007

¹⁴⁷ OECD Regulatory Indicators Questionnaire

¹⁴⁸ Zr.145

8 pav. Liberalizavimo indekso pokyčio intensyvumas

Šaltinis OECD duomenys, 2007m.¹⁴⁹

Europos Telekomunikacijos konkurencijos asociacija 2009 metais išleido reguliavimo rodiklių suvestinę bei tendencijas¹⁵⁰, kuri buvo sudaryta kartu su Nacionalinėmis reguliavimo institucijomis ir 2010 Birželio mėnesį pristatyta Europos Parlamentui. Rezultatai rodo, kad įėjimo į rinką galimybės, bei priėjimas prie infrastruktūros yra gerai išsivystęs Didžiojoje Britanijoje, Nyderlanduose, Danijoje, tačiau kaip kontrastas Čekija bei Bulgarija vis dar susiduria su daug sunkumų.

Apibendrinant, kadangi telekomunikacijų sektorius turi struktūrinių įėjimo į rinką ribojimų, dėl šios priežasties reikalingos institucijos, kurios būtų atsakingos už išteklių konkurencinga paskirstymą. Tačiau šiuo metu Europos Sąjungoje ir be struktūrinių įėjimo į rinką barjerų remiantis mobiliojo ryšio rinkos pavyzdžiu galima teigti, kad sektorių reguliuojančios institucijos užtikrina konkurenciją, tačiau dėl didmeninių sujungimo mokesčio tarifų reguliavimo sudaro barjerą išsilaikyti virtualiems paslaugų teikėjams. Sekančiose šios dalies skyriuose bus detaliau išanalizuota, ar dabartinis esamų žaidėjų skaičius jau leidžia teigti, kad telekomunikacijų rinka yra liberali bei kokią įtaką esamų žaidėjų skaičius rinkoje daro galutiniam vartotojų pasirinkimui bei kainoms rinkoje.

¹⁴⁹ Zr 145

¹⁵⁰ Detaliau žiūrėti <http://www.ectportal.com/en/REPORTS/Regulatory-Scorecards/Regulatory-Scorecard-2009/>

3.2 Reguliavimo įtaka sektoriaus vystymuisi: klientų/paslaugų skverbtis ir kainų lygis

Pagrindinis rinkos konkurencijos atsiradimo tikslas visada būna įvardintas kaip nauda galutiniam vartotojui. Tiek 1996 metų Telekomunikacijų Aktas¹⁵¹ Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek 2002 metų Telekomunikacijų direktyva Europos Sąjungoje¹⁵² turėjo tikslą sukuriant konkurenciją padidinti vartotojų pasirinkimo galimybes bei užtikrinti, kad vartotojai gauna geriausią kainos ir kokybės santykį (vertę). Galime paanalizuoti, kaip skiriasi klientų gaunama vertė vyraujant monopolinėms įmonėms rinkoje bei klientų gaunama vertė esant konkurencinei rinkai.

Esant konkurencinei rinkai įmonės sumažina savo kaštus kaip galima daugiau ir nustato kainą, kurie padengia savo patiriamus kaštus. Tai užtikrina klientų vertę dviem aspektais: pirma sunaudojamų resursų tiek kiek reikia (produktyvumo efektyvumas) antra, klientas nemoka daugiau negu prekė iš tikrųjų kainuoja. Esant monopolijai rinkoje galutinio vartotojo kaina nustatoma aukščiau negu savikaina. Monopolininkai dažniausiai įdarbina daugiau negu reikia produktui sukurti resursų, tuo pačiu priverčia vartotojus mokėti daugiau.

Telekomunikacijų reguliavimo tikslas per visą istoriją tiek Europos Sąjungoje tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo panaikinti monopolijas ir specifinį reguliavimą ir pereiti prie rinkos reguliuojamos konkurencijos, reguliuojamos bendrosiomis konkurencijos normomis. Kaip teigė J. Shaw, analizuodamas knygoje telekomunikacijų dereguliavimą „sektoriaus specifinis reguliavimas dažniau įtakoja kainas ir kitas veiklos sritis, o bendrosios konkurencijos teisės normos yra priemonė apsaugoti nuo nekonkurencingos veiklos ir užpildyti spragas sektoriaus specifinio reguliavimo veikloje¹⁵³“.

Remiantis Naujosios Zelandijos teisinio reguliavimo pavyzdžiu, judriojo ryšio rinkoje susiklostė, kad mažiausia konkurencija buvo pastebima ten, kur naudojama tik bendroji konkurencijos teisė¹⁵⁴. Remiantis 3.1. dalyje analizuotais rodikliais, šalyse kur naudojama keli reguliavimo instrumentai (tokiose kaip Europos Sąjunga bei Jungtinės Amerikos Valstijos) konkurencija buvo pakankamai išsivysčiusi, tarpusavyje konkuravo nemažai mobiliojo ryšio operatorių, o paslaugos buvo teikiamos žemiausiomis kainomis iš visų nagrinėjamų šalių.

Dar vienas labai svarbus aspektas, kad telekomunikacijų vystymasis šalyje ir šalie ekonominė pažanga yra labai susiję rodikliais. Šalies produktyvumas matuojamas kiek reikia

¹⁵¹ Telcommunication Act of 1996// USA: No. 104-104, 110 Stat. 56 (1996). P.1 (*An Act*) // <http://www.fcc.gov/Reports/tcom1996.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-04-10.

¹⁵² Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (“Framework Directive”). OJ L 108 of 24.4.2002

¹⁵³ J. Shaw. *Telecommunication Deregulation*.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 2001 metų duomenimis Naujojoje Zelandijoje tik du operatoriai buvo aktyvūs, metų pabaigoje kainos buvo aukščiausios, o bevielio ryšio skverbtis buvo mažiausia.

resursų, kapitalo ir technologijų pagaminti vieną vienetą. Kas rodo, kad telekomunikacijų sektoriaus išsivystymas turi tiesioginę įtaką šalies vystymuisi¹⁵⁵. Šalies produktyvumas galima netiesiogiai prilyginti šalies sukuriamam bendrajam vidaus produktui.

Kaip nurodė Sanford M. Jacoby savo darbe, Jungtinėse Amerikos Valstijose tikslas 1996 metų Telekomunikacijų Akte turėjo ir ekonominius tikslus, kurias buvo grindžiamas jo pagrįstumas. Per dešimt metų įstatymas turėjo sutaupyti klientams \$550 mlrd., įskaitant \$333 iš tarpvalstybinių pokalbių, \$32 iš vietinių pokalbių ir \$78 iš mažesnių kabelinės televizijos sąskaitų¹⁵⁶.

Tačiau norint, kad technologijos būtų naudojamos ir naudojamos efektyviai, visų pirma jos turi būti prieinamos galutiniam vartotojui. Technologijų prieinamumas gali būti įtakojamas dviejų veiksnių: prieinamas technologiškai, t.y. galima naudoti ten, kur paslaugų labiausiai reikia bei pasiekiamumas, t.y. žmonių galėjimas įpirkti paslaugą už jiems prieinamą kainą. Telekomunikacinių paslaugų prieinamumą plačiai išanalizavo Pasaulio Bankas¹⁵⁷, siekdamas įvertinti situaciją skirtingose pasaulio šalyse bei įvertino reguliavimo instrumentus, kurie gali būti naudojami sumažinant skirtumus tarp skirtingų pasaulio šalių. 2010 metais išleistoje ataskaitoje teigiama¹⁵⁸, kad padidinus mobiliojo ryšio penetraciją 10% šalies ekonominis augimas išauga 0.81% besivystančiose šalyse, ir 10% interneto penetracijos augimas turi įtaką 1.4% bendram šalies augimui.

Remiantis 2009 metų duomenimis (9 pav), telekomunikacinių paslaugų paplitimas per 100 šalies gyventojų, galima pastebėti, kad Europos Sąjungos šalys (išskyrus Prancūziją, Lenkiją) pirmauja pasaulyje pagal jų paplitimą, tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose, 100 gyventojų tenka 160 vienetų, kas reiškia, kad vidutinis šalies gyventojas statistiškai naudoja 1.6 vienetą paslaugų, įskaičiuojant analoginę televiziją, ISDN linijas, DSL, kabelinę, optinę bei mobiliojo ryšio. Pagrindinę įtaką tam sudarė mobiliojo ryšio vartotojų skaičius rinkoje, kur Jungtinės Amerikos Valstijos 100 gyventojų tenka tik 85 vartotojai, kai tuo tarpu nėra nei vienos Europos Sąjungos šalies, kur šis padengimas būtų mažesnis negu 100%.

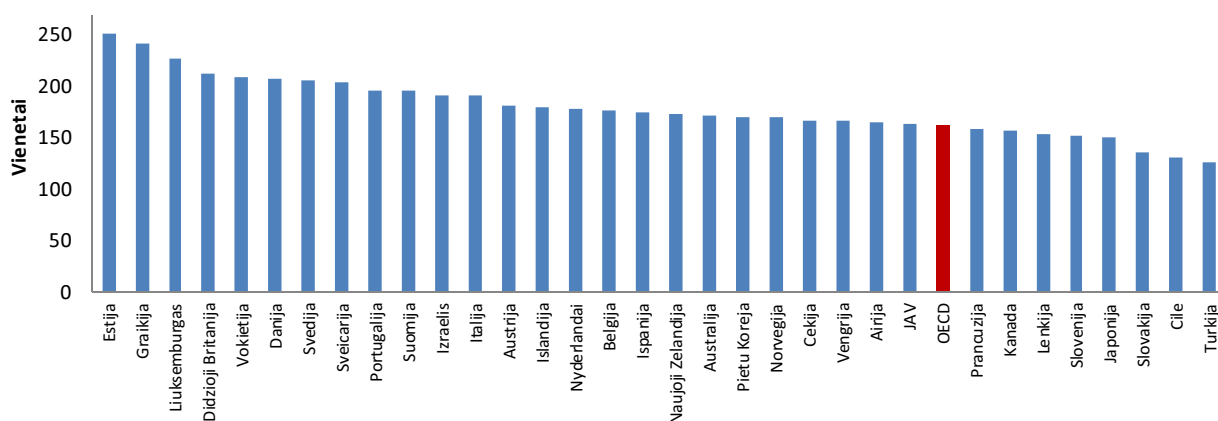
¹⁵⁵ J. Shaw. Telecommunication Derregulation, P.11

¹⁵⁶ Unanimous Consent Agreement on S. 652, Senate, Congressional Record, 1 February 1996:S703

¹⁵⁷ A. Munte-Kunigami, J. Navas-Sabater . Options to Increase Access to Telecommunications Services in Rural and Low-Income Areas. World Bank Working paper, No.178, Washington D.C. 2010

¹⁵⁸ Ten pat P.9

9 pav. Telekomunikacijos paslaugų vartotojų skaičius per 100 gyventojų

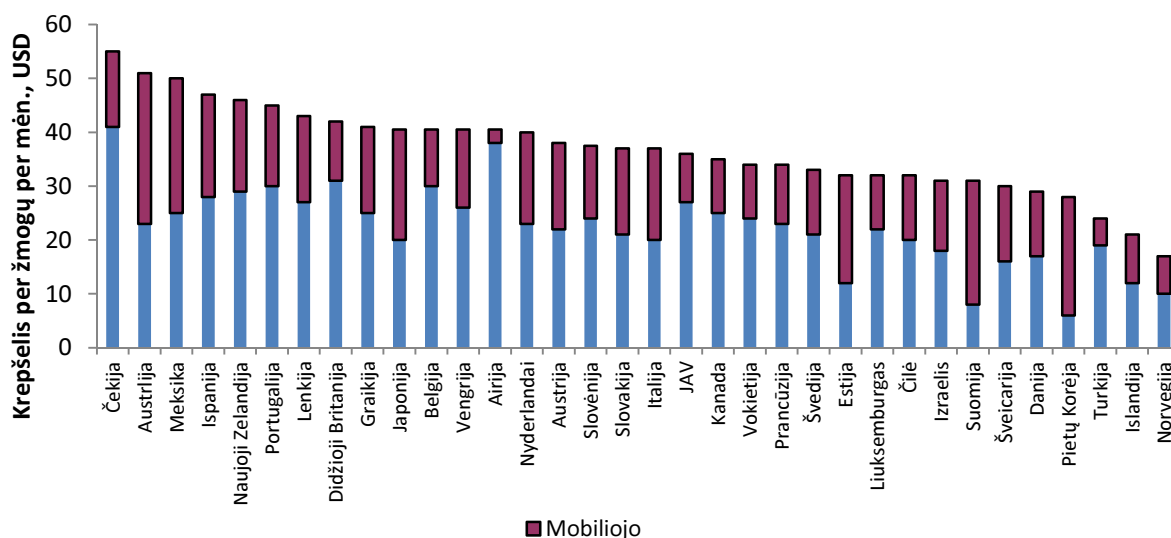
Šaltinis OECD, 2011 metai.¹⁵⁹

Tai parodo, kad telekomunikacijų sektoriaus paslaugas, tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, praktiškai yra prieinamos visiems gyventojams. Žvelgiant iš teisinio reguliavimo pusės labai sunku neteigti, kad dabartinis reguliavimas nesudaro prielaidų manyti, kad tai trukdo užtikrinti šalių paslaugų padengimą.

Sekantis aspektas, kuri reikėtų paanalizuoti, tai paslaugų prieinamumas klientams finansine prasme. Nors iš paslaugų vartojimo 100 gyventojų galima teigti, kad paslaugos yra prieinamos, nes kitu atveju penetracija būtų gerokai mažesnė, tačiau telekomunikacijos paslaugos skirtingose šalyse skiriasi ir svarbus dalykas yra suprasti, kiek telekomunikacijų paslaugos kainuoja vidutiniam vartotojui (10 pav). Atskirai galima paanalizuoti mobiliojo ryšio rinką, nes jos penetracija nuo visų telekomunikacijos paslaugų užima didžiausią dalį. Kaip matyti iš pateiktos informacijos (10 pav), tarp šalių, kur balso paslaugų kainos yra didžiausios pirmajame penketuke yra trys šalys, nepriklausančios Europos Sąjungai ir viena iš jų yra Naujoji Zelandija, kur daugiau negu 10 metų telekomunikacijų paslaugos buvo reguliuojamos tik bendrosiomis konkurencijos normomis. Jungtinių Amerikos Valstijų rinkoje kainas vartotojams galima įvertinti kaip vidutines, atitinkančias OECD vidurkį.

¹⁵⁹ OECD 2011 Outlook, P. 253

10 pav. Balso paslaugų kainos remiantis vidutinio vartotojo krepšeliu, pagal tos šalies vidutines kainas

Šaltinis: OECD, 2011 metai¹⁶⁰

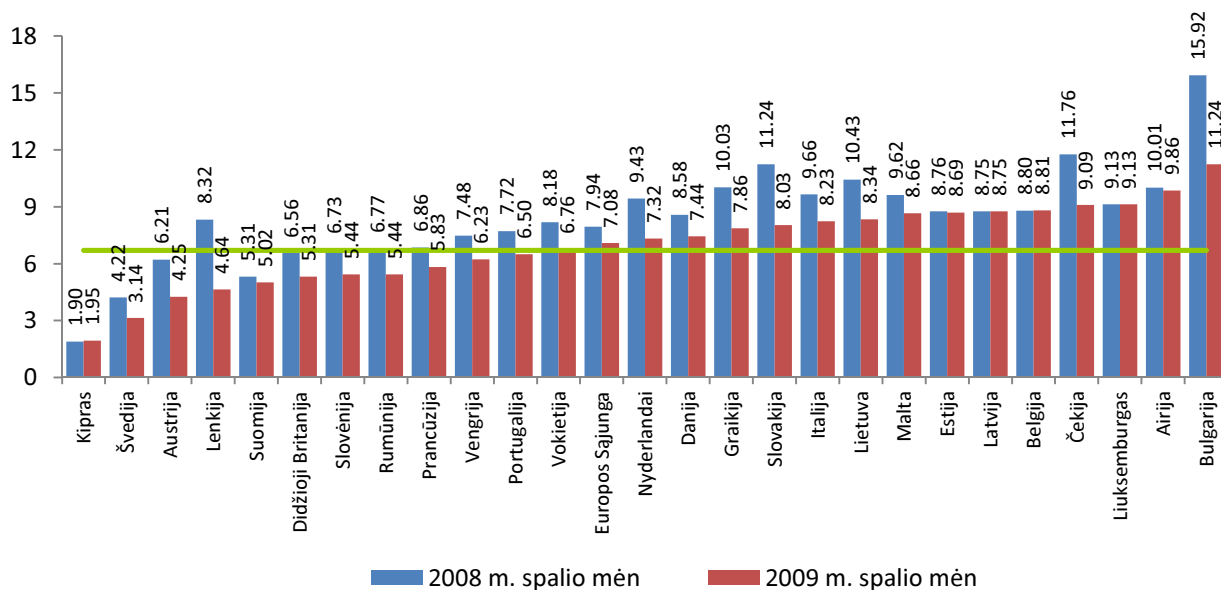
Iškyla klausimas, kas daro įtaką galutinio vartotojo kainoms? Kaip buvo išskirta 2010 metų Europos Komisijos elektroninių ryšių ataskaitoje¹⁶¹ didelę įtaką daro netiesiogiai ir telekomunikacijų sektorių reguliuojančių institucijų veiklos rezultatai, kur išskiriama, kad nors ir Europos valstybės narės savo veiklos ataskaitos nurodo, kad kainas įtakoja konkurencija ir rinkos aplinka, tačiau pasak Europos Komisijos ataskaitos „juos lemia ir tai, kad taikomi skirtingi reguliavimo metodai. Pvz., vienose valstybėse narėse nustatyti penki didžiausi didmeniniai skambučių užbaigimo judriojo ryšio tinkluose tarifai yra vidutiniškai pustrėčio karto didesni nei kitose valstybėse narėse nustatyti penki mažiausi tarifai (11 pav.). Vidutinė mažmeninė judriojo ryšio minutės kaina taip pat yra beveik keturis kartus didesnė valstybėse narėse, kuriose nustatyti penki didžiausi tarifai, nei tose, kuriose nustatyti penki mažiausi tarifai¹⁶²“.

¹⁶⁰ OECD 2011 Outlook, P. 253

¹⁶¹ Europos Komisija, Kurin Bendrąją Europos elektroninių ryšių rinką 2009 m. Padaryta pažangos ataskaita (15-OJI ataskaita), Briuselis, 2010.5.25 KOM(2010)253

¹⁶² Ten pat P.10

11 pav. Skambučių užbaigimo judriojo ryšio tinkluose tarifai (nacionalinis vidurkis pagal abonentų skaičių)

Šaltinis: Europos Komisijos ataskaita, 2010 metai¹⁶³

Pasaulyje yra išskiriamos dvi skambučių sujungimo mokesčio reguliavimo sistemos. Viena, vyraujanti Europos Sąjungoje yra kuomet už skambučio sujungimą moka operatorius (*ang.calling party pays, CPP*). Šiuo atveju visi sujungimo kaštai yra padengiami skambinančios šalies. Tuo tarpu kitas modelis (vyraujantis Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje) yra kuomet abi šalys padengia sujungimo kaštus (*angl.receiving party pays, CPP*).

Skambučių sujungimas JAV nėra reguliuojamas. JAV už skambučių sujungimą moka pats vartotojas ir ta kaina jau būna įskaičiuota į išeinančio skambučio kaštus. Tuo tarpu ES labai daug resursų ir nurodymų yra dedama dėl skambučių sujungimo reguliavimo. ES įsigaliojęs principas „skambinančioji šalis moka“ (*angl. Calling party pays, CPP*) ir vartotojas sumoka tik už išeinantį skambutį o operatorius sumoka už skambučio sujungimą vienas kitam. JAV Federalinė Komunikacijos Komisija bandė įvertinti ar nereikėtų įvesti ES principo tarp JAV mobiliojo ryšio operatorių. 1997 išleido pasiteiravimą, ar toks principas nepadidintų ir nepaskatintų konkurencijos tarp mobiliojo ryšio operatorių, tačiau praėjus dviem metams buvo nuspręsta, kad smarkiai besikeičiant (evoliucionuojant) rinkai, kai yra įvadinėjami neriboti skambučiai už pirmos minutes kainą (*angl.flat rate*) toks sujungimo mokesčio reguliavimas gali neigiamai paveikti rinką¹⁶⁴.

¹⁶³ Europos Komisija, Kuriant Bendrąją Europos elektroninių ryšių rinką 2009 m. Padaryta pažangos ataskaita (15-OJI ataskaita), Briuselis, 2010.5.25 KOM(2010)253

¹⁶⁴ FCC 99-137 WT Docket No. 97-207 In the Matter of Calling Party Pays Service Offering in the Commercial Mobile Radio Services.

//http://www.wutc.wa.gov/webdocs.nsf/b8da29aede8fdd67882571430005a9c1/fe76ba25ad57ba50882567f0000210c1!OpenDocument //

Remiantis 2007 Europos Komisijos rekomendacija, dėl rekomenduotinių *ex ante* reguliuojamų rinkų¹⁶⁵ būtent didmeninė skambučių sujungimo rinka aplikta kaip vienintelė kuri gali būti reguliuojama specialiuoju būdu.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad dabartinis telekomunikacijų sektoriaus teisinis reguliavimas, kuris remiasi specialiosiomis teisės normomis nesudaro prielaidos teigti, kad tai turi neigiamos įtakos paslaugų vartojimui bei galutinių klientų gaunamai vertei už suteiktas paslaugas, tai įrodo didesnis negu 100% paslaugų penetracija visose Europos Sąjungos šalyse, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose bei vienos mažiausių kainų pasaulyje. Taip pat nors analizuojant vieną iš rinkų- balso paslaugų, galima matyti, kad nors regionai ir turi skirtingą sujungimo mokesčio teisinio reguliavimo modelį, tačiau vartotojų kainų atžvilgiu, sunku nustatyti didelį skirtumą. Tačiau galima pažymėti, kad Europos Sąjungos sujungimo mokesčio teisinis reguliavimas, siekiant sumažinti sujungimo mokesčių turėtų turėti įtaką galutinio vartotojo kainų kritimui.

3.4. Reguliavimo įtaka sektoriaus vystymui: tarp konkurencijos ir investicijų

Telekomunikacijų sektoriaus dereguliavimas prasidėjo būtent dėl technologinės pažangos ir valstybių, kaip pagrindinėms monopolinių įmonių akcininkų negalėjimo užtikrinti pakankamų investicijų sektoriaus plėtrai¹⁶⁶. Dėl šios priežasties labai svarbu išanalizuoti, ar tai, ko siekta perreguliuojant telekomunikacijų sektorių turėjo įtaką investicijoms į šį sektorių. Šioje darbo dalybe būtent bus detaliau išanalizuoti aspektai, turintys įtaką investicijų plėtrai šiame sektoriuje.

Remiantis Europos Sąjungos elektroninių ryšių direktyva¹⁶⁷, šalių narių nacionalinių reguliavimo institucijų tikslas, skatinti investicijas ir inovacijas. Pagrindinis paslaugas teikiančių įmonių investicijų didinimo rodiklis yra būsima investicijų grąža ir užtikrintumas investicijų grąžos¹⁶⁸. Telekomunikacijų sektoriuje investicijos užima svarbią dalį, nes nuo jų priklauso tiek klientų pasitenkinimas paslaugomis, tiek naujų paslaugų atsiradimas. Tačiau tuo pačiu telekomunikacijų sektoriaus investicijos yra labai rizikingos, dėl neaiškios paslaugų paplitimo ateities (pavyzdžiui dėl ketvirtos kartos mobiliojo ryšio paslaugų bei įrangos paplitimo). Kaip rašė Friederiszick ir Grajek savo darbe¹⁶⁹ įėjimo į rinką barjerai Europoje neskatina investicijų fiksuoto ryšio rinkoje bet neturėjo reikšmingos įtakos investicijos tarp mobiliojo ryšio operatorių.

¹⁶⁵ 2007 m. gruodžio 17 d. Komisijos rekomendacija dėl elektroninių ryšių sektoriaus atitinkamų produktų ir paslaugų rinkų, kurioms gali būti taikomas *ex ante* reguliavimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pranešta dokumentu Nr. C(2007) 5406)

¹⁶⁶ Telecommunication Law and regulation, Oxford University press. United Kingdom, 2005. P.9

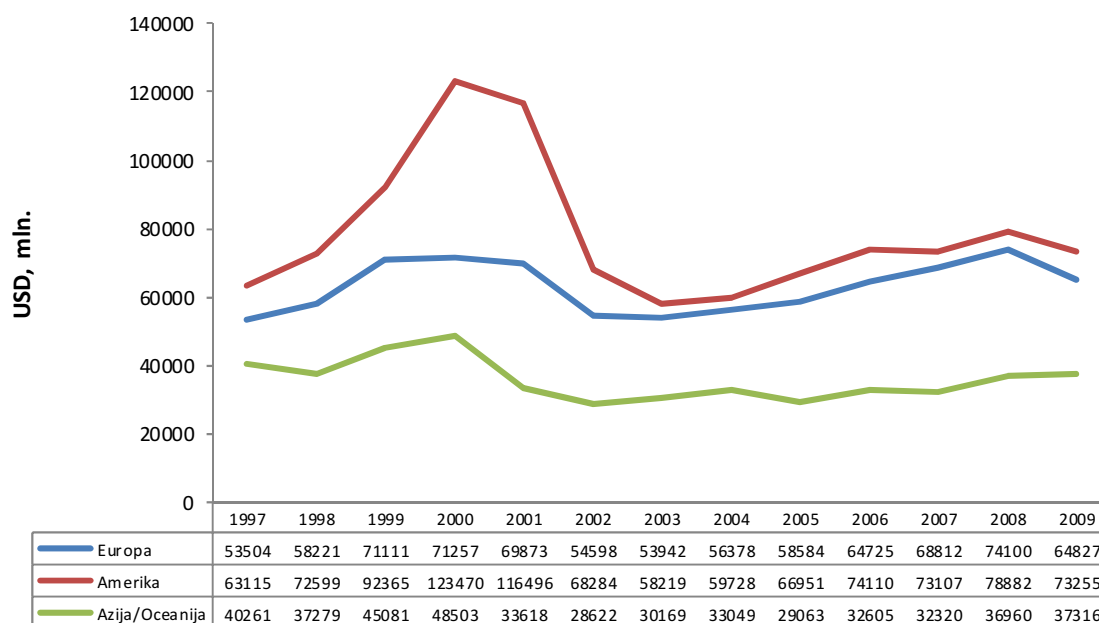
¹⁶⁷ Directive 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communication networks and services (OJ L 108/33, 25th of April) „Framework Directives“

¹⁶⁸ Remiantis apibrėžimu <http://www.investopedia.com/terms/i/investment.asp#axzz1s2zNCSBY>; prisijungimo laikas: 2012-03-25.

¹⁶⁹ Friederiszick, Grajek. Analyzing the Relationship between Regulation and Investment in the Telecom Sector. 2008.

Kaip rodo pav. 12, investicijos į telekomunikacijų sektorių mažėja pastaraisiais metais tiek Europoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose. 2009 metai investicijos Europoje pasiekė 2001-2006 metų lygį ir 2009 metais nukrito -12.5% Europoje ir -7% Jungtinėse Amerikos Valstijose. Investicijos telekomunikacijų sektoriuje dažniausiai siejamos su naujų technologijų atsiradimu. 2000-2001 siejami su interneto rinkos plėtra, tuo tarpu nuo 2008 metų padidėjo investicijos mobiliojo ryšio sektoriuje, atsiradus 3G technologijomis. Taip pat investicijos susiduria ir su tam tikrais ciklais, nes įdiegus naujas technologijas neskubama investuoti į naujas, kol neužtikrinama investicijų grąža.

12 pav. Telekomunikacijos sektoriaus investicijos regionuose

Šaltinis: OECD 2011 metai¹⁷⁰

Kas turi pagrindinę įtaką telekomunikacijos įmonių investicijų lygiui? Galima išskirti kelis veiksnius:

1. Išaugus konkurencijai telekomunikacijų įmonės siekdamos išlaikyti savo rinkos dalį sumažina kainas iki reguliuojamo arba iki tokio lygio, kuris padengia (mobiliojo ryšio atžvilgiu netgi nepadengia) turimus kaštų ir dėl sumažėjusio pelno mažina investicijas.
2. Naujų spektro licenzijų išdavimo tvarka įtakoja naujų technologijų atsiradimą ir vystymąsi (pvz. ketvirtos kartos licenzijų išdavimas rinkose), ko pasėkoje ribotas skaičius įmonių gauna galimybę investuoti.

Pirmasis dalykas, turintis įtaką investicijoms telekomunikacijų sektoriuje yra konkurencijos lygis bei kainos už kurias paslaugų tiekėjai parduoda savo paslaugas. Esant kainoms

¹⁷⁰ OECD Communications Outlook 2011. OECD: July 2011

mažesnėmis negu kaštai, telekomunikacijų įmonės nebeturi pakankamai lėšų investuoti į sektoriaus plėtrą. Kaip vienas iš pavyzdžių, kuriuos būtų galima išanalizuoti detaliau yra sujungimo mokesčio reguliavimas mobiliojo ryšio rinkoje. Sujungimo mokesčio reguliavimas Europos Sąjungoje yra reglamentuotas remiantis 2009 metų Europos Komisijos rekomendacija dėl tinklų sujungimo¹⁷¹. Esant labai didelei konkurencijai rinkoje, ką rodo penetracijos lygis šalyje (pav xx) įmonės siekdamos padidinti savo rinkos dalį sumažina rinkos kainas iki kaštų lygio, kartais net ir subsidijuojamos. Kadangi mažmeninės kainos nėra reguliuojamos, būtent mobiliojo ryšio operatoriai turi teisę spręsti dėl kainų lygio rinkoje. Esant labai mažoms kainoms, nors ir esant labai didelei rinkos penetracijai, pajamos gaunamos iš vieno kliento yra minimalios, kurios kartais net nepadengia turimų kaštų. Dėl šios priežasties įmonės sumažina savo investicijas į tinklo plėtrą ir palaiko tik investicijas užtikrinančias minimalią paslaugų kokybę.

Remiantis paskutiniais duomenimis, investicijos kaip procentas nuo gaunamų pajamų telekomunikacijų sektoriuje mažėja (13 pav.).

13 pav. Investicijos % nuo gaunamų pajamų

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Australija	30%	27%	25%	24%	22%	16%	22%	18%	17%	18%	20%	20%	25%
Austrija	27%	40%	40%	59%	32%	17%	6%	6%	12%	12%	15%	10%	10%
Belgija	17%	13%	13%	13%	21%	16%	13%	11%	12%	11%	12%	13%	16%
Kanada	25%	23%	20%	24%	25%	20%	14%	16%	16%	19%	22%	30%	20%
Čilė	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Čekija	98%	64%	41%	20%	23%	14%	32%	12%	12%	12%	11%	10%	11%
Danija	26%	29%	22%	27%	31%	22%	15%	15%	17%	18%	21%	23%	21%
Estija	-	-	-	-	25%	15%	12%	10%	10%	11%	13%	14%	13%
Suomija	27%	16%	14%	16%	16%	10%	10%	9%	9%	8%	8%	9%	11%
Prancūzija	22%	21%	19%	21%	22%	13%	12%	12%	13%	1%	12%	12%	11%
Vokietija	27%	16%	16%	18%	19%	12%	9%	9%	9%	8%	8%	9%	11%
Graikija	26%	36%	33%	26%	27%	19%	15%	14%	9%	10%	15%	17%	16%
Vengrija	36%	26%	26%	26%	22%	18%	13%	14%	13%	13%	12%	12%	16%
Islandija	19%	31%	29%	28%	17%	11%	14%	21%	2020%	17%	23%	20%	10%
Airija	22%	27%	24%	31%	18%	14%	13%	16%	16%	17%	10%	11%	11%
Izraelis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Italija	23%	23%	27%	27%	27%	30%	24%	21%	19%	19%	19%	19%	18%
Japonija	28%	26%	23%	22%	15%	15%	15%	17%	14%	16%	14%	17%	16%
P.Korėja	34%	35%	44%	33%	29%	28%	21%	16%	14%	14%	14%	14%	12%
Liuksemburgas	26%	9%	15%	5%	8%	12%	9%	14%	10%	14%	19%	24%	25%
Meksika	23%	33%	36%	36%	36%	18%	15%	19%	16%	14%	11%	12%	10%
Nyderlandai	42%	62%	97%	31%	23%	12%	11%	16%	11%	14%	15%	14%	15%
Naujoji Zelandija	17%	15%	16%	17%	18%	13%	13%	12%	12%	19%	22%	24%	36%
Norvegija	15%	19%	21%	22%	21%	21%	13%	12%	12%	13%	13%	12%	13%
Lenkija	39%	38%	41%	45%	30%	34%	18%	16%	18%	20%	21%	17%	19%
Portugalija	27%	29%	26%	23%	21%	15%	8%	9%	10%	11%	17%	13%	14%

¹⁷¹ European commission recommendation on the regulatory treatment of Mobile Termination rates (TBC) 2009.

Slovakija	76%	61%	172%	111%	93%	42%	21%	26%	23%	23%	21%	18%	18%
Slovėnija	-	-	-	-	-	-	-	-	20%	24%	30%	33%	14%
Ispanija	15%	26%	29%	41%	31%	17%	13%	13%	14%	13%	13%	12%	10%
Švedija	20%	16%	22%	37%	36%	27%	23%	23%	18%	21%	21%	20%	21%
Šveicarija	24%	17%	23%	27%	19%	17%	14%	13%	13%	13%	40%	14%	13%
Turkija	14%	84%	69%	57%	50%	32%	21%	3%	11%	10%	12%	18%	24%
Didžioji Britanija	28%	26%	33%	32%	21%	19%	17%	15%	13%	12%	12%	14%	13%
JAV	23%	25%	29%	35%	32%	18%	15%	15%	16%	17%	16%	16%	16%
OECD	25%	26%	28%	30%	26%	18%	15%	15%	15%	16%	15%	16%	15%

Šaltinis: OECD 2011¹⁷²

Jungtinėse Amerikos Valstijose investicijos sumažėjo nuo 23.2% 1997 metais iki 16.3% 2009 metais. Tas aiškiai parodo, kad net mažėjančios pajamos, gaunamos iš vieno kliento mažina ir paslaugų tiekėjų investicijas. Tarp Europos Sąjungos šalių situacija yra labai skirtinga. Didžiojoje Britanijoje investicijos sumažėjo dar smarkiau palyginus su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis. Tačiau Skandinavijos šalyse investicijos vis dar sudaro apie 20% nuo gaunamų pajamų. Kas turi pagrindinę įtaką tokiam dideliame skirtumui. Visų pirma pajamos gaunamos iš vieno kliento (14 pav).

14 pav. Pajamos gaunamos iš vieno kliento

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Australija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	635	581	637	578
Austrija	-	655	590	404	347	373	410	504	550	559	502	495	475	399
Belgija	-	676	664	502	281	349	385	475	529	533	536	523	508	456
Kanada	610	499	553	428	413	362	383	433	485	535	599	667	678	622
Cile	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cekija	755	705	618	437	267	204	192	227	90	153	273	299	362	296
Danija	581	528	429	341	292	262	285	371	413	444	455	510	477	427
Estija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Suomija	2765	2533	455	485	447	430	473	533	590	496	498	506	436	379
Prancuzija	1329	818	391	310	241	242	288	357	412	421	406	435	473	430
Vokietija	1571	1234	759	594	331	305	318	366	379	363	337	327	313	278
Graikija	915	839	548	402	307	263	314	389	456	398	408	388	350	297
Vengrija	1284	1088	687	477	339	264	229	254	258	285	274	306	288	248
Islandija	434	413	337	267	515	441	369	402	549	654	683	778	530	364
Airija		569	407	486	518	452	355	459	589	542	513	565	599	521
Izraelis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Italija	724	564	380	292	222	243	271	315	356	341	281	284	299	279
Japonija	1388	1140	966	1056	1122	1008	921	862	863	860	857	893	925	1014
Pietu Koreja	1338	506	272	331	400	366	376	392	411	460	587	501	434	368
Liuksemburgas	465	335	199	387	271	258	260	359	375	395	434	502	525	484
Meksika	501	378	306	229	249	229	240	232	225	233	247	246	236	198
Nyderlandai	732	843	647	380	310	359	376	463	321	315	301	479	496	471

¹⁷² Zr 168

Naujoji Zelandija	-	292	251	312	286	253	260	319	370	391	329	342	305	255
Norvegija	572	495	300	285	256	278	348	391	409	440	463	511	536	486
Lenkija	-	453	347	363	286	244	212	208	204	181	166	147	173	133
Portugalija	1023	653	376	330	258	225	219	262	305	295	280	296	299	264
Slovakija	-	120	64	26	326	265	214	238	238	254	256	221	259	246
Slovenija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	288	279	334	367	393
Ispanija	767	735	614	244	188	190	210	329	329	351	362	418	447	349
Svedija	444	348	329	299	236	204	198	209	226	227	223	259	255	217
Sveicarija	1134	906	728	546	403	436	471	535	609	562	509	495	525	514
Turkija	345	357	96	86	57	41	108	131	137	148	128	159	146	133
Didžioji Britanija	571	602	467	324	230	225	209	248	293	285	281	303	267	204
JAV	532	596	531	564	566	581	575	559	534	530	466	497	576	564
OECD	810	719	562	499	436	408	402	417	421	416	393	421	439	419

Šaltinis: OECD 2011¹⁷³

Palyginus dvi skirtingas Europos Sąjungos šalis: Danijoje, pajamos gaunamos iš vieno mobiliojo ryšio kliento, yra dvigubai didesnės už pajamas, gaunamas iš vieno kliento Didžiojoje Britanijoje (remiantis 2009 metų duomenimis: \$427 Danijoje, \$204 Didžiojoje Britanijoje¹⁷⁴). Tačiau palyginus Jungtinės Amerikos Valstijų bei Didžiosios Britanijos pajamas, gaunamas iš vieno mobiliojo ryšio kliento, galima pastebėti, kad jos dvigubai didesnės Jungtinėse Amerikos Valstijose (remiantis 2009 metų duomenimis: \$204 Didžiojoje Britanijoje ir \$564 Jungtinėse Amerikos Valstijose¹⁷⁵).

Antras aspektas yra išduodamų licencijų naujoms technologijoms skaičius. Valstybės tipiškai siekiant užtikrinti, kad išduodamos licencijos spektrui bei naujoms technologijoms nebūtų tik priežastis užkirsti kelią naujiems rinkos žaidėjams vertindami paraiškas siekia užtikrinti investicijų lygį bei įdeda įsipareigojimus įmonėms investuoti į gautas licencijas, taip užtikrinant paslaugų kokybę. Kaip pavyzdys gali būti 2011 metų Lietuvos Ryšių Reguliavimo Tarnybos konkurso sąlygos dėl naujos kartos radijo dažnių išdavimo „Lietuvos ryšių reguliavimo tarnyba siekia, kad minėtos radijo dažnių juostos būtų efektyviai naudojamos, skatinama konkurencija elektroninių ryšių tinklų teikimo srityje, vartotojai galėtų gauti technologiškai pažangias ir geresnės kokybės elektroninių ryšių paslaugas¹⁷⁶“. Taip pat dideli mokesčiai už naujo spektro gavimą įgalina tik didžiuosius operatorius investuoti į naujas pažengusias paslaugas, tokias kaip pavyzdžiui mobilus internetas tarp mobiliojo ryšio operatoriu, kuriam vystantis reikalingas ir daug didesnis spektras. Direktyvoje 97/13/EB nurodoma, kad valstybės, išduodamos licencijas telekomunikacijų veiklai, rinkliavų dydį už licencijos išdavimą turi orientuoti į licencijos išdavimo kaštus, tačiau šiuo

¹⁷³ Zr 168

¹⁷⁴ Telecommunication outlook. OECD, 2011.

¹⁷⁵ Telecommunication outlook. OECD, 2011.

¹⁷⁶ Ištrauka iš Lietuvos Ryšių Reguliavimo Tarnybos paskelbto konkurso dėl teisės naudoti 2500–2560 MHz ir 2620–2680 MHz radijo dažnių juostas. 2011-11-08, Vilnius.

metu reguliavimo institucijos remiasi daugiau spektro vertės principu, negu kaštais už suteikiamą spektrą. Tačiau toje pačioje direktyvoje nurodoma, kad tuo atveju, kai yra naudojami riboti ištekliai, valstybės gali nustatyti rinkliavas, kurios užtikrintų optimalų išteklių naudojimą. Tokios rinkliavos privalo būti nediskriminacinės ir jomis turi būti skatinamas naujų paslaugų vystymas bei konkurencija atitinkamose rinkose. Vokietijoje vien iš spektro konkurso valstybė gavo 6 milijardus USD, Didžiojoje Britanijoje už 5 licencijas apie 35 milijardus JAV dolerių (576 US\$ vienam gyventojui), Italijoje už 6 licencijas apie 10 milijardų JAV dolerių (213 US\$)¹⁷⁷. Kaip rodo xx pav., spektro plėtra vyksta aukciono būdu, t.y. bet kuris operatorius turi teisę gauti spektrą, bet pagrindiniai dalykai, kurie yra vertinami yra įsipareigojimas investuoti į naujas paslaugas. Todėl galima teigti, kad iš reguliavimo pusės investicijos yra skatinamos per naujo spektro išdavimo įsipareigojimus, tačiau tai vyksta daugiau priverstine būtina tvarka, negu operatoriaus siekiu investuoti uždirbamą pelną į naujas technologijas. Nors aukciono principas suteikia teisę bet kuriam paslaugų teikėjui pateikti paraišką dėl spektro, tačiau diskutuotina ar vietoje to, kad operatoriai pinigus investuojamus į spektro įsigijimą galėtų investuoti į paslaugų kokybę ar tinklo investiciją. Reguluojanti institucija siekia užtikrinti, kad paslaugų teikėjas turėtų pakankamai lėšų abiem dalykams, vertindamas tai kaip investiciją, kuri laikui bėgant turėtų atsiperkti ir užtikrinti aukštesnes paslaugas prieš tuos kurie neįsigijo, tačiau yra pasitaikę faktų istorijoje, kuomet paslaugų tiekėjas visas savo turimas lėšas investavo į spektro gavimą ir nebeturėjo pinigų vėliau į tinklo plėtrą. Žinoma tokie faktai nėra daugkartiniai, tačiau spektro įsigijimas gali būti skaitomas kaip operatoriaus investiciją.

Taip pat operatoriai kartais nevienareikšmiškai vertina investicijas į spektrą. Dažnai tai yra vertinama iš konkurencijos pusės (siekiant, prilygti konkurentui arba užkirsti jam kelią), ir paslaugų teikėjai siekia kovoti su konkurentais, negu pagrįsti investicijas į spektrą kaip racionaliai verslo pagrįstas investicijas.

15 pav. Spektro paskirstymo būdai skirtingose šalyse

	<i>Spektro režis</i>
Australija	700 MHz (Aukcionas), 2.5 GHz (Aukcionas)
Austrija	800 MHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
Belgija	2.6 GHz (Aukcionas)
Danija	800 MHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
Suomija	2.6 GHz (Aukcionas)
Vokietija	800 MHz (Aukcionas), 1.6 GHz (Aukcionas), 2 GHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
Vengrija	2.6 GHz (Aukcionas)
Italija	2.6 GHz (Aukcionas)
Japonija	1.5 GHz (Palyginimo budu), 1.7 (Palyginimo budu)
Pietu Koreja	800/900 MHz (Palyginimo budu), 2.1 GHz (Palyginimo budu)
Nyderlandai	2.6 GHz (Aukcionas)
Naujoji Zelandija	700 MHz (Aukcionas)

¹⁷⁷Cellular News// http://www.cellular-news.com/3G/3g_license_listing.pdf; prisijungimo laikas: 2012-04-14.

Norvegija	800 MHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
Svedija	800 MHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
Sveicarija	800 MHz (Aukcionas), 1.6 GHz (Aukcionas), 2 GHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
Didžioji Britanija	800 MHz (Aukcionas), 2.6 GHz (Aukcionas)
JAV	700 MHz (Aukcionas), 1.7 GHz (Aukcionas), 2.1 GHz (Aukcionas), 2.5 GHz (Aukcionas)

Šaltinis: OECD 2011¹⁷⁸

Jungtinėse Amerikos Valstijose spektro licenzijos išduodamos pagal tai, kas pasiūlo didžiausią kainą, tačiau tuo pačiu metu yra vertinamas finansinis stabilumas, techninis lygis bei galimybė komerciškai pasiūlyti paslaugas kaip galima didesniai vartotojų kiekiui¹⁷⁹. Taip pat spektras išduodamas dešimčiai metų su galimybe pratęsti. Nacionalinės spektro licenzijos įpareigoja užtikrinti padengimą reikalingą 40% Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojų per penkis metus ir 75% per dešimt metų.

Taigi reguliuojančios institucijos tiek Europoje, tiek Jungtinės Amerikos Valstijose paskirstydamos ribotus resursus siekia užtikrinti, kad paslaugos komerciškai būtų prieinamos kiek įmanoma daugiau klientų ir todėl įpareigoja paslaugų teikėjus ne tik varžytis dėl licenzijos, tačiau užtikrinti ir minimalias investicijas. To pasėkoje, paslaugų tiekėjai investuoja daug daugiau į licenzijas, negu į pati tinklą. Iškyla klausimas, ar tie pinigai, kurie skiriami licenzijų įsigijimui negalėtų paslaugų tiekėjų būti investuoti į naujas technologijas.

Siekiant užtikrinti investicijas rinkoje operatoriai pradėjo jungtis į bedrus tinklus, taip užtikrindami galimybę konkuruoti su didžiaisiais operatoriais. Didžiojoje Britanijoje pirmoji Europos sąjungoje, įvyko precedentas 2010 metais, kuomet du operatoriai (T-mobile ir Orange), turintys mažesnes rinkos dalis negu didieji s sujungė savo tinklus, paskelbė, kad apjungia savo tinklus ir tapo didžiausiu operatoriumi Didžiojoje Britanijoje¹⁸⁰. Nors tai buvo didžiausias susijungimas, tačiau panašių faktų buvo ir praeityje, kuomet 2007 gryodžio mėnesį 3G tinklą pradėjo dalintis ir bendra įmonė susikūrė tarp T-Mobile UK ir Hutchison 3G UK (H3G UK).

Apibendrinant iškyla klausimas, kokia yra priklausomybė sektoriaus investicijų ir sektoriaus reguliavimo institucijų koreliacija. Remiantis Europos Telekomunikacijų konkurencijos komisijos 2009 metų ataskaita, kurioje buvo įvertinta koreliacija tarp reguliavimo institucijų veiksmų 2007 metais bei investicijų per žmogų sektoriuje tais pačiais metais. Koreliacija buvo nustatyta vidutinė, t.y. 49%, kuri rodo, kad geresnis reguliavimas turi teigiamą įtaką investicijų kiekiui sektoriuje¹⁸¹. Tačiau svarbu prisiminti, kad reguliavimas svarbus pereinant nuo monopolinės

¹⁷⁸ Zr 168

¹⁷⁹ Telecommunication law and regulation P.529

¹⁸⁰ The Guardian, Orange and T-Mobile settle for Everything Everywhere// <http://www.guardian.co.uk/business/2010/may/11/orange-tmobile-everything-everywhere>; prisijungimo laikas: 2012-03-10.

¹⁸¹ REGULATORY SCORECARD 2009 Report on the relative effectiveness of the regulatory frameworks for electronic communications in Austria, Belgium, Bulgaria, the Czech Republic, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Italy, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, the

prie rinkos reguliuojamos ekonomikos, tačiau laikui bėgant įsikišimas kaip ir kituose sektoriuose ne visada daro teigiamą poveikį.

Apibendrinant galima teigti, kad rinkos teisinio reguliavimo mažėjimas turi įtaką klientų skaičiaus augimui, tačiau dėl susidariusius konkurencijos, kainos rinkoje nukrenta iki tokio lygio, kuris nebeskatina paslaugų tiekėjų investuoti į naujas technologijas ar tinklo plėtrą. Atsirandant naujoms technologijoms (tokioms kaip ketvirtos kartos mobilusis ryšys), kuris būtinas, kad užtikrintų augantį klientų skaičių ir bent jau minimalią paslaugų kokybę, tolimesnis kainų mažėjimas turėtų būti ribotas, siekiant, kad augantis klientų skaičius padengtų krintančias kainas rinkoje.

IŠVADOS

Kaip paminėjo S.Wallsten savo darbe „konkurencija yra pats efektyviausia priemonė skatinanti pasikeitimus, privatizavimas be reguliavimo gali nepadėti pagerinti esamos situacijos ir reguliavimas yra ypač svarbus siekianti privatizuoti seniausią monopoliją“¹⁸².

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, kad telekomunikacijų teisinis reguliavimas per paskutinius dešimtmečius tiek Europos Sąjungoje tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose perėjo nuo visiškos monopolijos iki konkurencinės rinkos, todėl teisinio reguliavimo pokyčiai nors ir vyko palaipsniui turėjo reikšmingą įtaką sektoriaus plėtrai.
2. Telekomunikacijų sektoriaus liberalizavimas buvo būtinas siekiant užtikrinti naujų technologijų vystymąsi, nes esant monopolinei rinkai, nesukūrus konkurencijos negalima užtikrinti pakankamų investicijų į sektorių
3. Jungtinių Amerikos Valstijų rinka buvo viena iš pirmųjų išgyvenusių teisinio reguliavimo pokyčius, kurie padėjo telekomunikacijų sektoriui tapti vienu iš sparčiausiai augančių sektorių 20 amžiuje. Tačiau praėjus daugiau negu 16 metų nuo paskutinio Telekomunikacijų Akto priėmimo vis dar sunku įvertinti, ar teisinis reguliavimas padeda sektoriaus plėtrai, nes per paskutinius metus pastebimas rinkos augimo lėtėjimas.
4. Išanalizavus dabartinius teisės aktus galima teigti, kad Europos Sąjungoje telekomunikacijų sektoriaus teisinis reguliavimas yra vis dar besivystymo stadijoje, tačiau pagrindinis tikslas, sumažinti specialių normų reguliuojamų rinkų skaičių jau yra dalinai pasiektas ir ateityje turi būti mažinamas
5. Vertinant Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos Sąjungos teisinio reguliavimo skirtumas, galima įvardinti, kad abu regionai per skirtingą laikotarpį pasiekė panašią pažangą, užtikrinančią laisvą konkurenciją bei paslaugų prieinamumą galutiniam vartotojui.
6. Vertinant dabartinį sektoriaus teisinį reguliavimą skirtingose rinkose, galima teigti, kad telekomunikacijų sektorius turi struktūrinių įėjimo į rinką ribojimų, dėl šios priežasties reikalingos institucijos, kurios būtų atsakingos už išteklių konkurencinga paskirstymą.
7. Atlikus ekonominę rodiklių analizę galima teigti, kad dabartinis telekomunikacijų sektoriaus teisinis reguliavimas, kuris remiasi specialiosiomis teisės normomis, nesudaro prielaidų teigti, kad daro neigiamą įtaką paslaugų vartojimui bei galutinių klientų gaunamai vertei už suteiktas paslaugas. Tai įrodo didesnis negu 100% paslaugų penetracija visose Europos Sąjungos šalyse, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose bei vienos mažiausių kainų pasaulyje.

¹⁸² Wallsten, Scott J., “Competition, Privatization, and Regulation in Telecommunications Markets in Developing Countries: An Econometric Analysis of Reforms in Africa and Latin America,” May 1999. *Journal of Industrial Economics* 49, (1) (03): 1,

8. Telekomunikacijų rinkos teisinio reguliavimo mažėjimas turi įtaką klientų skaičiaus augimui, tačiau dėl susidariusius konkurencijos, kainos rinkoje nukrenta iki tokio lygio, kuris nebeskatina paslaugų tiekėjų investuoti į naujas technologijas ar tinklo plėtrą. Atsirandant naujoms technologijoms, kurios yra būtinas, kad užtikrintų augantį klientų skaičių ir bent jau minimalią paslaugų kokybę, tolimesnis kainų mažėjimas turėtų būti ribotas, siekiant, kad augantis klientų skaičius padengtų krintančias kainas rinkoje.

Apibendrinant galima teigti, kad teisinis telekomunikacijų sektoriaus dereguliacija turėjo teigiamą įtaką sektoriaus vystymuisi, tačiau ateityje turi būti minimalus, tai yra reikalingas tik toms telekomunikacijos sritims, kuriose bendrųjų konkurencijos normų taikymas būtų problemiškas ar neįmanomas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Specialioji literatūra

1. Andrijauskas K., Informacinės visuomenės teisė.- Vilnius : Lietuvos vartotojų institutas, 2005.
2. Bain J. Barriers to New Competition 3. Cambridge, MA:Harvard University Press, 1956.
3. Crandall, R. Competition and Chaos; U.S. Communications Since 1996.- Brookings Institute, 2005.
4. Davies, A. Telecommunication and Politics, The Decentralised Alternative. London: Pinter, 1994.
5. Friederiszick ir Grajek. Analyzing the Relationship between Regulation and Investment in the Telecom Sector. 2008
6. Huslink, W. Privatisation and Liberalisation in European Telecommunications: Comparing Britain, the Netherlands and France.- New York & London: Routledge, 1999.
7. Howell B.E. From Competition to Regulation: New Zealand Telecommunications Sector Performance 1987-2007, Victoria University of Wellington - NZ Institute for the Study of Competition and Regulation Inc. and Victoria Management School, 2008.
8. Jarukaitis I. Telekomunikacijų sektoriaus liberalizavimas Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje, Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros, 2002 Vilnius. P.3.
9. Jarukaitis I., Lamanauskas T., Civilka M., ir kt. Elektroninių ryšių teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005.
10. Kellenher D., Murray K., IT Law in the European Union.- London: Sweet&Maxwell, 1999.
11. Kennedy, Charles, „US Telecommunication law“ Artech House, 2001.
12. Kerf M., Geradin D. Post-Liberalisation Challenges in Telecommunications: Balancing Antitrust and Sector Specific Regulation – Tentative Lessons from the Experiences of the United States, New Zealand, Chile and Australia/ Journal of World Competition. Law and Economic Review. Vol 23, No. 2, June 2000, p.27-79.
13. Mattoo A., Rathindran R., ir Subramanian A. Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration. 2001.
14. Munte-Kunigami A., Navas-Sabater J. Options to Increase Access to Telecommunications Services in Rural and Low-Income Areas. World Bank Working paper, No.178, Washington D.C. 2010.
15. Nihoul p., Rodford P. EU Electronic communication law. Competition and Regulation in the European Telecommunication market.- Oxford: Oxford University Press, 2004.

16. Schmalensee R. Sunk Costs and Antitrust Barriers to Entry. | 94 American Economic Review, Papers and Proceedings 471, 2004. P.473.
17. Shaw, J. Telecommunications Deregulations.- Boston: Artech House, 1998.
18. Stigler G. The Organization of Industry, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968.
19. Sullivan A., Sheffrin S.M. Economics: Principles in action. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall, 2003. P.153.
20. Walden I., Angel J. Telecommunications law and regulation.- Oxford : Oxford University Press, 2005.
21. 3G Market Outlook (2007-2010). RNCOS, 2007.

II. Elektroniniai šaltiniai ir teisės aktai

1. Adams M. Directors and officers Liability SMEs face growing exposures to risk. // <http://web.ebscohost.com>.
2. Commission Recommendation C(2003)497 On relevant Product and Service Markets within electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulation framework for electronic communications networks and services [2003] OJ L114/45.
3. Communication Act of 1934// USA: No. // <http://www.fcc.gov/Reports/1934new.pdf>.
4. Cellular News// http://www.cellular-news.com/3G/3g_license_listing.pdf.
5. Direktyva 96/2/EB Del mobiliu ir asmeniniu komunikaciju // O. 1996, L 020, p. 59
6. Elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296442
7. European Electronic Communications Regulation and Markets 2006 (12th report). Brussels, 29 March 2007 , SEC(2007) 403. // http://www.ebu.ch/CMSimages/en/BRUDOC_INFO_EN_361_tcm6-50763.pdf
8. Europos Komisija, Kuriant Bendrąją Europos elektroninių ryšių rinką 2009 m. Padaryta pažangos ataskaita (15-OJI ataskaita), Briuselis, 2010.5.25 KOM(2010)253.
9. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/21/EB 2002 m. kovo 7 d. dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pagrindų Direktyva). Europos Sąjungos oficialusis leidinys: 2002 04 24, L 108/33// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:13:29:32002L0021:LT:PDF>
10. Europos Teisingumo Teismas, sprendimas 19 Kovo, 1991- Prancūzija prieš Europos Komisiją, byla C 202/88 (19.3.1991).

11. FCC 99-137 WT Docket No. 97-207 In the Matter of Calling Party Pays Service Offering in the Commercial Mobile Radio Services.
12. Howell B. A pendulous progression: New Zealand's telecommunications regulation 1987-2007. Wellington, New Zealand: New Zealand Institute for the Study of Competition and Regulation, 2007//
http://www.iscr.org.nz/f378,10548/10548_Pendulous_Progress_v_4_12_Nov.pdf
13. International Roaming: ERG benchmark data report for April to September 2007. European Commission. ERG (07) 85//
http://erg.ec.europa.eu/doc/publications/erg_07_85_intl_roaming_rep.pdf
14. Komisijos direktyva 2002/77/EB 2002 m. rugsejo 16 d. dėl konkurencijos elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų rinkose. Europos Sąjungos oficialusis leidinys: 2002 09 17, L 249/21. //
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:08:02:32002L0077:LT:PDF>
15. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl rinkos tyrimų, atliekamų pagal ES reguliavimo sistemą - Elektroninių ryšių vidaus rinkos stiprinimas {SEK(2006) 86} //
<http://europa.eu.int/eurlex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0028:LT:NOT//>
16. LR konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856 //
17. „London Economics“ kartu su „PricewaterhouseCoopers“ Europos Komisijos Informacinės visuomenės ir žiniasklaidos generalinio direktorato užsakymu atliktas tyrimas „An assessment of the Regulatory Framework for Electronic Communications – Growth and Investment in the EU e-communications sector“. 2006 m. gegužės mėn. //
http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecomm/info_centre/documentation/studies_ext_consult/index_en.htm#2006
18. McAfee R.P., Mialon H., Williams M. What Is a Barrier to Entry? | 94 American Economic Review, Papers and Proceedings 461, 463, 2004//
<http://userwww.service.emory.edu/~hmialon/B2E.pdf>
19. OECD Communications Outlook 2007. OECD: July 2007//
http://www.oecd.org/document/44/0,3746,en_2649_34225_43435308_1_1_1_1,00.html
20. OECD Communications Outlook 2011. OECD: July 2011//
http://www.oecd.org/document/44/0,3746,en_2649_34225_43435308_1_1_1_1,00.html
21. Organisation for Economic Co-operation and Development, Directorate for Financial and Enterprise Affairs, Competition Committee. 06-Mar-2006, DAF/COMP(2005)42

22. Reding V. "Telecommunications Markets in Europe: Growth and Investment need competition". Brussels: 2007 March. // http://ec.europa.eu/commission_barroso/reding/docs/speeches/brussels_20070321.pdf
23. Regulatory Trends: New Enabling Environment. Geneva: ITU 15-16 January 2007// <http://www.itu.int/osg/spu/ni/voice/papers/FoV-Madden-Banerjee-Tan-Draft.pdf>.
24. Regulatory Scorecard 2009 Report on the relative effectiveness of the regulatory frameworks for electronic communications in Austria, Belgium, Bulgaria, the Czech Republic, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Italy, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, the United Kingdom and Turkey// <http://www.ectaportal.com/en/REPORTS/Regulatory-Scorecards/Regulatory-Scorecard-2009>
25. Tariff recommendation. Commission Recommendation (EC) C(2002) 561 amending Recommendation 98/195/EC, as last amended by Recommendation 2000/263/EC, on Interconnection in a liberalised telecommunications market (Part I- Interconnection pricing) [2002] OJ L58/56.
26. Telecommunication Act of 1996// USA: No. 104-104, 110 Stat. 56 (1996)// <http://www.fcc.gov/Reports/tcom1996.pdf>
27. Telecommunications Act 2001, Public Act 2001 No 103, Date of assent 19 December 2001.
28. Telecommunications (Residual Provisions) Act 1987 Public Act 1987 No 116 Date of assent 1 July 1987// <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1987/0116/latest/DLM119012.html>
29. The Guardian, Orange and T-Mobile settle for Everything Everywhere// <http://www.guardian.co.uk/business/2010/may/11/orange-tmobile-everything-everywhere>
30. US Department of State, Deregulating Telecommunication// <http://economics.about.com/od/governmenttheeconomy/a/telecom.htm>
31. Wallsten, S.J. 2004. Privatizing monopolies in developing countries: The real effects of exclusivity periods in telecommunications. *Journal of Regulatory Economics* 26, (3)(11): 303-20.
32. Wallsten, S. 2003. Of carts and horses: Regulation and privatization in telecommunications reforms. *Journal of Policy Reform* 6, (4) (12): 217-31.
33. 1998 Recommendation on interconnect. Commission Recommendation (EC) 98/195 on interconnection in a liberalised telecommunication market (Part 1- Interconnection pricing) [1998] OJ L73/42
34. 1998 Accounting recommendation. Commission recommendation (EC) 98/322 on interconnection in a liberalized market (Part 2- Accounting separation and cost accountings) [1998] OJ L141/6

35. 1999 m. gruodžio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas 128/1999/EB dėl koordinuoto trečiosios kartos mobiliu ir bevielėmis komunikacijų sistemos (UMTS) įvedimo Bendrijoje // OJ, 1999, L017
36. 2007 m. gruodžio 17 d. Komisijos rekomendacija dėl elektroninių ryšių sektoriaus atitinkamų produktų ir paslaugų rinkų, kurioms gali būti taikomas ex ante reguliavimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pranešta dokumentu Nr. C(2007) 5406) // <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2007:344:SOM:LT:HTML>

Santrauka

Šiame magistriniame darbe „Elektroninių ryšių reguliavimo ir dereguliacijos tendencijos“ buvo atliktas tyrimas, kokia teisinio reguliavimo įtaka buvo sektoriaus vystymuisi ir dabartiniam sektoriaus konkurencingumui. Telekomunikacijų sektoriaus augimas yra vienas iš strategiškai svarbiausių ekonomikos augimą skatinančių veiksnių, tuo pačiu istoriškai tai buvo iš sektorių, kurie perėjo nuo visiškos monopolijos prie rinkos konkurencijos. Analizuojant ir lyginant Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų telekomunikacijos sektoriaus teisinio reguliavimo tendencijas darbe galima teigti, kad abu regionai išgyveno panašius teisinio reguliavimo pakeitimus, tačiau skirtingu laikotarpiu.

Pirmoje darbo dalyje buvo išanalizuota kokie pagrindiniai teisės aktai sudarė telekomunikacijų teisinio reguliavimo pagrindus Jungtinėse Amerikos Valstijose, kokie buvo jų tikslai bei įtaka sektoriaus reguliavimui. Taip pat aptarta, kaip kokios institucijos buvo atsakingos už telekomunikacijų teisinį reguliavimą ir priežiūrą. Antroje darbo dalyje išanalizuota Europos Sąjungos telekomunikacijų teisinio reguliavimo istorija, teisinio reguliavimo sistema bei pagrindinių direktyvų tikslai. Sektorių reguliuojančių institucijų

Šiame magistriniame darbe remiantis ekonomiais skaičiavimais įvertinta, kokią įtaką specialus sektoriaus reguliavimas padarė Europos Sąjungos bei Jungtinių Amerikos Valstijų galutinių vartotojų skaičiui, jų gaunamai vertei bei paslaugas teikiančių įmonių investicijas į šį sektorių.

Apibendrinant buvo prieita prie išvadų, kad sektoriaus specifinis teisinis reguliavimas buvo būtinas pereinant iš monopolinės rinkos prie konkurencinės rinkos ir pakeitimai davė teigiamą įtaką sektoriaus raidai, tačiau ateityje sektoriaus specialiomis teisės normomis reguliuojamų rinkų turėtų mažėti pereinant prie bendrų konkurencijos normų reguliavimo.

Summary

In this Master thesis „Electronic communication sector regulation and deregulation tendencies“ analysed, what impact of sector specific regulation had to sector development and current sector competitive situation in a market. Telecommunication sector is key in countries' economies, as it drives innovation and countries development at the same time. Moreover telecommunication sector was one which history developed from monopoly market structure to market driven competition. By analysing two different markets- European Union and the United States of America was identified that both markets passed through similar sector legal regulation cycles in different timings and reached very similar results over a time.

The first part of thesis analysis the United States of America telecommunication sector specific regulation change and key Acts which brought sector to current level. Differently from European Union, region went through longer change period but more centralized way of regulating all states. In second part of this work European Union key Directives were analysed and with more than 100 changes, directives, recommendation telecommunication sector went through constant change.

With a help of statistic measures was evaluated what was in impact of sector specific regulation to both the United States of America as well as to European Union telecommunication service users, pricing and investments into sector development. Conclusion was done that sector specific regulation was needed through transitional period from monopoly market structure to market driven competition but in a future sector specific regulation must be limited and sector should be regulated through competition directives.